

”MITÄ NE SIELLÄ LAITOKSESSA HÄÄRÄÄVÄT?”

**Kyselytutkimus sijoitetun lapsen perheen kanssa
työskentelystä lastensuojelulaitoksessa**

JOHANNA KANTH
Tampereen yliopisto, Pori
Yhteiskunta- ja kulttuuritieteiden yksikkö
Sosiaalityön pro gradu -tutkielma
Syyskuu 2016

Tampereen yliopisto
Yhteiskunta- ja kulttuuritieteiden yksikkö

KANTH, JOHANNA: "Mitä ne siellä laitoksessa häääävät?"

Kyselytutkimus sijoitetun lapsen perheen kanssa työskentelystä lastensuojelulaitoksessa

Pro gradu - tutkielma, 115 s., 8 liites

Sosiaalityö

Ohjaaja: Tuija Eronen

Syyskuu 2016

Tämän tutkimuksen tavoitteena on tutkia lastensuojelulaitosten työskentelyä sijoitetun lapsen perheen kanssa. Tutkimuksessa selvitetään ja kuvataan, miten Satakunnan lastensuojelulaitokset työskentelevät sijoitetun lapsen perheen kanssa. Lisäksi tutkimuksessa tarkastellaan eroavatko kasvatusjohtajien yleiset käsitykset sijoitettujen lasten perheiden kanssa työskentelystä lastensuojelulaitoksessa ohjaajien kuvaamasta yksittäisten lasten perheiden kohdalla toteutuvasta työskentelystä. Tutkimus kiinnittyy lastensuojelun sijaishuoltoon. Erityisenä kiinnostuksen kohteena on sijaishuollossa tehtävä perhetyö. Teoreettinen viitekehys rakentuu perheen ja jaetun vanhemmuuden käsitteistä.

Tutkimusaineisto koostuu kahdesta erillisestä kyselyaineistosta, jotka on kerätty Satakunnan lastensuojelulaitoksien kasvatusjohtajilta (N=29) ja ohjaajilta (N=54) puolistrukturoidulla kyselyllä. Tutkimus on mixed methods -tutkimus, jossa on käytetty sekä kvantitatiivisia että kvalitatiivisia aineistokeruuja ja -analyysimenetelmiä. Kvantitatiivisen aineiston analysoinnissa on käytetty suoria ja kauniamia ja ristiintaulukointeja. Kvalitatiivisen aineiston analyysin on käytetty sisällönanalyysia ja sisällön erittelyä.

Tutkimuksen päätuloksina esitetään, että lastensuojelulaitoksissa työskennellään kokoonpanoltaan monimuotoisten sijoitettujen lasten perheiden kanssa. Yleisimmin työskentely tapahtuu puhelimitse ja kotilomien kuljetusten yhteydessä. Lapsen kuulumisista keskustelu perheen kanssa on yleisin työskentelyn sisältö. Työn intensiivisyys ja sisältö ovat riippuvaisia monista tekijöistä kuten lapsen ja perheen tilanteesta ja tarpeista, sijaishuollon tarkoituksesta ja tavoitteista sekä sijoitusmuodosta. Sijoitetun lapsen perheen kanssa tehtävän työn tavoitteista valtaosa liittyy vanhemmuuden tukemiseen ja jakamiseen. Tavoitteet pyritään saavuttamaan etupäässä laitoksen ja perheen välisen toimivan vuorovaikutuksen avulla. Tavoitteiden toteutumista vaikeuttaa yleisimmin vanhempien oma problematiikka. Sijoitetun lapsen perheen kanssa tehtävän työn vaikutukset ovat pääosin positiivisia. Tutkimustulosten mukaan lastensuojelulaitosten kasvatusjohtajien yleiset käsitykset sijoitettujen lasten perheiden kanssa työskentelystä eroavat osittain ohjaajien kuvaamasta yksittäisten lasten perheiden kohdalla toteutuvasta työskentelystä. Kasvatusjohtajien käsitysten mukaan työskentelyn keskiössä on perhe. Ohjaajien toteuttamaa perheen kanssa työskentelyä ohjaa puolestaan vahvasti sijoitettu lapsi.

Tässä tutkimuksessa lastensuojelulaitoksessa tapahtuva sijoitetun lapsen perheen kanssa työskentely näyttäytyy jaettuna vanhemmuutena painottuen lapsen asioiden hoitamiseen ja niistä keskusteleminen sekä lapsen ja vanhempien välisen yhteydenpidon ja vuorovaikutuksen tukemiseen. Tulokset viittaavatkin siihen, että lastensuojelulaitosten työskentely sijoitetun lapsen perheen kanssa ei ole riittävää perheiden eheytymiseksi, vaan tarvitaan enemmän konkreettista työskentelyä lasten vanhempien kanssa, selkeää ohjeistusta siitä, ketkä tätä työtä tekevät ja riittäviä resursseja työn tekemiseen.

Avainsanat: jaettu vanhemmuus, lastensuojelu, lastensuojelulaitos, perhe, perhetyö, sijaishuolto

University of Tampere
School of Social Sciences and Humanities

KANTH, JOHANNA: "What are they doing there in the child welfare institution?"

Survey research of work with the institutionalized child's family in the child welfare institutions

Master's Thesis, 115 pages, 8 appendix page

Social Work

Supervisor: Tuija Eronen

September 2016

The object of this research is to find out how the child welfare institutions work with the families of the institutionalized children. This research represents the situation in the child welfare institutions in Satakunta. In addition, this research examines is there a difference between how the education leaders describe the general way of working with the families in the child welfare institutions and how the counselors see working with individual families. The research adhere to child welfare and substitute care. An object of particular interest is family work in substitute care. The theoretical frame of reference consists of the concepts of family and shared parenting.

The research material contains two separate semi-structured surveys which were conducted to a group of education leaders (N=29) and counselors (N=54) in the child welfare institutions in Satakunta. This research is a mixed methods- research in which there are both quantitative and qualitative material collecting and material analyzing methods. The analyzing of the quantitative material was done by using univariate distribution and cross tabulation and the analyzing of the qualitative material was done by using content analysis and content differentiation.

The main research results are, that they work with a group of very different kind of families in child welfare institutions. Usually the workers and families work by phone and when the children are taken to a home vacation. The most common way of work is to discuss children's daily life. The intensity and content of work depend on many factors such as the child's and the family's situation and needs, the purpose and goals of substitute care and form of custody. The priorities of the work with institutionalized child's family are related to supporting and sharing parenting. Goals try to be achieved mainly by functioning interaction between the institution and the family. Fulfilling the goals is complicated for example because of parents own problematics. The effects of the work with the institutionalized child's family are mainly positive. According to the research results the way the education leaders describe the general way of working with the families in the child welfare institution partly differs from the way the counselors see working with individual families. The family is in the center of the work described by the education leaders. Then again the institutionalized child drives strongly the work between the family and the counselors.

In this research the work with the institutionalized child's family in the child welfare institutions shows as shared parenting. It's being emphasized by taking care of the child's errands and discussing them and supporting the communication and the interaction between the child and the parents. The results refer to conclusion that the work with the institutionalized child's family is not adequate to make families whole, but we need more concrete ways of working with the child's parents. We need clear guidance on who is doing this work and more resources to do it.

Key words: shared parenting, child welfare, child welfare institution, family, family work, substitute care

1 JOHDANTO	1
2 LASTENSUOJELUN SIIAISHUOLTO PERHETYÖN KONTEKSTINA	4
2.1 Lastensuojelu.....	4
2.2 Sijaishuolto.....	7
2.2.1 Sijaishuollon kehitys Suomessa.....	9
2.2.2 Sijaishuollon toimijat ja tuottajat.....	12
2.3 Perhetyö.....	14
2.3.1 Perhetyön kehitys.....	17
2.3.2 Perhetyön työmuodot.....	20
2.4 Perhetyö lastensuojelun sijaishuollossa.....	22
3 KESKEISET KÄSITTEET JA TEOREETTISET LÄHTÖKOHDAT	24
3.1 Perhe	24
3.2 Jaettu vanhemmuus	26
3.3 Perhe ja vanhemmuus sijaishuollon tutkimuskohteina	28
4 TUTKIMUKSEN TOTEUTTAMINEN	32
4.2 Mixed methods - tutkimus.....	33
4.3 Tutkimusaineisto ja sen kerääminen	37
4.4 Aineiston analyysimenetelmät	40
4.5 Tutkimusetiikka ja luotettavuus	42
5 SIIJOITETUN LAPSEN PERHEEN KANSSA TYÖSKENTELY	
LASTENSUOJELULAITOKSESSA	45
5.1 Tutkimuksen lastensuojelulaitosten kuvailua.....	45
5.2 Tutkimuksen sijoitetut lapset.....	48
5.3 Sijoitetun lapsen perhe työskentelyn kohteena	49
5.4 Sijoitetun lapsen perheen kanssa tehtävän työn intensiivisyys	51
5.5 Sijoitetun lapsen perheen kanssa tehtävän työn sisältö	57
5.6. Sijoitetun lapsen perheen kanssa tehtävän työn tavoitteet	66

5.7 Sijoitetun lapsen perheen kanssa tehtävän työn tavoitteiden toteutuminen ja työn vaikutukset	72
6 YHTEENVETO JA JOHTOPÄÄTÖKSET	83
LÄHTEET	95
LIITETAULUKKO 1. Sijoitetun lapsen perheen kanssa työskentelyyn käytettyyn työaikaan vaikuttavat tekijät (N)	101
LIITETAULUKKO 2. Sijoitetun lapsen perheen kanssa tehtävän työn sisältöön vaikuttavat asiat (N)	102
LIITETAULUKKO 3. Sijoitetun lapsen perheen kanssa tehtävän työn tavoitteet (N)	103
LIITETAULUKKO 4. Sijoitetun lapsen perheen kanssa tehtävän työn epäselvien tavoitteiden syyt (N)	104
LIITETAULUKKO 5. Sijoitetun lapsen perheen kanssa tehtävän työn tavoitteiden toteutumiseksi käytetyt keinot (N)	105
LIITETAULUKKO 6. Sijoitetun lapsen perheen kanssa tehtävän työn ja sen tavoitteiden toteutumista edesauttavat tekijät (N).....	106
LIITETAULUKKO 7. Sijoitetun lapsen perheen kanssa tehtävän työn ja sen tavoitteiden toteutumista vaikeuttavat tekijät (N).....	107
LIITETAULUKKO 8. Sijoitetun lapsen perheen kanssa työskentelyn positiiviset vaikutukset sijoitetun lapsen kannalta (N)	108

KUVIOT

Kuvio 1. Perheiden kanssa tehtävän sosiaalialan työn jäsennystä	16
Kuvio 2. Sijoitetun lapsen perheen kanssa työskentelyyn käytettyyn työaikaan vaikuttavat syyt ja tekijät (%).....	54
Kuvio 3. Sijoitetun lapsen perheen kanssa tehtävän työn sisältöön vaikuttavat asiat (%).....	62
Kuvio 4. Sijoitetun lapsen perheen kanssa tehtävän työn tavoitteet (%)	66
Kuvio 5. Sijoitetun lapsen perheen kanssa tehtävän työn epäselvien tavoitteiden syyt (%)	71
Kuvio 6. Sijoitetun lapsen perheen kanssa tehtävän työn tavoitteiden toteutumiseksi käytetyt keinot (%).....	74
Kuvio 7. Sijoitetun lapsen perheen kanssa tehtävän työn ja sen tavoitteiden toteutumista edesauttavat tekijät (%).....	76
Kuvio 8. Sijoitetun lapsen perheen kanssa tehtävän työn ja sen tavoitteiden toteutumista vaikeuttavat tekijät (%)	78
Kuvio 9. Sijoitetun lapsen perheen kanssa työskentelyn positiiviset vaikutukset sijoitetun lapsen kannalta (%)	81

TAULUKOT

Taulukko 1. Kodin ulkopuolelle sijoitettuna olleiden 0–20-vuotiaiden lasten ja nuorten sijoitusperusteet viimeisimmän sijoitustiedon mukaan vuosina 1995, 2000, 2005, 2010–2014 *	12
Taulukko 2. Kodin ulkopuolelle sijoitettuna olleiden 0–20-vuotiaiden lasten ja nuorten sijoitusmuodot viimeisimmän sijoitustiedon mukaan vuosina 1995, 2000, 2005, 2010–2014 *	14
Taulukko 3. Neljä tapaa yhdistää kvalitatiivinen ja kvantitatiivien ote tietojenkeruu- ja analyysivaiheissa.....	34
Taulukko 4. Laitosten nimikkeet	45
Taulukko 5. Lastensuojelulaitosten normaali vuorokausihinta.....	46
Taulukko 6. Ohjaajien lukumäärä lastensuojelulaitoksissa	46
Taulukko 7. Sijoitetun lapsen perheen kanssa tehtävän työn nimitys.....	47
Taulukko 8. Perhetyö -nimitykseen liittyviä väittämiä (%)	47
Taulukko 9. Sijoitettujen lasten ikäjakauma	48
Taulukko 10. Sijoitettujen lasten sijoitusmuodot.....	48
Taulukko 11. Sijoitettujen lasten sijoitettuna olo aika	49
Taulukko 12. Sijoitettujen lasten kotiuttamisajankohta.....	49
Taulukko 13. Sijoitetun lapsen perheeseen kuuluvat henkilöt, joiden kanssa työskennellään (%) ...	50
Taulukko 14. Sijoitetun lapsen perheen määrittelijä (%).....	51

Taulukko 15. Perheen kanssa työskentelyn intensiivisyys eri yhteyksissä ohjaajien mukaan (%) ...	52
Taulukko 16. Sijoitetun lapsen perheen kanssa työskentelyyn käytetty viikkotyöaika tunteina (%)	53
Taulukko 17. Sijoitetun lapsen perheen kanssa tehtävän työn intensiivisyyteen liittyviä väittämiä (%).....	54
Taulukko 18. Sijoitetun lapsen perheen kanssa tehtävän työn sisältöön liittyviä väittämiä (%)	58
Taulukko 19. Sijoitetun lapsen perheen kanssa laitoksessa työskentelevät henkilöt (%).....	58
Taulukko 20. Sijoitetun lapsen perheen kanssa työskentely yksin, pareittain tai yksin ja pareittain tilanteen mukaan (%)	59
Taulukko 21. Perhetyön mallin tai menetelmäoppaan käyttö tai työskentelyn pohjautuminen tiettyyn teoriaan tai menetelmään (%)	59
Taulukko 22. Erillisen koulutuksen tarve sijoitetun lapsen perheen kanssa työskenneltäessä (%) ...	60
Taulukko 23. Sijoitetun lapsen perheen kanssa tehtävä työn sisältö ja tiheys ohjaajien mukaan (%)	60
Taulukko 24. Kasvatusjohtajien kertomat sijoitetun lapsen perheen kanssa työskentelyn erot sijoitusmuodon mukaan	64
Taulukko 25. Erillisellä hinnalla työskentely (%)	65
Taulukko 26. Väittämä "Perheen kanssa tehtävällä työllä pyritään edesauttamaan sijoitetun lapsen kotiutumista" aseman mukaan (%)	68
Taulukko 27. Sijoitetun lapsen perheen kanssa tehtävän työn tavoitteiden määrittelemine etukäteen kasvatusjohtajien mukaan (%)	68
Taulukko 28. Sijoitetun lapsen perheen kanssa tehtävän työn tavoitteiden määrittelijät (%)	69
Taulukko 29. Yhteyksiä, joissa sijoitetun lapsen perheen kanssa tehtävän työn tavoitteet määritellään (%).....	70
Taulukko 30. Tavoitteiden kirjaamiseen liittyviä väittämiä (%)	70
Taulukko 31. Perheen kanssa tehtävän työn tavoitteiden selkeys kasvatusjohtajien mukaan	71
Taulukko 32. Sijoitetun lapsen perheen kanssa tehtävän työn tavoitteiden toteutuminen (%).....	73

1 JOHDANTO

Lasten huostaanotot ja sijoittaminen kodin ulkopuolelle ovat olleet näkyvästi esillä julkisessa keskustelussa koko 2000-luvun ajan. Sijoitusten ja huostaanottojen määrä on kasvanut vuosituhannen alusta alkaen. Aivan viime vuosina huostaanottojen ja sijoitusten määrä on kääntynyt lievään laskuun, mutta laskusta huolimatta Suomessa oli vuonna 2014 huostassa yli 10 000 lasta ja kaikkiaan kodin ulkopuolelle oli vuoden 2014 aikana sijoitettuna lähes 18 000 lasta. Huostaanottojen ja sijoitusten voimakas lisääntyminen on synnyttänyt paljon keskustelua siitä, mitä tulisi tehdä, jotta huostaanottoja voitaisiin vähentää ja jo sijoitettuna olevat lapset voisivat palata takaisin omaan kotiinsa. Huostaanottojen ja sijoitusten määrän vähentämiseksi lastensuojelulakia on uudistettu kahdesti viimeisen kymmenen vuoden aikana ja uusi sosiaalihuoltolaki astui voimaan vuonna 2015. Sekä lastensuojelulaki (LSL 2007/417) että sosiaalihuoltolaki (SHL 1301/2014) korostavat, että vanhemmille tulee tarjota ennalta ehkäiseviä palveluja ja heidän tarvitsemaansa apua riittävän varhain. Lapsen huostaanotto ja sijaishuollon järjestäminen on viimesijainen toimenpide, joka voidaan toteuttaa vain, jos sosiaalihuoltolain mukaiset palvelut ja lastensuojelun avohuollon tukitoimet osoittautuvat riittämättömiksi.

Perhetyö oli ennen sosiaalihuoltolain uudistusta yksi lastensuojelun avohuollon tukitoimista ja edellytti lastensuojelun asiakkuutta. Lakimuutosten myötä perhetyöstä tuli osa yleisiä sosiaalipalveluja, eikä siten edellyttä enää lastensuojelun asiakkuutta. Lastensuojelulaki kuitenkin edellyttää edelleen, että perheiden kanssa työskennellään myös silloin, kun lapsi on sijoitettuna. Laissa todetaan muun muassa, että ”Lastensuojelun on tuettava vanhempia, huoltajia ja muita lapsen hoidosta ja kasvatuksesta vastaavia henkilöitä lapsen kasvatuksessa ja huolenpidossa. Sijaishuoltoa toteutettaessa on otettava lapsen edun mukaisella tavalla huomioon tavoite perheen jälleenyhdistämisestä.” (LSL 417/2007 4§).

Lastensuojelulaitos on yksi monista perhetyön konteksteista. Lastensuojelulaitoksen arjessa perheen kanssa tehtävää työtä ei välttämättä nimitetä perhetyöksi, vaan työtä voidaan kutsua esimerkiksi perheen kanssa työskentelyksi, yhteistyöksi, vanhemmuustyöskentelyksi, jaetuksi vanhemmuudeksi ja kasvatuskumppanuudeksi. Perhetyöllä voidaan tarkoittaa ohjaajien satunnaisempaa lapsen ja vanhemman yhteydenpitoa ylläpitävää työskentelyä sijoitettujen lasten perheiden kanssa, mutta sillä voidaan tarkoittaa myös intensiivisempää työskentelyä (Heino, Berg & Hurtig 2000, 184). Miia Pitkänen (2011a) on tutkinut sijoitettujen lasten vanhempien kanssa työskentelyä ja hän tuo tutkimuksessaan esille, että sosiaalityöntekijät eivät tiedä, ”mitä ne siellä laitoksessa häääävät”. Tähän epätietoisuu-

teen haluaisin tämän pro gradu -tutkielman avulla tuoda selvennystä tutkimalla, miten lastensuojelulaitokset työskentelevät sijoitettujen lasten perheiden kanssa. Kyse on perhetyöstä, mutta käytän tutkimuksessani nimitystä ”perheen kanssa työskentely”. Pysin tutkimukseni avulla myös selvittämään eroaako kasvatusjohtajien yleiset käsitykset sijoitettujen lasten perheiden kanssa työskentelystä lastensuojelulaitoksessa ohjaajien kuvaamasta yksittäisten lasten perheiden kohdalla toteutuvasta työskentelystä. Tutkimuskysymyksiini haen vastauksia Satakunnan lastensuojelulaitoksien kasvatusjohtajilta ja ohjaajilta kerättyjen kyselyaineistojen avulla sekä kvantitatiivisia että kvalitatiivisia tutkimusmenetelmiä käyttäen.

Lastensuojelun sijaishuollossa tehtävää perhetyötä on aiemmin tutkittu todella niukasti ja suomalainen sijaishuolto kokonaisuutenakin on melko vähän tutkittu alue. Oma tutkimukseni sai alkunsa sosiaalityön opintoihin kuuluvasta kehittämistyöstä talvella 2015. Kehittämistyönäni oli laatia Harjavan kaupungin sosiaalitoimelle kyselylomake, jolla voitaisiin kartoittaa lastensuojelulaitosten työskentelyä sijoitetun lapsen perheen kanssa. Kehittämistyötäni sosiaalitoimen puolesta ohjannut sosiaalityöntekijä ehdotti, että voisin toteuttaa kyselyn ja analysoida sen tulokset pro gradu - tutkielman muodossa ja niinpä tartuin ehdotukseen.

Lastensuojelulaitosten työskentely sijoitettujen lasten perheiden kanssa kiinnosti minua, koska oman laitostyökokemukseni mukaan perheiden kanssa työskennellään hyvin eri tavoin eri laitoksissa, eikä laitoksissa tiedetä, millaista työtä muut laitokset tekevät. Toimiessani sijaishuollon sosiaalityöntekijänä minulle on muodostunut Pitkäsen (2011a) tutkimuksen mukainen kuva siitä, että sosiaalityöntekijätkään eivät oikein tiedä, miten laitokset työskentelevät perheiden kanssa. Sosiaalityöntekijöiden keskuudessa tuntuu vallitsevan suuri epätietoisuus siitä, mitä on se perhetyö, jota lastensuojelulaitokset kertovat tekevänsä.

Laitoksissa tehtävän perhetyön tutkiminen on tärkeää paitsi alan ammattilaisten epätietoisuuden vähentämiseksi, myös lain edellytysten täyttymisen kannalta. Lastensuojelulaki edellyttää, että sijoitettujen lasten perheiden kanssa työskennellään tavoitteena perheen jälleenyhdistäminen eli sijoitetun lapsen palaaminen takaisin perheensä luo ja sijaishuollon päättymisen. Tavoite voisi olla helpommin saavutettavissa, jos tiedettäisiin, miten ja millä volyymillä perheitä yritetään tällä hetkellä jälleenyhdistää.

Aloitan tutkimukseni käsittelemällä lastensuojelun sijaishuoltoa perhetyön kontekstina. Käsitellen lastensuojelua, sijaishuoltoa, perhetyötä sekä lastensuojelun sijaishuollossa tapahtuvaa perhetyötä

omina alalukuinaan. Kolmannessa luvussa rakennan tutkimukseni teoreettisen viitekehyksen perheen ja jaetun vanhemmuuden käsitteiden ympärille. Esittelen samassa luvussa myös tutkimusaiheittani sivuavia aiempia tutkimuksia. Neljännessä luvussa kerron, miten olen mixed methods -tutkimukseni toteuttanut. Esittelen tutkimuskysymykset ja -aineiston sekä analyysimenetelmät. Pohdin myös tutkimukseni eettisyyttä ja luotettavuutta. Luvussa viisi siirryn tutkimustulosten esittelyyn. Käsittelen tutkimustuloksia omina alalukuinaan tutkimuskysymyksiäni seuraten. Päätän tutkimukseni yhteenve-
toon ja tekemiini johtopäätöksiin.

2 LASTENSUOJELUN SIJAISHUOLTO PERHETYÖN KONTEKSTINA

Tutkimukseni keskiössä on suomalainen lastensuojelun sijaishuolto. Aluksi kuvailen lastensuojelun tarkoitusta ja tehtäviä sekä käsittelen lastensuojelua lastensuojelulain (LSL 2007/417) säätelemänä prosessina, joka toimintana ulottuu ehkäisevästä lastensuojelusta lapsen huostaanottoon ja sijais- ja jälkihuoltoon. Toisessa aluvussa käsittelen tarkemmin sijaishuoltoa; sen järjestämistä, tarkoitusta ja tavoitteita, sen kehitystä Suomessa sekä sijaishuollon toimijoita ja tuottajia. Kolmannessa aluvussa keskityn perhetyöhön. Tarkastelen erilaisia tapoja jäsentää ja ryhmitellä perhetyötä, arvioin uuden sosiaalihuoltolain (1301/2014) vaikutuksia perhetyöhön, kerron perhetyön kehityksestä ja esittelen perhetyön työmuotoja. Luvun kaksi viimeisessä aluvussa käsittelen lastensuojelun sijaishuollossa tehtävää perhetyötä.

2.1 Lastensuojelu

Lastensuojelu Suomessa on lakisääteistä toimintaa (Bardy 2013, 71). Lastensuojelulain tarkoituksena on turvata lapsen oikeus turvalliseen kasvuympäristöön, tasapainoiseen ja monipuoliseen kehitykseen sekä erityiseen suojeluun. Lastensuojelulla on kolme perustehtävää: edistää lasten ja nuorten hyvinvointia vaikuttamalla kasvuoloihin, kehittää palveluja kasvatuksen tukemiseksi ongelmia ehkäisevästi ja turvata lapsi- ja perhekohtainen lastensuojelu perheen tukemisesta avohuollon keinoin aina lapsen huostaanottoon asti. (Bardy 2013, 71.)

Ensisijaisesti vastuu lapsen hyvinvoinnista on lapsen vanhemmilla ja huoltajilla ja heidän velvollisuutenaan on turvata lapselle tasapainoinen kehitys ja hyvinvointi. Lapselle on turvattava myönteiset ja läheiset ihmissuhteet. Lapsella on oikeus saada hyvää hoitoa ja kasvatusta sekä tarpeellista valvontaa ja huolenpitoa. Lasta tulee kasvattaa siten, että hän saa osakseen ymmärtämystä, turvaa ja hellyyttä. Lasta ei saa alistaa, kurittaa ruumiillisesti eikä muulla tavoin loukkaavasti. (Laki lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta 1983/361 1§) Yhteiskunnan, lasten ja perheiden kanssa toimivien viranomaisten, on tuettava vanhempia ja huoltajia heidän kasvatustehtävässään (Räty 2012, 2).

Lastensuojelun periaatteena on, että vanhemmille ja huoltajille on pyrittävä tarjoamaan tarpeellista apua riittävän varhain. Lastensuojelulaki (LSL 2007/417 3a §) velvoittaa valtiota ja kuntia järjestämään ennalta ehkäisevää lastensuojelua, palveluja ja tukitoimia, lasten vanhemmille ja huoltajille silloin, kun lapsi tai perhe ei ole lastensuojelun asiakkaana. Ehkäisevän lastensuojelun tarkoituksena on

edistää ja turvata lapsen kasvua, kehitystä ja hyvinvointia sekä tukea vanhemmuutta. Ennalta ehkäiseviä palveluja ja tukitoimia annetaan kunnan eri viranomaisten piirissä kuten opetuksessa, nuorisotyössä, päivähoidossa, äitiys- ja lastenneuvolassa ja muussa sosiaali- ja terveydenhuollossa. Tarvittaessa lasten ja perheiden kanssa toimivien viranomaisten on ohjattava lapsi ja perhe lastensuojelun piiriin. (Räty 2012, 2–4.)

Lastensuojelua on perhe- ja lapsikohtainen lastensuojelu, johon kuuluu asiakassuunnitelman tekeminen, avohuollon tukitoimien järjestäminen, kiireellinen sijoitus ja huostaanotto sekä sijaishuolto ja jälkihuolto (LSL 2017/417 3 §). Lastensuojelun on edistettävä lapsen suotuisaa kehitystä ja hyvinvointia sekä tuettava vanhempia ja huoltajia lapsen kasvatuksessa ja huolenpidossa järjestämällä tarvittavia palveluja ja tukitoimia. Laissa säädetyn edellytyksin lapsi voidaan myös sijoittaa kodin ulkopuolelle tai ryhtyä muihin toimenpiteisiin lapsen hoidon ja huollon järjestämiseksi. (LSL 417/2007 2§.)

Lastensuojeluasia tulee vireille lapsen huoltajan tai 12 vuotta täyttäneen lapsen hakemuksesta, sosiaalitoimiston vastaantamasta lastensuojeluilmoituksesta tai lastensuojelutarpeen arviointipyyntöstä taikka viranhaltijan saatua muutoin tietää mahdollisesta lastensuojelun tarpeesta olevasta lapsesta (LSL 2007/417 26 §). Lastensuojelun asiakkuus alkaa, kun lastensuojeluasian vireille tulon johdosta ryhdytään kiireellisesti lastensuojelutoimenpiteisiin tai lastensuojelutarpeen selvityksen tekemiseen. Kiireellisiä lastensuojelutoimenpiteitä voivat olla esimerkiksi kiireellinen sijoitus, avohuollon sijoitus tai avohuollon tukitoimi. (Räty 2012, 226–227.)

Lastensuojelutarpeen selvityksessä arvioidaan lapsen tilannetta kokonaisvaltaisesti yhdessä lapsen ja lapsen huoltajien tai muiden lapsen hoidosta ja kasvatuksesta vastaavien henkilöiden kanssa. Selvityksen tarkoituksena on arvioida lapsen kasvuolosuhteita, kasvuun ja kehitykseen vaikuttavia asioita ja huoltajien kykyä ja mahdollisuuksia huolehtia lapsen turvallisuudesta, perustarpeista sekä kehitystason mukaisesta hoidosta, huolenpidosta ja kasvatuksesta. Edellä mainittujen asioiden arvioimisen avulla selvitetään lastensuojelutoimenpiteiden tarvetta. Mikäli selvityksen perusteella ei ole aihetta lastensuojelutoimenpiteisiin, asiakkuus päättyy. (Räty 2012, 228–229.)

Avohuollon tukitoimiin on ryhdyttävä, jos kasvuolosuhteet vaarantavat tai eivät turvaa lapsen terveyttä tai kehitystä taikka, jos lapsi käyttäytymisellään vaarantaa terveyttään tai kehitystään (LSL 2007/417 34 §). Avohuollon tukitoimien tarkoituksena on lapsen kasvuolojen kehittäminen ja vanhemmuuden ja vanhempien kasvatuskyvyn tukeminen. Avohuollon tukitoimet räätälöidään perheen

tai lapsen ongelmien mukaan. Avohuollon tukitoimet ovat vapaaehtoisia ja niitä toteutetaan mahdollisuuksien mukaan yhteistyössä lapsen ja vanhempien kanssa. Avohuollon tukitoimia ja palveluja voidaan järjestää yksin lapseen kohdistuvina tai yksin perheen vanhemmille tai koko perheeseen kohdistuvina. Avohuollon tukitoimia ovat esimerkiksi taloudelliset tukitoimet, päivähoito, kotipalvelu, tukihenkilö tai -perhe, hoito- ja terapiapalvelut, perhetyö, vertaisryhmätoiminta, loma- ja virkistystoiminta sekä koko perheen tai lapsen sijoitus perhe- tai laitoshuoltoon. (Räty 2012, 269–276.) Vuonna 2014 lastensuojelun avohuollon asiakkaina oli 90 269 lasta ja nuorta, joista uusien asiakkaiden osuus oli 43 prosenttia. Lastensuojelun avohuollon asiakasmäärä kasvoi prosentin edelliseen vuoteen verrattaessa. (Terveyden- ja hyvinvoinninlaitos 2015, 1).

Lapsen sijoitus kodin ulkopuolelle voi olla paitsi avohuollon tukitoimi myös kiireellinen sijoitus tai huostaanotto. Avohuollon sijoitukset ovat lyhytaikaisia sijoituksia, joiden tarkoituksena on lapsen tuen tarpeen arviointi, lapsen kuntouttaminen tai lapsen huolenpidon järjestäminen väliaikaisesti (LSL 2007/417 37 §). Kiireellinen sijoitus on myös lyhytaikainen, kestäen enintään 60 vuorokautta. Huostaanottoa tai sijaishuoltoa koskevan asian ollessa vireillä hallintotuomioistuimessa kiireellinen sijoitus voi jatkua niin kauan, kun hallinto-oikeus tai korkein hallinto-oikeus antaa väliaikaisen määräyksen lapsen olinpaikasta ja siitä, miten lapsen hoito ja kasvatus on asian tuomioistuinkäsittelyn aikana järjestettävä tai antaa huostaanottoa ja sijaishuoltoa koskevassa hakemus- tai valitusasiassa päätöksen. (LSL 2007/417 38 § ja 39 §.)

Kiireellisen sijoituksen edellytykset ovat samat kuin huostaanotonkin. Lapsi on otettava huostaan ja järjestettävä hänelle sijaishuolto, jos

”puutteet lapsen huolenpidossa tai muut kasvuolosuhteet uhkaavat vakavasti vaarantaa lapsen terveyttä tai kehitystä tai lapsi vaarantaa vakavasti terveyttään tai kehitystään käyttämällä päihteitä, tekemällä muun kuin vähäisenä pidettävän rikollisen teon tai muulla niihin rinnastettavalla käyttäytymisellään” (LSL 2007/417 40 §).

Kiireellinen sijoitus on aiheellinen, jos lapsi on edellä mainituista syistä välittömässä vaarassa. Vuonna 2014 sijoitettiin kiireellisesti 3 773 lasta. Kiireellisesti sijoitettujen lasten määrä kasvoi huomattavasti koko 2000-luvun mutta, vuonna 2014 kiireellisten sijoitusten määrä väheni 10 prosenttia vuodesta 2013. (THL 2015, 1)

Lapsen huostaanotto ja sijaishuollon järjestäminen on viimesijainen lastensuojelun toimenpide, johon voidaan ryhtyä vain, jos se on lapsen edun mukaista ja avohuollon tukitoimet ovat osoittautuneet riittämättömiksi tai ne eivät ole lapsen etua ajatellen sopivia tai mahdollisia (LSL 2007/417 40 §).

Huostaanotto on voimassa toistaiseksi ja sijaishuolto on näin lähtökohtaisesti väliaikaista (Pösö 2005, 203). Huostaanoton tarvetta arvioidaan koko sijaishuollon ajan säännöllisesti ja huostassapito on lopetettava heti, kun huostassapidon ja sijaishuollon tarvetta ei enää ole. (Räty 2012, 397.) Vuonna 2014 huostassa oli 10 675 lasta. Määrä laski 1,4 prosenttia edellisestä vuodesta. Kaikkiaan kodin ulkopuolelle oli vuoden 2014 aikana sijoitettuna 17 958 lasta ja nuorta. Lukumäärä väheni vajaan prosentin. (THL 2015, 1)

2.2 Sijaishuolto

Sijaishuollon tarkoituksena on turvata lapsen tasapainoinen kehitys ja hyvinvointi lapsen yksilöllisen tarpeiden ja toiveiden mukaan (Lastensuojelun käsikirja). Sijaishuollon juridisen määrittelyn mukaan sijaishuollolla tarkoitetaan huostaanotetun, kiireellisesti sijoitetun tai lastensuojelulain (417/2007) 83 §:ssä tarkoitetun väliaikaismääräyksen nojalla sijoitetun lapsen hoidon ja kasvatuksen järjestämistä kodin ulkopuolella.

”Lapsen sijaishuolto voidaan järjestää perhehoitona, laitoshuoltona taikka muulla lapsen tarpeiden edellyttämällä tavalla. Lapsi voidaan sijoittaa väliaikaisesti enintään kuudeksi kuukaudeksi myös vanhempansa tai muun huoltajansa hoidettavaksi ja kasvatettavaksi silloin, kun valmistellaan lapsen kotiin palaamista kodin ulkopuolisen sijoituksen jälkeen tai kun se on lapsen edun kannalta muusta syystä perusteltua.” (LSL 417/2007 49§.)

Sijaishuollon muotoja ovat perhehoito, ammatillinen perhekoti ja laitoshuolto. Perhehoidolla tarkoitetaan lapsen ympärivuorokautisen hoidon, kasvatuksen ja huolenpidon järjestämistä hänen kotinsa ulkopuolella yksityiskodissa. Perhehoitoa annetaan sijaiskodeissa eli -perheissä ja perhekodeissa. Laitoshuoltoa toteutetaan puolestaan lastensuojelulaitoksissa, joita ovat lastenkodit, nuorisokodit, vastaanottokodit ja koulukodit sekä muut näihin rinnastettavat lastensuojelulaitokset. Lastensuojelulaitoksia ylläpitävät valtio, kunnat tai yksityiset toimijat. Lapsen sijaishuolto voidaan järjestää edellä mainittujen sijaishuoltomuotojen sijasta myös muuna lapsen tarpeiden mukaisena sijoitusmuotona. Tällaisia sijoituspaikkoja ovat esimerkiksi sairaalahoidon yksiköt ja vankilan perheosasto. Lisäksi lapsi voidaan sijoittaa enintään kuudeksi kuukaudeksi kotiin vanhempansa tai muun huoltajansa hoidettavaksi. (Saastamoinen 2010, 7–19.) Perhehoito on laitoshuoltoon nähden ensisijainen sijaishuollon muoto, sillä lastensuojelulain muutoksen (316/2011) mukaan lapsen sijaishuolto järjestetään laitoshuoltona vain, jos sijaishuoltoa ei voida järjestää lapsen edun mukaisesti riittävien tukitoimien avulla muualla (Räty 2012, 417).

Sijaishuoltoa voidaan tarkastella edellä kuvatun kaltaisesti lainsäädännön määrittämänä toimintana, mutta sijaishuolto on myös yhteiskunnallisena ja yksilöllisenä käytäntönä ja kokemuksena monisältöinen. Siihen kuuluu sijoitetun lapsen arki ja kasvuympäristö, rinnakkainen koti tai kotien sarja, useat samanaikaiset vanhemmuus- ja kasvatussuhteet ja arjen järjestelyt sekä laajennettu vanhemmuus, ammatillinen työ, julkisen järjestelmän vastuu ja yksityinen yrittäjäyys. (Pösö 2005, 202.) Tarja Pösön (2005, 203) mukaan sijaishuolto voidaankin nähdä myös lasten arjen ympäristönä, ammatillisen toiminnan kenttänä ja palvelujärjestelmän yhtenä toimintamuotona.

Suomessa sijaishuolto on lähtökohtaisesti väliaikaista, sillä sijaishuollon tavoitteena on, että lapsi ennemmin tai myöhemmin asuisi vanhemman tai vanhempiansa luona. Sijoitusten kesto kuitenkin vaihtelee siten, että sijaishuolto voi merkitä lapselle muutaman viikon, useiden vuosien tai lähes koko lapsuuden kestoista asumista ja kasvamista kodin ulkopuolella. Yhä useammin lapsella on useita sijoituksia elämänsä aikana, sillä epäonnistunutta kotona asumiskokeilua seuraa uusi sijoitus. Pysyväissijoitus tai monissa muissa maissa käytössä oleva adoptio ei kuulu suomalaiseen sijaishuoltoon ainakaan vielä, vaikka vaihtoehtona se on jo tuotu esille useiden vuosien ajan. (Pösö 2005, 203–204.)

Sijaishuollon tavoitteena on lasten arjen ja siihen liittyvän huolenpidon, hoidon ja kasvatuksen mahdollistaminen. Lisäksi sijaishuollon tehtäväksi voidaan nähdä lapsen kuntoutus ja koulunkäynnin tukeminen. (Pösö 2005, 206–207.) Hoito ja kasvatusta tulee toteutua lapsilähtöisesti niin, että sijaishuolto järjestetään lapsen yksilöllisten tarpeiden mukaisesti hänen erityistarpeensa huomioiden. Lapselle tulee järjestää hänen etunsa mukainen tasapainoinen ja turvallinen kasvuympäristö ja -olosuhteet sekä taata hänen fyysinen ja psyykinen turvallisuutensa. Lapsen tulee saada osakseen ymmärrystä, turvaa, hellyyttä ja huolenpitoa. Lasta tulee kannustaa ja tukea harrastuksissa, koulunkäynnissä, kuntoutumisessa ja muissa tulevaisuuden kannalta tärkeissä valinnoissa. Lapsen tulee saada onnistumisen kokemuksia, jotta hän pystyy rakentamaan myönteistä kuvaa itsestään ja osaamisestaan. (Saastamoinen 2010, 2–3.)

Sijaishuollossa pyritään myös tukemaan lapsen tai nuoren ja hänen läheistensä suhteiden rakentamista ja toimintaa sekä luomaan myönteisiä ja läheisiä ihmissuhteita (Pösö 2005, 206; Saastamoinen 2010, 3). Lapselle läheisiä henkilöitä voivat vanhempien lisäksi olla sisarukset, isovanhemmat ja muut sukulaiset, ystävät, kummit sekä ketkä tahansa henkilöt, jotka ovat lapsen näkökulmasta hänelle tuttuja ja läheisiä. Lapsen vanhempien ja muiden lapselle läheisten henkilöiden kanssa työskentely sijaishuollon aikana on tärkeää, sillä hyvä ja toimiva yhteistyö lapsen ja perheen kanssa on usein sijoituksen onnistumisen lähtökohta ja edellytys. (Saastamoinen 2010, 3, 135.)

Pösön (2005) mukaan onnistunut sijaishuolto edellyttää huolenpidon, hoidon ja kasvatuksen sekä niihin liittyvien tehtävien ja velvollisuuksien toteuttamisen lisäksi lapsen omaa kokemusta huolenpidon ja kunnioituksen saamisesta sekä kuulluksi, ymmärretyksi ja hyväksytyksi tulemisesta. Lisäksi se edellyttää lapsen välineellisten taitojen karttumista, lapsen tarpeisiin vastaamista sekä sijaishuoltopaikan aikuisten ja siellä asuvien lasten yhteistoimintaa ja yhteistä ymmärrystä toiminnan tavoitteista. (Mt., 210–211.)

2.2.1 Sijaishuollon kehitys Suomessa

Suomen ensimmäisiä lastenkoteja perustettaessa 1700–1800-luvuilla lastensuojelu aatteena, erityisenä yhteiskunnallisena toimintana ja toimintajärjestelmänä ei ollut vielä edes syntynyt. Lastensuojeluaatteen voidaan katsoa syntyneen varsinaisesti 1800-luvun jälkipuoliskolla valistuksen, kristinuskon, liberalismiin ja kansallisuusaatteen vaikutuksesta (Hämäläinen 2007, 20). Yhteiskunnan toimintajärjestelmänä lastensuojelu syntyi institutionaaliseksi vastaukseksi erityisesti lasten sosiaalisiin ongelmiin kuten riittämättömään huolenpitoon ja sen seurauksiin (Mt., 33).

Suomen ensimmäinen lastenkoti perustettiin Suomenlinnaan jo vuonna 1753. 1800-luvun puoliväliin mennessä Suomeen oli perustettu muutamia lastenkoteja orvoille ja turvattomille lapsille sekä yksi kasvatuslaitos pahantapaisia ja rikollisia lapsia varten. 1800-luvun jälkimmäisellä puoliskolla lastenkotien tarve lisääntyi ensin nälkävuosien moninkertaistaessa apua ja huolenpitoa tarvitsevien lasten määrän. Tämän jälkeen teollistumisen ja kaupungistumisen lieveilmiöt kuten yhteisöllisyyden heikkeneminen, köyhyys, puutteelliset asuinolot, moraalinen rappio ja monenlainen turvattomuus heikensivät työväestön edellytyksiä huolehtia lasten kasvatuksesta. Suomeen perustettiin useita, lähinnä turvattomille lapsille tarkoitettuja laitoksia yksityisen hyväntekeväisyyden seurauksena. (Hämäläinen 2007, 24–31.) Turvattomien lasten laitoshoidon rinnalla myös pahatapaisten lasten kasvatukseen, niin sanottuun suojelukasvatukseen, alettiin kiinnittämään erityistä huomiota 1800-luvun lopulla, jolloin Suomen turvattomien lasten kasvatusyhdistys perusti kasvatuslaitoksia estämään turvattomien ja pahatapaisten lasten ajautumisen rikollisuuteen (Mt., 76). Vuonna 1914 Suomessa oli seitsemän valtion kasvatuslaitosta ja lisäksi eräät kunnat ja yksityiset tahot ylläpitivät omia kasvatuslaitoksiaan (Pulma 2005, 13).

1900-luvun alkuvuosikymmeninä lasten sijoitushoidossa ei ajateltu niinkään perheen ja lapsen etua, vaan merkittävämpää oli kunnan taloudellinen etu. Kunnat turvautuivatkin sijoitushoidossa suurelta

osin usein heikkotasoiisiin yksityisiin lastenkoteihin. Lisäksi Kenraali Mannerheimin Lastensuojeluliiton ja Pelastakaa lapset Ry:n toimintamuodot olivat suosiossa. (Pulma 2005, 15.)

Vuonna 1936 säädettiin ensimmäinen lastensuojelulaki, jonka puitteissa huostaanottoprosessi sai juridisen vahvistuksen. Lain mukaan yhteiskunnalla oli oikeus ja velvollisuus suojata lasta riskeiltä, joilta lähiympäristö ei kyennyt lasta suojaamaan. Näitä oikeuksia ja velvollisuuksia toteuttivat kunnalliset sosiaaliviranomaiset. Ensimmäinen lastensuojelulaki ei tuonut muutosta aiempiin etunäkemuksiin, vaan perheen etu säilyi edelleen toissijaisena ja lapsen etu nähtiin samana kuin yhteiskunnan etu. Lastensuojelu oli kuitenkin perhettä kunnioittavaa, eikä huostaanottoihin tietoisesti pyritty niin kauan kuin äiti tulkittiin kiintymyskäyttäytymiseltään lupaavaksi. Vuoden 1946 lopulla Suomessa oli 207 lastenkotia, joissa asui 40 prosenttia (7416) huostaan otetuista lapsista. Suurimmat lastenkodit olivat yli 50 paikkaisia. (Pulma & Turpeinen 1987, 222). Lastensuojelun ideologia ja toiminta jatkui samankaltaisena 1930-luvulta 1950-luvulle saakka. (Pulma 2005, 15–16).

Panu Pulman (2005) mukaan 1960–70-luvulla huostaanottojen määrä alkoi vähentyä lastensuojelun avohuollon menetelmien kehittyessä ja niiden käytön lisääntyessä. Pakkahuostaanotot katosivat lähes kokonaan. (Mt., 18.) Juha Hämäläinen (2007) katsoo, että huostaanottojen määrän vähenemiseen vaikutti oleellisesti myös kattavan sosiaaliturvajärjestelmän rakentaminen. Mittavilla tulonsiirroilla ja lakisääteisellä sosiaalivakuutusjärjestelmällä luotiin taloudellista turvaa ja kunnallista hyvinvointipalvelujärjestelmää kehitettiin voimakkaasti. Julkinen valta otti enenevästi vastuuta lastensuojelutehtävistä ja lastensuojelu ja siten myös sijaishuolto institutionaalistui sosiaalivaltion lakisääteiseksi toiminnaksi ja vakiintui osaksi kunnallista palvelujärjestelmää. (Mt., 343.)

Lasten ääni alkoi 1960–70-luvulla hitaasti tulla kuuluviin ja uusi lastensuojeluideologia rakentui yksityis-, siviili- ja perheoikeudellisista lähtökohdista. Perheoikeuksien ja lasten oikeuksien yksityisoikeudellisen sääntelyn uudistamisen myötä lapsen edusta tuli lastensuojelun johtava periaate, joka kirjattiin myös vuoden 1984 lastensuojelulakiin. 1950-luvun perhe- ja äitikeskeisyydestä siirryttiin näkemykseen, että lapsia tulisi voida suojella myös omilta vanhemmiltaan. (Pulma 2005, 18–19.) Lastensuojelun ylläpito- ja rangaistustehtävästä siirryttiin hoidolliseen funktioon (Hämäläinen 2007, 364).

1970- ja 1980-luvulla erilaiset perheiden ja lasten avohuollon tukimuodot tarjosivat vaihtoehtoja huostaanotoille. Huostaanottoja myös tehtiin varoen pakkotoimikritiikin ja kansalaisten perusoikeustietoisuuden lisääntymisen vuoksi. Lisäksi laitospaikkojen voimakas väheneminen sekä kunnallisella

että yksityisellä sektorilla vaikeutti laitossijoituksia. Vuonna 1983 Suomessa toimi 191 lastenkotia, joissa asui yhteensä 3999 lasta. (Pulma 2005, 19; Pulma & Turpeinen 1987, 221.)

Pulman (2005) mukaan 1990-luvun alussa julkisuuden mukaantulo lastensuojelussa esiintyvien risti-riitojen foorumiksi korosti edelleen avohuollon toimenpiteiden ensisijaisuutta ja vaikeutti huostaanottojen tekemistä. 1990-luvun laman ja siitä seuranneen palvelujen ja etuuksien heikkenemisen, lapsiperheiden taloudellisten ja psykososiaalisten ongelmien lisääntymisen sekä huumeongelman kärjistymisen myötä lasten sijoitukset kodin ulkopuolelle ja huostaanotot alkoivat lisääntyä. Perhehoito vahvistui ja laitoshuolto monipuolistui. Yksityisen ja kolmannen sektorin rooli lastensuojelupalveluiden tuottamisessa kasvoi valtion ja kuntien osittain vetäytyessä palvelujen toteutusvastuusta. (Pulma 2005, 19; Hämäläinen 2007, 391–398.) Kun vuonna 1988 julkinen sektori ylläpiti 77 prosenttia laitoshuollon lastensuojelulaitoksista, vuonna 1995 vastaava luku oli enää 52 prosenttia (Pösö 2005, 209). Huostaan otettujen lasten määrä kasvoi tasaisesti koko 1990-luvun ajan ja 2000-luvun alussa noin 13 000 lasta oli sijoitettuna oman kodin ulkopuolelle ja yli viidennes huostaanotoista oli pakko-huostaanottoja (Pulma 2005, 19; Hämäläinen 2007, 392).

Hämäläisen (2007) mukaan 2000-luvulla lasten ja nuorten pahoinvointi ei vähentynyt, vaan lastensuojelu sai uusia haasteita syrjäytymisen ja lasten ja nuorten mielenterveysongelmien ja päihteidenkäytön lisääntymisen seurauksena. Myös vanhempien, erityisesti äitien, päihteidenkäyttö lisääntyi. Edellä mainittujen lisäksi lastensuojelulle toi uusia haasteita tietoyhteiskuntakehitys ja sen mukanaan tuomat uudenlaiset lasten tervettä ja tasapainoista kehitystä uhkaavat tekijät kuten lisääntyneen ja helposti saatavilla olevan mediatarjonnan ei-toivotut sisällöt (Mt, 391–438.) 2000-luvulla kodin ulkopuolelle sijoitettujen ja huostaan otettujen lasten määrä lisääntyi joka vuosi. Vuoden 2007 aikana Suomessa oli sijoitettuna yhteensä 16059 lasta, joista 8095 lasta oli sijoitettuna laitokseen. (Heino 2013, 86–90). Yksityisen ja kolmannen sektorin rooli hyvinvointipalvelujen, myös sijaishuollon tuottajina, jatkoi vahvistumista ja liiketaloudellinen ajattelu ja ostopalvelut tulivat osaksi lastensuojelua ja sijaishuoltoa. (Hämäläinen 2007, 398). Vuonna 2007 yksityiset palveluntuottajat tuottivat 70 % sijaishuollon palveluista ja yksityisiä palveluntuottajia oli 568 (Heino 2013, 91).

Lastensuojelun asiakasmäärien vähentämiseksi ja uusiin haasteisiin vastaamiseksi lastensuojelulakia uudistettiin 2000-luvun lopulla. Uusi lastensuojelulaki astui voimaan vuoden 2008 alusta. Lain tavoitteena on turvata se, että lapsen ja hänen perheensä ongelmat havaitaan ja niihin puututaan entistä varhaisemmin ja, että lapsi ja hänen perheensä saavat tarvitsemansa tuen ja palvelut oikea-aikaisesti (Sosiaali- ja terveysministeriö 2007). Laki uudistuksesta huolimatta lastensuojelu ja sijaishuolto ovat

2010-luvulla pitkälti samojen haasteiden edessä kuin vuosituhannen alussa. Huostaanottojen ja sijoitettujen lasten määrä näyttäisi kuitenkin kääntyneen lievään laskuun vuosikymmenen puoliväliin tultaessa (Ks. taulukko 1).

Taulukko 1. Kodin ulkopuolelle sijoitettuna olleiden 0–20-vuotiaiden lasten ja nuorten sijoitusperusteet viimeisimmän sijoitustiedon mukaan vuosina 1995, 2000, 2005, 2010–2014 *

	1995	2000	2005	2010	2011	2012	2013	2014
Avohuollon tukitoimen sijoitus	2625	3354	3525	3471	3403	3577	3536	3637
Kiireellinen sijoitus	232	362	642	1705	1908	2044	2181	2054
Huostassa	6 160	6973	8 673	9722	10 100	10 074	10 210	10 143
Tahdonvastaiset huostaanotot	940	1220	1615	2011	2113	2151	2243	2309
Jälkihuollon sijoitus	1722	1984	2415	2278	2120	2164	2131	2124
Yhteensä	10 739	12 673	15 255	17 176	17 531	17 859	18 058	17 958

Lähde: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos 2015, 7.

Kaikkiaan vuoden 2014 aikana huostaanotettuna oli 10 675 lasta, joka on 1,4 prosenttia edellistä vuotta vähemmän. Kodin ulkopuolelle oli vuoden 2014 aikana sijoitettuna 17 958 lasta. Lukumäärä väheni vajaan prosentin edelliseen vuoteen verrattuna. (THL 2015, 1–3.)

2.2.2 Sijaishuollon toimijat ja tuottajat

Sijaishuolto koostuu monien eri tahojen ja toimijoiden yhteistyöstä ja sijaishuoltoa tuotetaan monituottajamallilla kuntien, yksityisten ja järjestöjen toimiessa palveluntuottajina. Sijaishuollon järjestämisestä ja siitä aiheutuvista kustannuksista vastaa se kunta, jossa lapsen huostaanottamisen ja sijaishuollon järjestämisen tarve on syntynyt. Pääsääntöisesti kyseessä on lapsen kotikunta huostaanoton ja sijaishuollon tarpeen syntymishetkellä. Sijoituskunnan eli kunnan, jossa lapsi on sijaishuoltoon sijoitettuna, on puolestaan järjestettävä lapselle hänen huollon ja hoidon tarpeensa edellyttämät palvelut ja tukitoimet yhdessä sijoittajakunnan kanssa. Järjestetyistä palveluista ja tukitoimista aiheutuneista kustannuksista vastaa sijoittajakunta. (Räty 2012, 119–131; LSL 417/2007 16a§, 16b§). Tällaisia lapsen huollon ja hoidon edellyttämiä palveluja ja tukitoimia ovat esimerkiksi neuvola, koulu-terveydenhoito, koulu, päivähoido, perheneuvola ja mielenterveys- ja päihdehuolto (Arponen 2005, 172).

Lapsen huollon ja hoidon edellyttämien tukitoimien ja palvelujen saannista vastaa lapsen asioista vastaava sosiaalityöntekijä. Lastensuojelulain (417/2007 13b§) mukaan jokaiselle lastensuojelun asiakkaana olevalle lapselle on nimettävä lapsen asioista vastaava sosiaalityöntekijä. Lapsen asioista vastaava sosiaalityöntekijä on sijoittajakunnan palveluksessa. Hänen tehtävänä on päättää sijaishuollossa olevan lapsen olinpaikasta, seurata ja arvioida lapsen kehitystä ja päättää hoidosta ja kasvatuksesta sekä tarpeellisesta opetuksesta ja terveydenhuollosta. (Arponen 2005, 181; Saastamoinen 2010,79). Sijaishuollossa olevan lapsen asioista vastaavan sosiaalityöntekijän tehtäviin kuuluu myös muun muassa asiakassuunnitelman laatiminen ja tarkistaminen, huostaanoton jatkamisen edellytysten arvioiminen, yhteistyö sijaishuollon aikana, lapsen tapaaminen sijaishuollossa, rajoitustoimenpiteiden käytön valvominen ja lapsen ja hänen läheistensä yhteydenpidon tukeminen. (Saastamoinen 2010, 75–79.) Hänellä on lisäksi velvollisuus valvoa lapsen edun toteutumista ja huolehtia lapsen mielipiteen ja kuulemisen toteuttamisesta (Räty 2012, 61).

Lapsen asioista vastaava sosiaalityöntekijä toimii yhteistyössä monien eri tahojen ja toimijoiden kanssa, joiden keskinäiset asiakkuussuhteet ovat ristikkäisiä. Sijaishuollon ja sosiaalityöntekijän ensisijaisia asiakkaita ovat lapsi ja hänen vanhempansa. Myös sijaisperheet, perhekodit ja lastensuojelulaitokset ovat lapsen asioista vastaavan sosiaalityöntekijän asiakkaita ja sosiaalityöntekijä on vastavuoroisesti niiden asiakas. Sosiaalityöntekijällä ja lastensuojeluyksiköillä on asiakkuussuhteita lisäksi muiden yhteistyötahojen ja lapsen hoitoon osallistuvien tahojen kanssa. Tällaisia ovat esimerkiksi lapsen sukulaiset ja läheiset, koulutoimi, päivähoito ja terveydenhuolto-, päihde- ja mielenterveyspalvelut. (Arponen 2005, 170). Sosiaalityöntekijän tulee pitää yhteistyön langat käsissään ja valjastaa moniammatillisesta osaamisesta paras mahdollinen tukiverkko ja palvelut edustamalleen lapselle.

Sijaishuoltoa toteutetaan monituottajamallilla, jossa toteuttamistavat vaihtelevat yksityisestä toiminnasta kunnan omaan palvelutuotantoon (Pösö 2005, 209). Sijaishuollon tuottajia ovat toimeksiantosuhteella toimivat perhehoitajat, kunnalliset perhehoitajat, perhekodit ja lastensuojelulaitokset, valtion koulukodit sekä yksityiset perhekodit ja lastensuojelulaitokset. Järjestöjen ylläpitämät yksiköt luetaan yksityisiin palveluntuottajiin. Sijaishuollon tuottajille ei ole olemassa yhtä yhteistä nimikettä, vaan palveluntuottajien nimien kirjo on moninainen. (Arponen 2005, 172). Tuottajien nimityksiä ovat esimerkiksi sijaisperhe, ammatillinen perhe, perhekoti, ammatillinen perhekoti, ryhmäkoti, pienryhmäkoti, sijaiskoti, lastenkoti, nuorisokoti ja lastensuojelulaitos. Alla olevasta taulukosta 2 käy ilmi, että vuonna 2014 kodin ulkopuolelle sijoitetuista 0-20-vuotiaista lapsista 38 prosenttia (6 880) oli

perhehoidossa, 12 prosenttia (2 173) ammatillisessa perhekotihoidossa, 39 prosenttia (6 907) laitoshuollossa ja loput 11 prosenttia (1 998) muussa huollossa. Perhehoidossa olevien lasten määrä on lisääntynyt laitossijoitusten määrän laskiessa. Tähän vaikuttaa lastensuojelulakiin (LSL 2007/417 50§) vuoden 2012 alusta voimaan tullut muutos, joka velvoittaa järjestämään lapsen sijaishuollon ensisijaisesti perhehoidossa. (THL 2015, 1–7.)

Taulukko 2. Kodin ulkopuolelle sijoitettuna olleiden 0–20-vuotiaiden lasten ja nuorten sijoitusmuodot viimeisimmän sijoitustiedon mukaan vuosina 1995, 2000, 2005, 2010–2014 *

	1995	2000	2005	2010	2011	2012	2013	2014
Perhehoito	5132	5586	5424	5785	5910	6324	6643	6880
Ammatillinen perhekotihoito	813	1539	2458	2856	2767	2672	2319	2173
Laitoshuolto	3066	3433	4849	6497	6794	6775	7023	6907
Muu huolto	1728	2115	2524	2038	2060	2088	2073	1998
Yhteensä	10739	12673	15255	17176	17531	17859	18058	17958

Lähde: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos 2015, 7.

Sijaishuollon toimijat ja tuottajat ovat monien tahojen seurannan ja arvioinnin kohteena. Toiminnalle annettujen edellytysten ja laillisuuden toteutumista valvotaan kuntien ja aluehallintoviranomaisten toimesta. Aluehallintovirastot vastaavat kuntien toiminnan valvomisesta ja kunnissa puolestaan vastuulliset virkamiehet valvovat oman toimialansa toimintaa. Toimeksiantosuhteisen perhehoidon valvonta on ensisijaisesti kunnalla ja kunnan velvollisuus on valvoa myös alueellaan toimivia yksityisiä sijaishuollon yksiköitä yhdessä aluehallintoviraston kanssa. Sosiaalityöntekijän tehtävänä on yksittäisen lapsen hoidon ja kasvatuksen valvonta ja arviointi. Valvonnalla pyritään varmistamaan etukäteen, sijaishuoltoprosessin aikana ja jälkikäteen, että sijaishuoltopalvelu täyttää vaaditut ja luvatut edellytykset. Valvonnan tarkoituksena on myös korjata ilmenneet epäkohdat ja mahdollistaa onnistunut ja laadukas sijaishuolto. (Arponen 2005, 167–183.)

2.3 Perhetyö

Niin sijaishuollossa kuin muissakin toimintaympäristöissä perhetyö käsitteenä on hankalasti määriteltävä. Perhetyöllä voidaan laajimmillaan tarkoittaa kaikkea eri yhteiskunnallisten palveluntuottajien perheiden kanssa tekemää työtä. Perhetyötä voidaan tehdä erilaisissa toimintaympäristöissä ja eri ammattiryhmien ja -nimikkeiden toimesta. Erilaisia perhetyön toimintaympäristöjä ovat esimerkiksi

kuntien sosiaalitoimet, neuvolat, järjestöt ja seurakunnat. Perhetyötä voidaan jaotella myös sen mukaan, mihin elämänalueeseen palvelut kuuluvat: esimerkiksi kouluihin, päivähoitoon tai lastensuojelutyöhön. Lisäksi perhetyötä voidaan kuvata lähtökohtiensa mukaan, jolloin perhetyö voi olla kotipalvelua, neuvontaa ja ohjausta tai puuttumista lasten turvallisuutta vaarantaviin tekijöihin tai lapsen kehityksessä ilmeneviin haittoihin. Perhetyön lähtökohtana ovat perheiden elämästä lähtevät tarpeet, jotka voivat liittyä lasten kehitys- ja kasvatuskysymyksiin, elinolojen järjestämiseen, vanhemmuuden tukemiseen sekä perheen toimintakyvyn ja hyvinvoinnin lisäämiseen. (Rönkkö & Rytönen 2010, 27–28.)

Edellä kuvatun yleisen perhetyö-käsitteen tavoin lastensuojelun perhetyö on käsitteenä sekava ja hajanainen ja käsitettä voidaan käyttää kuvaamaan hyvin monenlaista toimintaa. Puhutaan ohjaavasta perhetyöstä, avohuollon perhetyöstä, tehostetusta perhetyöstä, toiminnallisesta avotyöstä, kuntouttavasta perhetyöstä, perhetukityöstä ja niin edelleen (Saarnio 2005, 240). Lastensuojelun perhetyötä voidaan jäsentää ja ryhmitellä muun muassa organisoinnin, toteuttamispaikan, tavoitteen ja sisällön tai menetelmän ominaispiirteiden mukaan. Lastensuojelun perhetyö voi olla organisoitu kunnan tai järjestön yksityisenä tai julkisena toimintana tai näiden yhteistyönä. Sen toteuttamispaikkana voi olla esimerkiksi perheen koti tai lastensuojelulaitos. Lastensuojelun perhetyö voi toimintana ajoittua lastensuojelun työprosessin eri vaiheisiin ennaltaehkäisevästä vaiheesta sijoituksen aikaiseen perhetyöhön ja jälkihuollon perhetyöhön. Lastensuojelun perhetyön tavoitteet voivat vaihdella tarkoin rajatuista tavoitteista hyvin väljästi kuvattuihin tavoitteisiin kuten vanhempien ja perheen tukemiseen. (Heino, Berg & Hurtig 2000, 12.)

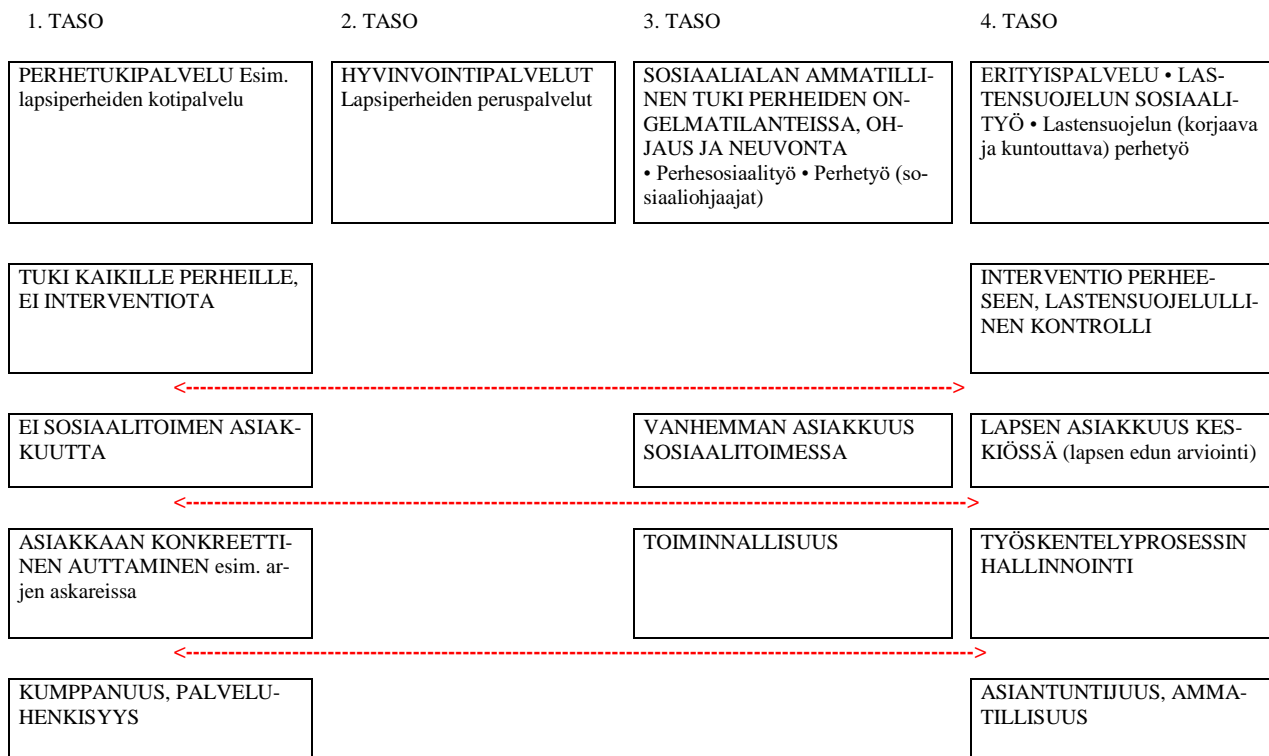
Perhetyötä on 2000-luvun Suomessa tehty lähinnä lastensuojelun avo- ja sijaishuollossa. Lastensuojelulaki (417/2007 36 §) velvoittaa kuntia järjestämään tarvittaessa lapsen ja perheen tuen tarpeet huomioiden avohuollon tukitoimia, joista yksi on ollut perhetyö. Uuden sosiaalihuoltolain (1301/2014) ja samanaikaisen lastensuojelulain muutoksen myötä perhetyö ei ole kuitenkaan enää lastensuojelulain mukainen avohuollon tukitoimi vaan osa yleisiä sosiaalipalveluja, eikä siten edellytä lastensuojelun asiakkuutta. Uusi sosiaalihuoltolaki astui voimaan 1.4.2015 ja se tulee todennäköisesti vaikuttamaan siten, että perhetyön painopiste siirtyy lastensuojelusta yleisiin sosiaalipalveluihin. Laissa todetaan seuraavaa:

"Lapsella ja hänen perheellään on oikeus saada viipymättä lapsen terveyden tai kehityksen kannalta välttämättömät sosiaalipalvelut. Palveluja on järjestettävä tarvittavassa laajuudessa niinä vuorokauden aikoina, joina niitä tarvitaan. Palvelujen on tuettava vanhempia, huoltajia ja muita lapsen hoidosta ja kasvatuksesta vastaavia henkilöitä lapsen kasvatuksessa ja huolenpidossa." (Sosiaalihuoltolaki 1301/2014 13 §.)

Lain mukaan perhetyötä annetaan tilanteissa, joissa asiakas ja hänen perheensä tai asiakkaan hoidosta vastaava henkilö, tarvitsevat tukea ja ohjausta omien voimavarojen vahvistamiseksi ja keskinäisen vuorovaikutuksen parantamiseksi. Perhetyötä annetaan erityistä tukea tarvitsevan lapsen tai nuoren terveyden ja kehityksen turvaamiseksi. (1301/2014, 18 §).

Perhetyötä voidaan kuitenkin edelleen järjestää myös lastensuojelun asiakkaana olevalle lapselle. Sosiaalihuoltolain mukaisen perhetyön lisäksi lastensuojelun asiakkuudessa olevalle lapselle ja hänen perheelleen on lastensuojelulain (417/2007 36 §) mukaan järjestettävä tarvittaessa lapsen ja perheen tuen tarpeisiin perustuva asiakassuunnitelma huomioon ottaen lastensuojelun avohuollon tukitoimena muun muassa tehostettua perhetyötä. Perhetyöllä tarkoitetaan tässä yhteydessä perheen kotona tehtävää työtä, kuten keskusteluapua tai tukea, vuorovaikutustaitojen opettamista ja opastusta arjen toiminnoissa. Perhetyön osana voidaan arvioida vanhemmuutta ja järjestää lapselle hänen hyvinvointiaan tukevaa toimintaa. (Räty 2012, 279.)

Annina Myllärniemi (2007) on pyrkinyt jäsentämään perheiden kanssa tehtävää sosiaalialan työtä alla olevan kuvion 1 mukaisesti.

Kuvio 1. Perheiden kanssa tehtävän sosiaalialan työn jäsentystä (Myllärniemi 2007, 8)

Myllärniemen mukaan kuvioista voidaan nähdä, että lastensuojelun sosiaalityö ja perhetyö ovat eriytyneissä erityispalveluiksi, joiden asiakkuuteen tullaan vain erityisin perustein (Mt., 8). Uusi sosiaalihuoltolaki (1301/2014) muutti kuitenkin Myllärniemen näkemää tulevaisuutta siten, että perhetyön eriytyminen pysähtyi ja perhetyö palautettiin aiempaa universaalimmaksi palveluksi. Edelleen perhetyö on yhteydessä sosiaalihuollon asiakkuuteen, joten Myllärniemen jäsenystä sosiaalialan työstä voi pitää edelleen ajankohtaisena.

Valtakunnallista tilastotietoa perhetyön ja lastensuojelun perhetyön laajuudesta tai asiakasmääristä ei ole olemassa. Tilastotiedot kuitenkin kertovat, että lastensuojelun avohuollon asiakkaiden määrä on viimeisen vajaan kahdenkymmenen vuoden aikana lähes kolminkertaistunut. Kun vuonna 1996 avohuollon asiakkaina oli 33269 lasta, niin vuonna 2014 lasten määrä oli 90269. (THL 2015, 12.) Samana aikana kunnallista kodinhoitoapua vuoden aikana saaneiden lapsiperheiden määrä on vähentynyt kolmannekseen. Kun vuonna 1996 kodinhoitoapua saaneita lapsiperheitä oli 29718, niin vuonna 2014 perheiden määrä oli 9998. (THL 2015.) Virallisen tilastotiedon puuttumisesta huolimatta avohuollon asiakkaiden määrän merkittävästä noususta ja kodinhoitoapua saaneiden perheiden määrän roimasta vähentymisestä voi arvela, että lastensuojelun perhetyön asiakasmäärät ovat myös samana ajanjaksona todennäköisesti kasvaneet huomattavasti.

2.3.1 Perhetyön kehitys

Jaana Vuoren ja Ritva Nätkinin (2007) mukaan perhetyön juuret ovat kirkollisessa vaivaishoidossa ja maallisessa hyväntekeväisyystyössä. 1800- ja 1900-lukujen vaihteessa kansalaisliikkeet nostivat esiin suuria yhteiskunnallisia kysymyksiä kuten raittiuskysymys, naiskysymys, kysymys sukupuolimoraalista, sekä kysymys kansan terveydestä ja kotien hygieniasta. Näiden kysymysten osana ilmaistiin perhe-elämää koskevaa huolta ja luotiin samalla kasvualustaa perhetyölle. (Mt., 10.)

Perhetyö oli aluksi kansalaisjärjestöjen toimintaa. Esimerkiksi Marttaliitto opetti tytöille ja naisille perheenemännän taitoja ja puhtauden vaalimista. 1920–1930-luvuilla moderni ydinperheideaali vahvistui koko kansalle tarjotuksi elämäntavan malliksi, jonka ihanteita olivat biologinen vanhemmuus, oman äidin antama hoiva, naisen tehtävä perheenemäntänä ja isän rooli elättäjänä ja auktoriteettina. Väestön kasvu ja laatu oli niin perhetyön kuin kansalaisyhteiskunnan toimijoiden ja valtion edustajienkin tavoitteena. Samalla perhetyö alkoi ammatillistua, vaikkakin suuri osa perhetyön tehtävistä säilyi yhä järjestöillä ja niissä toimivilla maalikoilla ja vapaaehtoisilla. Perheen yksityisyyden ihanne

säilyi, mutta perheenjäsenet tuotiin julkisiin instituutioihin ja ammattilaisten asiakkaiksi. (Vuori & Nätkin 2007, 11.)

Perhetyön ammatillisuus vahvistui 1940-luvulla sosiaalihuoltaja- ja kodinhoitajakoulutuksen alkaessa. Koulutuksesta vastasivat järjestöt, kunnat ja valtio. Kodinhoitajien työn ajateltiin suuntautuvan erityisesti äitien tukemiseen ja työn tavoitteena oli tarjota varattomien, monilapsisten perheiden äideille työvoima-apua ja valistusta kodin ja lasten hoidossa. (Vuori & Nätkin 2007, 11; Reijonen 2005, 8; Hämäläinen 2007, 306.) Toisen maailmansodan jälkeen valtio ja kunnat alkoivat organisoida perhetyötä enenevässä määrin korvaten ja jatkaen järjestöjen tekemää työtä ja antamaa koulutusta. Perhetyö erikoistui ja levittäytyi yhä laajemmalle ja sen rinnalle syntyi uusia instituutioita, kuten perhe- ja kasvatusneuvolat. (Vuori & Nätkin 2007, 14.)

Juha Hämäläisen (2007) mukaan 1950-luvulta alkaen vanhemmuudessa alettiin korostaa lämpöä, hellyyttä, rakkautta ja rikasta vuorovaikutusta. Vanhempien neuvonnassa ja yhteiskunnan lastensuojelutehtävässä alettiin kiinnittää enenevästi huomiota vanhempien henkiseen tukemiseen ja lapsen henkisen hyvinvoinnin ja sosiaalisen kehityksen turvaamiseen. (Mt., 319). Vuori ja Nätkin (2007) toteavat, että äitien kodinhoidollisten taitojen opettamista tärkeämmiksi perhetyön tehtäviksi tulivat elämän laatuun ja hyvinvointiin tähtäävä psykologisointi, parisuhteen toimivuuden korostus ja vanhempien ja lasten läheisen suhteen luominen. (MT., 14.)

Varsinaisen perhetyön idean syntyminen voidaan Mikko Reijosen (2005) mukaan ajoittaa 1970-luvulle, jolloin idea perhetyöstä tuli Ruotsista yhdyskuntatyön vanavedessä. Mannerheimin lastensuojeluliitto ja sosiaalishallitus käynnistivät tehostetun perhetyön kokeilun vuonna 1976. Kokeilussa kehitettiin moniongelma-perheille räätälöityä kotipalvelua, jonka keskeisiä teemoja olivat perheen innostaminen vuorovaikutukseen ympäristönsä kanssa ja vanhempien opettaminen lasten- ja kodinhoidossa. Kodinhoitajan tehtävät alkoivat painottua kodinhoitotyön sijaan selvemmin perheen kanssa keskusteluun ja perheen auttamiseen, jotta perhe ottaisi vastuuta omasta elämästään. (Mt., 8–9.) Hämäläinen (2007) toteaa, että oire- ja ongelmakeskeisestä lastensuojelusta siirryttiin enenevästi suhde- ja voimavarapainotteiseen ajattelu- ja työskentelytapaan (Mt., 371). Samaan aikaan, kun moniongelma-perheille kehitetty kotipalvelu levisi nopeasti, tehostettiin myös niin sanottuihin normaaliperheisiin kohdistettua perhekasvatusta. Perhetyötä rakennettiin perhekasvatuksena, -valmennuksena ja -terapihana intensiivisesti 1970- ja 1980-lukujen ajan. (Vuori & Nätkin 2007, 15.)

1980- ja 1990-lukujen vaihteessa perhetyön kehityksessä tapahtui uusi käänne. Lamavuodet ja hyvinvointivaltion kriisi lisäsivät lapsiperheiden taloudellisia ja psykososiaalisia ongelmia, muutti laitosrakenteita ja karsi perhepalveluita. Esimerkiksi kasvatus- ja perheneuvoloita alasajettiin. Kodinhoitajan työ lapsiperheissä väheni, mutta tehostettu perhetyö jäi eloon. Saadakseen kunnallista kodinhoitoapua lapsen piti useimmiten olla jo lastensuojelun tarpeessa. Universaaleista palveluista siirryttiin yksityistä vastuuta ja tarveharkintaa korostavan ajattelun suuntaan. Kolmannen sektorin ja yksityisten toimijoiden sosiaalipalvelujen tuottaminen lisääntyi ja avohuollollista lastensuojelutyötä alettiin tehdä enemmän myös laitoksista käsin. Laitospalveluista erillisiä perhetyötä tekeviä yhteisöjä alkoi syntyä 1990-luvun loppupuolella. Kunnat alkoivat myös enemmän palkata työntekijöitä perhetyöntekijä-nimikkeellä lastensuojelun avohuollon työhön, jolle perheiden kasautuvat ongelmat aiheuttivat kasvavia vaatimuksia. (Reijonen 2005, 8–9; Hämäläinen 2007, 391–396; Heino 2008, 20–21.)

Tarja Heinon mukaan 1990-luvulta alkanut lapsiperheiden saaman kunnallisen kotiavun väheneminen jatkui 2000-luvulla. 2000-luvun alussa kotipalvelu oli korvautumassa perhetyöllä, eikä tehostettua kotipalveluakaan ollut kunnissa juuri tarjolla. (Heino 2008, 20.) Perhetyö suuntautui yhä enemmän psykososiaaliseen tukeen, keskustelutyöhön ja ammatillisempaan auttamiseen (Rönkkö & Rytönen 2010, 298). 2000-luvun aikana perhetyöntekijöiden määrä moninkertaistui ja perhetyöhön muodostui monenlaisia palvelukonsepteja ja toimintamuotoja. Perhetyö laajentui ja juurtui paikallisesti lastensuojeluun. Ammattitaitoisen perhetyön rinnalle kaivattiin kuitenkin arkisia ja tarpeellisia perheen selviytymistä auttavia toimintatapoja kuten lyhytaikainen lastenhoito, siivous, sairaan lapsen hoito ja niin edelleen. Toimintaa toteuttamaan puolestaan kaivattiin kodinhoitajia, joiden tekemä työ oli paikoin lähes kokonaan kadonnut kunnallisesta palvelutarjonnasta. (Heino 2008, 21–45.)

2010-luvulla edellisellä vuosikymmenellä esitettyihin "kaipauksiin" ja perhetyön puutteisiin näytettiin olevan vastaamassa vuonna 2014 uudistetulla sosiaalihuoltolaila, joka astui voimaan pääosin 1.4.2015. Kuten edellä on kerrottu, uuden lain mukainen perhetyö ei edellytä lastensuojelun asiakkuutta, vaan perheille tulee tarjota perhetyötä sosiaalihuoltolain mukaisena palveluna. Laki myös velvoittaa kuntia järjestämään lapsiperheille kotipalvelua tilanteessa, jossa lapsen hyvinvoinnin turvaaminen ei ole mahdollista sairauden, synnytyksen, vamman tai muun vastaavanlaisen toimintakykyä alentavan syyn tai erityisen perhe- tai elämäntilanteen vuoksi. Lain mukaan kotipalveluun sisältyvinä tukipalveluina annetaan ateria-, vaatehuolto- ja siivouspalveluja sekä sosiaalista kanssakäymistä edistäviä palveluja. (SHL 1301/2014 18–19§.) Vielä ei ole selvillä, miten uusi laki on vaikuttanut perheiden arkeen ja perhetyön käytäntöihin. Mikäli historiasta voi jotakin päätellä, niin ainakin lain tasolla

universaalimmat ja matalamman kynnyksen palvelut tulevat vähentämään lapsiperheiden pahoinvointia ja lastensuojelun asiakkaita.

2.3.2 Perhetyön työmuodot

Vuoren ja Nätkinin (2007) mukaan perhetyön lähtökohtana on usein huoli perheestä ja erityisesti lapsista (Mt., 18). Perhetyötä toteutetaan taustaorganisaatiosta ja toteuttajatahosta riippuen monin eri menetelmin. Useilla sektoreilla, esimerkiksi kouluissa ja päivähoidossa, perhetyötä tehdään perustyön lisäksi. Kouluissa perhetyötä tehdään oppilashuollon kautta. Päivähoidossa ja terveydenhuollossa perhetyön toimintamuotoja ovat esimerkiksi avoin päiväkotitoiminta ja erilaiset perheryhmät. Sosiaalityön puolella perhetyö on selvimmin perustyöhön kuuluva työmuoto. Taustaorganisaatiosta riippuen perhetyö voi olla joko ennaltaehkäisevää tai korjaavaa työtä. Ennaltaehkäisevää työtä voidaan nimittää myös perhepalveluksi (Uusimäki 2005, 23–33.)

Ennaltaehkäisevällä perhetyöllä tarkoitetaan kaikkea työtä, jolla pyritään ennaltaehkäisemään erilaisia ongelmia lapsiperheissä (Saarnio 2005, 248). Järvisen ym. (2007) mukaan ennaltaehkäisevän perhetyön tavoitteena ja tehtävänä on ylläpitää perheen hyvinvointia, tukea perhettä arjessa ja auttaa perhettä löytämään omat voimavaransa. (Järvinen, Lankinen, Taajamo, Veistilä & Virolainen 2007, 35.) Taustaorganisaatioina ennaltaehkäisevää perhetyötä tehtaessa toimivat useimmiten neuvolat, päivähoito, seurakunnat, kasvatus- ja perheneuvolat sekä lapsiperheiden kotipalvelu. Näiden toimijoiden työ on lähinnä neuvontaa, ohjausta, arjessa auttamista, virkistysten tarjoamista, vertaistuen mahdollistamista ja ohjausta muiden palvelujen piiriin. (Uusimäki 2005, 30–31.)

Korjaavalla perhetyöllä tarkoitetaan puolestaan suunnitelmallista ja tavoitteellista perheen tilanteen selvittelyä ja yhdessä sovittuihin muutoksiin tukemista (Rönkkö & Rytönen 2010, 34). Ennen sosiaalihuoltolain (SHL 1301/2014) uudistusta korjaavassa perhetyössä kysymys oli yleensä lastensuojelullisesta perhetyöstä, mutta nykyisin mukaan perheet ovat oikeutettuja saamaan perhetyön palvelua sosiaalihuoltolain mukaisesti ilman lastensuojelun asiakkuutta. Sosiaalityössä puhutaan sosiaalihuoltolain mukaisesta asiakkuudesta. Korjaavan perhetyön tehtävänä on Leena Rönkön ja Timo Rytöksen (2010) mukaan lapsiperheiden tukeminen ja kuntouttaminen vaikeissa elämäntilanteissa (Mt., 34). Tavoitteena on perheen tilanteen tarkempi selvittely ja arviointi sekä työskentely muutoksen aikaansaamiseksi (Järvinen, Lankinen, Taajamo, Veistilä & Virolainen 2007, 43).

Ennaltaehkäisevän ja korjaavan työn lisäksi perhetyö voi olla kriisityötä. Erilaisissa äkillisissä elämänmuutoksissa ja perhettä kohdanneissa kriiseissä perheelle voidaan tarjota selviytymisen tueksi kriisiperhetyötä. Perhettä autetaan sovittamaan arkensa muuttuneeseen tilanteeseen tai pääsemään takaisin normaaliin, toimintakykyiseen elämään. Kriisiperhetyön tavoitteena on Rönkön ja Rytkösen (2010) mukaan palauttaa perheen valmius käsitellä ja hallita itsenäisesti omaa elämää. (Mt., 33–34.)

Myös lastensuojelun asiakkaat ovat oikeutettuja perhetyöhön. Heidän kohdallaan puhutaan paitsi korjaavasta, myös tehostetusta perhetyöstä. Perhetyö käynnistetään määrittelemällä työn sisältö, tavoitteet, kesto sekä se, miten sosiaalityöntekijä seuraa työprosessia ja tavoitteiden toteutumista. Johanna Hurtigin (2003) mukaan tavoitteina lastensuojelun perhetyössä on tyypillisimmin sijoituksen ehkäiseminen ja vanhemmuuden tukeminen. (Mt., 27.) Anniina Myllärniemen (2007) mukaan vanhemmuus on aina vuorovaikutusta vanhemman ja lapsen välillä, joten vuorovaikutuksen tukeminen voidaan nähdä perhetyön toiminnan keskiössä. Vanhemmuuden tukemisen tavoitteena on riittävän vahva vanhemmuus, jossa lapsen tarpeisiin vastataan riittävällä tavalla ja tilanne, jossa lapsen tarpeet ovat vanhemmalle tärkeitä ja ymmärrettäviä. (Mt., 7.) Väljempinä perhetyön tavoitteina voivat olla esimerkiksi perheen omatoimisuuden ja elämänhallinnan lisääminen. Konkreettisia tavoitteita voivat puolestaan olla esimerkiksi nuoren koulun käynnin tukeminen tai äidin vanhemmuuden arvioiminen. (Hurtig 2003, 27.)

Kuten edellä kerrottiin, lastensuojelun perhetyössä työskentelyn kohteena on usein lapsen ja vanhemman suhde, perhedynamiikka; miten perhe toimii arjessa, roolit perheessä, arjen sujuminen ja arjessa jaksaminen (Myllärniemi 2007, 7). Tyypillisiä työskentelyn elementtejä ovat tiedonkeruu, tilannearviointi, keskustelut, räätälöity tapaamisten sisältö ja toteutus sekä pyrkimys tukea ja ohjata perhettä niissä arjen kysymyksissä, joissa heillä on pulmia (Hurtig 2003, 27). Toteutustapoina voivat olla esimerkiksi havainnointi, neuvonta- ja ohjaus, terapeutin keskustelu, erilaiset menetelmät ja konkreettinen apu arkiaskareissa. (Myllärniemi 2007, 7). Perhetyötä voidaan toteuttaa myös perhekuntoutuksena, jolloin toimintatapana voivat olla esimerkiksi päivätoimintainen tai ryhmämuotoinen työ. Perhetyön nimitystä on käytetty lisäksi ryhmätyön ja vertaistuen ideoita hyödyntävistä työmuodoista, joissa samassa tilanteessa oleville vanhemmille ja/tai lapsille järjestetään yhteisiä tapaamisia, ryhmiä tai kuntoutusta. Lastensuojelun perhetyö voidaan nähdä ajallisesti ja sisällöllisesti rajattuna interventiona, jonka tärkein osuus tapahtuu sillä matkalla, jonka työntekijä kulkee asiakasperheen rinnalla. (Hurtig 2003, 27–29; Heino, Berg & Hurtig 2000, 23.)

2.4 Perhetyö lastensuojelun sijaishuollossa

Lapsen sijoitus kodin ulkopuolelle ei useinkaan tuo ratkaisua huostaanottoon johtaneeseen tilanteeseen, vaan oleellista on, mitä sen jälkeen tapahtuu. Lapsen sijoittaminen kodin ulkopuolelle on aina kriisi, johon perhe tarvitsee kriisityötä. Lapsi tarvitsee varmuuden siitä, että vanhemmat eivät häviä ja saavat tukea. Vanhemmat puolestaan tarvitsevat tukea siihen, miten käsitellä lapsen sijoituksesta ja sitä edeltävistä olosuhteista aiheutuneita kokemuksiaan. (Kujala 2003, 11–12.)

Sijaishuollon aikaisessa perhetyössä korostuu lapsen oikeus omiin vanhempiinsa ja suhteen ainutlaatuisuus (Pitkänen 2011b: 21). Lapsen suhde omiin vanhempiinsa on aina ainutlaatuinen ja lapsen vanhemmat säätelevät merkittävällä tavalla lapsen laitossijoitusta ja lapsen mahdollisuutta luottaa laitoksen aikuisten huolenpitokykyyn ja -tahtoon. (Karppinen 1999, 72). Miia Pitkäsen (2011b) mukaan sijoituksen onnistuminen edellyttääkin usein vanhempien hyväksyntää, jolloin lapsi saa vanhemmiltaan luvan hyötyä sijaishuoltopaikan aikuissuhteista ja toiminnan rakenteista. Pitkänen toteaa, että sijaishuollossa työskentely pelkästään lapsen kanssa ei riitä, vaan perheen jälleenyhdistyminen ja huostassapidon lopettaminen edellyttävät, että myös lapsen perheen kanssa työskennellään sijoituksen aikana. Jotta lapset voisivat palata takaisin kotiinsa, olisi vanhempien hyvinvoinnin kohennuttava. Vanhempien kuntoutuminen voi tarkoittaa myös sitä, että vanhemmat kasvavat rinnakkaisvanhemmuuteen, joka korostaa vanhemman ja lapsen ainutlaatuisen suhteen merkittävyyttä riippumatta sijaishoitomuodosta tai siitä palaako lapsi takaisin kotiinsa. (Mt., 5, 22, 115.)

Laki määrittelee lastensuojelun sijaishuollossa tapahtuvaa sijoitettujen lasten perheiden kanssa työskentelyä, mutta ei kuitenkaan edellytä varsinaisen perhetyön tekemistä. Laissa (417/2007 54§) säädetään, että sosiaalihuollosta vastaavan toimielimen ja lapsen sijaishuoltopaikan on tuettava ja edistettävä lapsen ja hänen vanhempiensa sekä lapsen ja muiden hänelle läheisten henkilöiden yhteydenpitoa. Asiakassuunnitelmaan tulee kirjata, miten yhteydenpito ja yhteistoiminta lapsen vanhempien tai muiden läheisten kanssa toteutetaan ja miten tavoite perheen jälleen yhdistämisestä otetaan huomioon. Lastensuojelulaki (417/2007 30 §) määrää asiasta seuraavasti:

”Huostaan otettua lasta koskevaan asiakassuunnitelmaan kirjataan lisäksi sijaishuollon tarkoitus ja tavoitteet, erityisen tuen ja avun järjestäminen lapselle, hänen vanhemmilleen, huoltajilleen tai muille lapsen hoidosta ja kasvatuksesta vastaaville henkilöille. Lisäksi suunnitelmaan kirjataan, miten toteutetaan lapsen yhteydenpito ja yhteistoiminta lapsen vanhempien ja muiden hänelle läheisten henkilöiden kanssa ja miten samalla otetaan lapsen edun mukaisella tavalla huomioon tavoite perheen jälleenyhdistämisestä.”

Lastensuojelulaitoksissa perhetyöllä voidaan tarkoittaa ohjaajien satunnaisempaa ja yhteydenpitoa ylläpitävää työskentelyä sijoitettujen lasten perheiden kanssa, mutta sillä voidaan tarkoittaa myös intensiivisempää työskentelyä. Osa työstä voi suuntautua perheiden kotiin. Lastensuojelulaitoksissa perhetyötä tekee joko koko henkilökunta tai perhetyöhön on voitu nimetä joitakin työntekijöitä. (Heino, Berg & Hurtig 2000, 184–185.) Pitkäsen (2011b) mukaan sijoituksen aikana on keskeistä lapsen ja vanhemman välisen suhteen mahdollistaminen ja kehittyminen. Perhetyö lastensuojelulaitoksessa on lapsen ja vanhemman vuorovaikutuksen tukemista ja vanhemmuuden tukemista. (Mt., 23.) Seija Karppinen (1999) puolestaan toteaa, että lastensuojelulaitoksen perhetyön tavoitteena on laitoshoidon mahdollistuminen, vanhemmuuden vahvistuminen, perheen jäsenten vuorovaikutuksen kehittyminen ja lapsen itsenäistymisen tukeminen (Mt. 1999, 72).

Pitkäsen (2011b) mukaan lapsen sijaishuoltopaikalla on keskeinen vaikutus myös vanhemman omaan tilanteeseen, sillä sijaishuoltopaikan ja vanhempien suunnitelmallinen, tiivis ja toimiva yhteistyö tukee vanhemman omaa kuntoutumista ja vahvistaa vanhemmuutta sekä samalla vähentää lapsen huostaanoton aiheuttamia kielteisiä vaikutuksia. Vanhemman hyvä elämäntilanne voi puolestaan merkittävästi vahvistaa lapsen sijoituksen onnistumista. Ilman vanhempien tukemista lapsen sijoitusaikapidentyä ja perheen jälleenyhdistyminen ei toteudu. Vanhempien kanssa tehtävä suunnitelmallinen työ on yksi vaikuttavan sijaishuollon edellytyksistä. (Mt., 16, 119–122.)

3 KESKEISET KÄSITTEET JA TEOREETTISET LÄHTÖKOHDAT

Perheiden kanssa työskentelyä ei läheskään aina sijaishuollossa nimitetä perhetyöksi, vaan käytetään monia rinnakkaisia käsitteitä. Puhutaan esimerkiksi vanhempien kanssa työskentelystä tai yhteistyöstä, rinnakkaisvanhemmuudesta, kasvatuskumppanuudesta ja jaetusta vanhemmuudesta. Perheen käsite ei myöskään ole mitenkään selkeä sijoitettujen lasten kohdalla. Heidän perheensä ovat usein monimuotoisia ja kenties useita kertoja särkyneitä. Perheen kokoonpano on saattanut muuttua monesti ja saattaa muuttua yhä sijaishuollon aikana. Se keitä sijoitetun lapsen perheeseen kuuluu, ei ole ollenkaan itsestään selvää. Käytän omassa empiirisessä tutkimuksessani perhetyöstä termiä sijoitetun lapsen perheen kanssa työskentely ja tutkimukseni teoreettisen viitekehyksen rakennan jaetun vanhemmuuden ja perheen käsitteistä. Kahden keskeisen käsitteen avaamisen jälkeen esittelen luvun lopuksi sijaishuollon perhetyöstä aiemmin tehtyjä tutkimuksia.

3.1 Perhe

Perhe voidaan määritellä monin eri tavoin. Rönkön ja Rytkösen (2010) mukaan historialliset ja nykyiset kulttuuriset näkemykset perheestä ja sen merkityksestä yhteiskunnassa ja lainsäädännölliset perheen määrittelyt antavat kehykset perheiden kanssa työskentelevien työlle. Perhe koostuu yksilöistä, joiden keskinäisiä suhteita määrittävät moraalisten, taloudellisten ja yhteiskunnallisten ulottuvuuksien lisäksi biologiset, emotionaaliset ja sosiaaliset suhteet. Perhesuhteisiin liittyy myös hoivan ja huolenpidon velvollisuus. Perheet syntyvät ja muotoutuvat sekä vapaaehtoisesti että yhteiskunnan ja uskonnollisten normien ja lakien säätelemänä. (Mt., 9–10).

Länsimaissa ennen teollistumista, 1600-luvulla, perheen käsite oli hyvin laaja käsittäen myös sukulaiset ja palvelusväen. Perheestä puhuttiin tuolloin esimerkiksi talona tai ruokakuntana. 1700-luvulle asti perhettä määritteli pääasiassa kirkko, sillä kukaan lukutaidoton ei päässyt avioliittoon. Vähitellen perhe-käsite alettiin liittää biologisiin sukulaisiin, jolloin syntyi käsite suurperhe. Teollistumisen ja kaupungistumisen myötä, 1800-luvulla, kehittyi vähitellen pienperhe. Pienperheessä naisen ja miehen roolit eriytyivät miehen lähtiessä töihin kodin ulkopuolelle ja naisen jäädessä kotiin hoitamaan lapsia. Vielä tuolloin perhettä kuvasivat pysyvyys, kiinteät sukupuoliroolit sekä vanhempien ja lasten välisten suhteiden hierarkkisuus. 1800-luvulla perheen ihannointi nostettiin yhteiskunnan tukipylvääksi ja syntyi moderni ydinperheihanne, joka vakiintui Suomessa 1920–30-luvuilla. Vielä tänäkin päivänä arkipuheessa perheellä tarkoitetaan usein tätä ydinperhettä, johon kuuluvat äiti, isä ja heidän yksi tai useampi biologinen lapsi. 1960-luvulla suvaitsevaisuus ihmisten erilaisuutta ja yksilöllisiä

ratkaisuja kohtaan lisääntyi ja alkoi laajempi julkinen keskustelu perhemuotojen moninaisuudesta. Tietoyhteiskunnan myötä esiaviolliset suhteet, avoliitot, avioerot, erilaiset uusperheet, harkittu lapsettomuus ja lapsen hankkiminen ilman pysyvää parisuhdetta yleistyivät. (Rönkkö & Rytönen 2010, 11–16).

Nykyisin erilaiset perheratkaisut ovat yhä enemmän jokaisen yksilön henkilökohtaisia elämäntapa- valintoja (Rönkkö & Rytönen 2010,16). Tilastokeskuksen (2015) määritelmän mukaan perheen muodostavat yhdessä asuvat avio- tai avoliitossa olevat tai parisuhteensa rekisteröineet henkilöt ja heidän lapsensa, jompikumpi vanhemmista lapsineen sekä avio- ja avopuolisot sekä parisuhteensa rekisteröineet henkilöt, joilla ei ole lapsia. Perhe, johon kuuluu vähintään yksi alle 18-vuotias kotona asuva lapsi, määritellään puolestaan lapsiperheeksi. (Suomen virallinen tilasto 2015.) 1800-luvun suurperhettä, johon kuuluu vanhempien ja lasten lisäksi muitakin sukuun kuuluvia henkilöitä, kutsutaan nykyisin laajennetuksi perheeksi tai kolmen sukupolven perheeksi. Suurperhe-käsite puolestaan tarkoittaa nykyisin perhettä, jossa on vanhempien lisäksi vähintään kolme lasta. Perhepiirillä tarkoitetaan erillään asuvien ihmisten ryhmittymää, joka jakaa toistensa arkea tiiviisti ja muodostaa keskinäisen hoiva- ja huolenpitoverkoston. Esimerkiksi monet uusperheet muodostavat nykyisin perhepiirejä. Sateenkaariperhe taas syntyy muun kuin heteroseksuaalisen parisuhteen ympärille. Se voi olla esimerkiksi homo- tai lesbovanhempien perhe, useamman kuin kahden vanhemman perhe tai sukupuoleltaan itsensä määrittelemättä jättävien tai bi- ja transihmisten perhe. Tällaista perhettä voidaan nimittää myös valituksi perheeksi. (Rönkkö & Rytönen 2010, 15–17.)

Rönkkö ja Rytönen (2010) toteavat, että todellisuudessa yksilöt määrittelevät itse perheensä. Perhe on koti, läheisiä ihmissuhteita, verisiteitä ja perheen eri sukupolvia. Se keitä perheeseen katsotaan kuuluvan, vaihtelee eri aikakausina ja ihmisten elämänvaiheiden mukaan. Perheeseen kuulumista arvioidaan henkilökohtaisesti asumisjärjestelyjen, kotitalouden rakentamisen ja ylläpitämisen, sukupuolten välisen keskinäisen rakkauden, seksuaalisuuden ja valtasuhteiden, sukupolvien välisen suhteen ja/tai sukulaisuusjärjestelmien perusteella. (Mt., 23.)

Vuoden 2007 perhebarometrin mukaan ihmisten oma elämäntilanne on vahvasti yhteydessä siihen, miten he määrittävät perheensä. Perheenjäseniksi luetaan yleisimmin niin sanotun ydinperheen jäsenet kuten puoliso ja lapset. Seuraavaksi useimmin perheenjäseniksi laskettiin oman synnyinperheen jäsenet kuten omat sisarukset ja vanhemmat sekä omat kotoa poismuuttaneet lapset ja lemmikkieläimet. Tärkeimpänä perhettä määrittävänä tekijänä pidetään biologista sukulaisuutta. Vahva tunneside, yhdessä asuminen ja aktiivinen huolenpito ovat myös yleisiä perhettä määrittäviä tekijöitä. (Paajanen

2007, 28–35.) Kirsi Pohjola (2005) toteaa, että perheiden parissa työskentelevät kohtaavat työssään koko perheiden määrittelyä koskevan kirjon ja todellisuuden moninaisuuden (Mt.,49).

3.2 Jaettu vanhemmuus

Vanhemmuus ei lopu, vaikka lapsi onkin poissa arkipäivästä, vaan vanhemmuus on elinikäinen projekti, jossa on erilaisia vaiheita (Kujala 2003, 18). Vanhemmuudessa on myös eri osa-alueita kuten tunnesuhde, huolenpitotyö, kasvattaminen ja taloudellinen vastuu, jotka voivat liittyä tai olla liittymättä toisiinsa ja joihin kohdistuu eri tavoin juridista säätelyä (Forsberg & Nätkin 2003, 114).

Riitta Laakson (2012) mukaan lapsen asuminen lastenkodissa purkaa lähtökohtaista kulttuurista ja moraalista oletusta kodista lapsen ensisijaisena kasvuympäristönä. Se myös kyseenalaistaa moraalisen oletuksen vanhemmista ensisijaisina lapsen hyvän elämän vaalijoina. Lastenkodissa asuvan lapsen päivittäisestä hyvinvoinnista huolehtimaan ja hyvää lapsuutta määrittelemään ovat vanhempien rinnalle tulleet lastenkodin työntekijät. Lapsen sijoittaminen lastenkotiin ei kuitenkaan tarkoita vanhempien syrjäyttämistä lapsen elämästä. Päinvastoin, lastensuojelulaki (417/2007) korostaa, että lastensuojelun työntekijöiden on turvattava lapsen läheissuhteiden jatkuminen ja tuettava lapsen vanhempia sijoituksen aikana sekä velvoittaa lastenkodin työntekijöitä yhteistyöhön lasten vanhempien kanssa. (Laakso 2012, 25–26.)

Sijaisperheitä koskevissa tutkimuksissa on käytetty vanhemmuuden jakoa biologiseen, psykologiseen ja sosiaaliseen vanhemmuuteen (Kuronen 2003, 117–118). Biologisella vanhemmuudella viitataan siihen, kuka on joko siittänyt tai synnyttänyt lapsen. Sosiaalinen vanhempi on puolestaan aikuinen, jonka perheessä tai jonka kanssa lapsi elää. Psykologisen vanhemmuuden keskeisimpiä sisältöjä ovat lapsen ja vanhemman välinen kiintymys sekä lapsen samastuminen vanhempaan. Psykologinen vanhemmuus voidaan määritellä kahdella eri tavalla. Sillä voidaan tarkoittaa vanhempaa, joka huolehtii lapsen tarpeista tai ensimmäistä, varhaislapsuudessa lasta hoitavaa aikuista, josta samaistumisen myötä tulee psykologinen vanhempi. Leena Valkosen (1995) mukaan sijaishuollossa ovat läsnä sijoitetun lapsen vanhemman biologinen vanhemmuus, sijaisvanhemman tai sijaishuoltopaikan työntekijöiden sosiaalinen vanhemmuus ja lapsen tarvitsema psykologinen vanhemmuus. (Mt., 2–3.)

Biologinen vanhemmuus on ja pysyy lapsen äidin ollessa aina lapsen äiti ja lapsen isän ollessa aina lapsen isä sijoituksesta huolimatta. Biologinen vanhemmuus ei Virpi Kujalan (2003) mukaan kovin

hyvin kuvaakaan sijoitettujen lasten vanhempien vanhemmuuden roolia, vaan paremmin vanhemmuutta kuvaa jaettu vanhemmuus. Biologiset vanhemmat ovat lapsensa vanhempia, mutta sosiaaliset ja psykologiset vanhemmuuden roolit eivät toteudu kaikilta osiltaan jokapäiväisesti eivätkä niin laajalaisesti kuin lapsensa kanssa yhteisessä kodissa asuvan vanhemman kohdalla. Jaetun vanhemmuuden käsite liittyykin siihen, että sijoitettujen lasten vanhemmuutta toteuttaa useampi henkilö. Sosiaalista vanhemmuutta toteuttavat pääosin sijaisvanhemmat tai sijaishuoltopaikan työntekijät huolehtimalla lapsen arkielämästä, hänen huolenpidostaan ja kasvatuksesta. Psykologinen vanhemmuus kuuluu usein biologiselle vanhemmalle, mutta se voi olla myös jaettua, sillä psykologinen vanhemmuus syntyy riittävän turvallisessa, välittävässä, arvostavassa ja hyväksyvässä lapsi-aikuissuhteessa. (Mt., 46–47.)

Puhe jaetusta vanhemmuudesta on alkuaan paljon isyystutkimuksen tuotetta ja puheen lähtökohtina ovat olleet sekä sukupuolten välisen tasa-arvon edistäminen perhe-elämässä että jakamattoman äidin hoivan kritiikki (Sevon & Huttunen 2002, 94). Jaetun vanhemmuuden käsitettä käytetään Valkosen (1995) mukaan yleisesti myös sijaishuollossa. Sijaishuollossa jaetun vanhemmuuden käsite on alunperin syntynyt lyhytaikaisten perhesijoitusten yhteydessä, jolloin lapsen ja alkuperäisvanhempien suhteen säilyttäminen on erityisen tärkeää lapsen todennäköisesti palatessa alkuperäisperheeseen. Tällöin sijaisvanhemmat ovat täydentäviä tai tukevia vanhempia, jotka jakavat vanhemmuuden biologisten vanhempien kanssa. (Mt., 103–104.)

Jaetulla vanhemmuudella voidaan Kaija Klapin (2005) mukaan käytännössä tarkoittaa monia eri asioita. Huostaanottoon liittyvä tavoitteiden asettelu vaikuttaa merkittävästi siihen, mitä jaetulla vanhemmuudella kulloinkin tarkoitetaan. Myös sijoituksen arvioitu kesto vaikuttaa siihen, mitä merkityksiä jaetulle vanhemmuudelle annetaan ja miten sitä toteutetaan. Lisäksi jaetun vanhemmuuden käytännön toteuttamiseen vaikuttaa lastenkodin omat resurssit ja filosofia. (Mt., 90.)

Klapin (2005) mukaan jaettu vanhemmuus merkitsee eri asioita sijoitetun lapsen, vanhemman ja lasta hoitavan laitoksen kannalta. Sijoitetun lapsen kannalta jaettu vanhemmuus voi merkitä kokemuksia vanhemman kiinnostuksesta, laitoksen ja vanhemman välisestä yhteistyöstä, jatkuvuudesta ja vanhemman merkityksellisestä roolista, arvostuksesta ja auktoriteetista sekä ajantasaisista käsityksistä vanhemman käsityksistä ja odotuksista. Lisäksi jaettu vanhemmuus voi merkitä sijoitetulle lapselle tietoisuutta vanhemman läsnäolosta. Vanhemman kannalta jaettu vanhemmuus voi merkitä kokemusta osallisuudesta lapsen hoitoon ja kasvatukseen, ajan tasalla pysymistä lapsen kasvun ja kehityksen suhteen, uusien mahdollisuuksien näkemistä, menneisyyden tapahtumien jäsentämistä, tuen saamista

ja antamista ongelmatilanteissa, käsitystä lapsen odotuksista ja toiveista, käsitystä lasta hoitavien aikuisten kannasta sekä tietoisuutta arjen käytännöistä ja toimintamalleista. Lasta hoitavan laitoksen kannalta jaettu vanhemmuus puolestaan voi merkitä oman roolin mitoittamista vastaamaan juuri tämän yhteistyöasetelman tarpeita, vanhemman näkemyksien kuulemista, niiden esille nostamista ja tutkimista yhdessä, lapsen elämänhistorian ja tulevaisuuden mahdollisuuksien pohdintaa ja selkiintymistä, vanhemman kykyjen ja voimavarojen vahvistamista ja tuen antamista ja saamista, lapsen ja vanhemman välisen vuorovaikutuksen tukemista ja erilaisia näkemyksiä sisältävän keskustelun ylläpitämistä sekä avoimuuden ja luottamuksellisen ilmapiirin ylläpitämistä. (Mt., 90.)

Valkosen (1995) sijaisperheissä kasvaneiden nuorten vanhemmuussuhteita käsittelevän tutkimuksen mukaan psykologinen vanhemmuus ei edellytä biologista vanhemmuutta. Sen sijaan sosiaalinen vanhemmuus on psykologisen vanhemmuuden välttämätön edellytys. Psykologiseksi, todelliseksi, vanhemmaksi sosiaalisen vanhemman tekee vanhemman vastuu lapsen hoidosta ja kasvatuksesta sekä vanhemman osoittama rakkaus ja lämpö. Tutkimuksen nuorten mukaan vanhemmuus voidaan määritellä sellaisena jatkuvana, vastuullisena ja rakastavana kanssakäymisenä lapsen kanssa, jossa vanhemmalla on kasvattava rooli. Tutkimustulostensa perusteella Valkonen kyseenalaistaa jaetun vanhemmuuden. Valkosen mukaan jaettu vanhemmuus tuskin korvaa sitä, että edes yksi aikuinen olisi niin sitoutunut lapsen hoitamiseen ja rakastamiseen, että lapsi voisi kokea hänet psykologiseksi vanhemmakseen. (Valkonen 1995, 99–104.)

3.3 Perhe ja vanhemmuus sijaishuollon tutkimuskohteina

Sijaishuolto kokonaisuutena on Suomessa melko vähän tutkittu alue. Tutkimuskirjallisuutta kartoittaessani totesin, että perhetyötä on puolestaan tutkittu Suomessa enemmän ja siitä on paljon kirjallisuutta. Suurelta osin kirjallisuus ja tutkimus käsittelevät kuitenkin lastensuojelun ulkopuolista perhetyötä tai lastensuojelun avohuollossa tehtävää perhetyötä. Lastensuojelun sijaishuollossa tehtävästä perhetyöstä aineistoa ja tutkimuksia on sen sijaan niukasti. Riitta Laakson (2009) väitöskirja "Arjen rutiinit ja yllätykset" käsittelee yhden luvun verran tutkimusaiheittani, vanhempien kanssa työskentelevä lastensuojelulaitoksissa. Laakso toteaa väitöskirjassaan, että lastenkodissa vanhempien kanssa tehtävä työ on melko näkymätön ja analysoimaton aihe tutkimuskirjallisuudessa, eikä hän ole löytänyt erittelyjä ja analyyskejä siitä, mitä laitoksissa tehtävä työ vanhempien kanssa on (Mt., 6).

Laakso (2009) on tutkimuksessaan pyrkinyt selvittämään, mitä on lastenkodissa vanhempien kanssa tehtävä työ, mitä työhön kuuluu ja miten sitä tehdään sekä millaisia tavoitteita työllä on. Laakson tutkimuksen mukaan vanhempien kanssa tehtävään työhön lastenkodissa liittyy yhteistyötä, kumppanuutta ja tukea sekä vanhemman tilanteen ja kunnon arviointia ja yhteydenpidon sääntelyä. Vanhempien kanssa lastenkodissa tehtävän työn tavoitteet liittyvät Laakson mukaan keskeisesti vanhemmuuteen. Työssä ovat läsnä vanhemmuuden arviointi, vanhemmuuden sääntely, vanhemmuuden kontrollointi, vanhemmuuteen ohjaaminen, vanhemmuus kumppanuutena ja vanhemmuuteen houkuttelu. Tavoitteena ei kuitenkaan ole varsinaisesti vanhempien kuntoutus, vaan työn tavoitteena on ensisijassa varmistaa vanhemman ja lapsen välisen suhteen säilyminen sijoituksen aikana, mahdollistaa lapsen käynnit vanhemman luona tai muutoksen aikaansaaminen vanhemman ja lapsen välisessä suhteessa niin, että lapsi voisi palata takaisin kotiin. (Mt., 186–221.)

Vanhempien kanssa tehtävällä työllä on Laakson (2009) mukaan useita ulottuvuuksia, jotka hän on tutkimuksessaan tiivistänyt ja nimennyt käytännölliseksi kasvatuskumppanuudeksi, vanhemmuuden kontrolloinniksi ja vanhemmaksi houkutteluksi. Kasvatuskumppanuus näkyy lastenkodin työntekijän konkreettisena opastuksena, neuvona ja mallina vanhemmalle, miten hän voi toimia lapsen tai nuoren kanssa sekä työntekijöiden ja lasten vanhempien yhteisenä vastuun jakamisena. Vanhemmuuteen houkuttelu puolestaan tulee esille esimerkiksi siten, että vanhempia etsitään konkreettisesti ja kannustetaan pitämään yhteyttä lapseensa. Lapsen ja biologisen vanhemman välille yritetään rakentaa jonkinlainen suhde. Työntekijän puuttuessa vanhemman tekemisiin niitä rajoittaen tai säädellen, on taas kyse vanhemmuuden kontrolloinnista. Tapaus- ja tilannekohtaisesti työntekijä ottaa kantaa siihen, mikä on lapselle riittävää huolenpitoa ja lapsen edun mukaista. (Mt., 221–223.)

Laakson (2009) tutkimuksen mukaan perhemuotojen moninaistuminen näkyy lastenkotityössä. Sen selvittäminen, keitä perheeseen kuuluu, ja kenen kanssa työskennellään, vaatii joskus paljon selvitystyötä. Biologinen vanhemmuus oli Laakson tutkimuksessa tärkeä tekijä, kun työntekijät määrittivät kenen kanssa työtä tehdään, vaikkakin lastenkodin arjessa oli nähtävillä lapsesta huolehtineiden aikuisten moninaisuus ja vaihtuvuus ja lasten puheissa vanhemmiksi saatettiin nimetä muitakin kuin biologisia vanhempia. (Mt., 223.)

Laakson (2009) tutkimuksen lisäksi Miia Pitkäsen (2011b) käytäntötutkimus ”Vastuun paikka” sivuaa omaa tutkimusaiheittani. Pitkänen on tutkimuksessaan selvittänyt vanhempien kokemuksia tuesta, lastensuojelutyöstä ja vanhemmuudesta lapsen sijoituksen aikana. Pitkäsen tutkimuksen mukaan vanhempien kuntoutumisen tukeminen saa lapsen sijoituksen aikana vähäisen roolin ja vanhemmille

tarjottu ammatillinen tuki ja moniammatillinen yhteistyö on pirstaleista. Tutkimukseen osallistuneet vanhemmat kuvasivat omaa vanhemmuuttaan rinnakkaisena vanhemmuutena sijaishuollon kanssa. Lapsen kasvatustavaksi oli sijaishuollolla, mutta lapsen ja vanhemman välinen keskinäinen, emotionaalinen suhde kuvautui hyvin yksityisenä. Vanhemmuus oli monille oman kuntoutumisen kantava voima ja sen emotionaalinen merkitys oli suuri. Vanhemmille oli tärkeää se, että huoltajina he saivat mahdollisuuden vaikuttaa tiettyihin lasta koskeviin ratkaisuihin, ja rinnakkaisessa vanhemmuudessa korostui toimiva yhteistyö vanhemman ja sijaishuoltopaikan välillä. (Pitkänen 2011, 7–8.)

Pitkäsen tutkimus oli osa ”Sijoituksen aikainen sosiaalityö vanhempien kuntoutumisen tukena” – hanketta, jossa tehtiin haastatteluja, joihin osallistui muun muassa kaksi vastaanottolaitosta ja yksi lastenkoti. Hankkeen raportissa todetaan, että sijaishuoltopaikkojen osalta oli laajasti eroja vanhempien kanssa työskentelyssä ja sosiaalityöntekijät olivat epätietoisia siitä, mitä laitokset perheiden kanssa tekevät. Haastatellun lastenkodin ajatuksena oli, että suoranainen vanhempien kuntoutuminen ei ole lastenkodin hoidettavana, vaan tehtävänä on enemmän ohjaaminen sitä edistäviin palveluihin. Liian pienet resurssit estävät osaltaan työskentelyn kohdentumista sijoitetun lapsen perheen ja vanhempien asioihin, eikä nykyisillä resursseilla ole mahdollisuuksia tehdä kaikkien sijoitettujen lasten vanhempien kanssa kuntoutumista edistävää työtä. Molemmat haastatellut vastaanottolaitokset puolestaan korostivat, että heillä on aina asiakkuudessa lapsi sekä perhe, ja työskentely vanhempien kanssa oli sijoituksen aikana tiivistä, jotta lapsen kotiin palaaminen voisi mahdollistua. Laitokset kuvasivat itseään ”sillan rakentajina” lapsen, vanhempien ja ammatillisten toimijoiden välillä. Vastaanottolaitoksessa perhetyö kohdentui vanhemmuuteen ja verkostojen kanssa työskentelyyn. Lastenkodissa puolestaan työskentelyn nähtiin kohdentuvan erityisesti vanhemmuuteen, lapsen sijoitukseen liittyviin asioihin ja arkisiin keskusteluihin uudenlaisesta tilanteesta omassa vanhemmuudessa lapsen sijoituksen jälkeen. (Pitkänen 2011a.)

Laakson (2009) väitöskirjan ja Pitkäsen (2011) käytäntötutkimuksen lisäksi löysin kirjallisuutta ja tutkimuksia kartoittaessani muutamia ammattikorkeakoulujen opinnäytetöitä, joissa sivutaan tutkimusaiheeni sijoitetun lapsen perheen kanssa työskentelyä lastensuojelulaitoksissa. En löytänyt yhtään pro gradu -tutkielmaa, jossa käsiteltäisiin tutkimusaiheeni. Tiina Nummela (2007) kartoittaa pro gradu -tutkielmassaan vanhempien kokemuksia tuesta ja avusta huostaanottohetkellä ja sijaishuollon aikana. Nummelan tutkimuksessa kartoitetaan kuitenkin vanhempien viranomaisilta saamaa tukea ja apua. Sijaishuoltopaikan vanhempien kanssa tekemää työtä tutkimus ei kartoita. Mervi Mäkelä (2009) tutkielma puolestaan käsittelee vanhemmuutta sijoituksen aikana. Tutkimusaineisto on

kerätty yhden lastenkodin työntekijöiltä ja vanhemmilta. Makkosen tutkimuksen mukaan lastensuojelun sijaishuollon vanhempien kanssa tehtävän työn tavoitteena on auttaa vanhempia selviämään sijoituksesta mahdollisimman paljon omana itsenään lasta tukien. Vanhempien kannalta merkityksellistä on sijoituksen näkeminen oikeutettuna, vanhempien osallistumisen vahvistaminen sekä hankaluuksien ja sivuuttamisen kokemusten käsitteleminen. Makkosen mukaan lastenkodissa vanhemmat ovat pääasiassa tyytyväisiä yhteistoimintaan. (Mt., tiivistelmä.) Nummelan ja Makkosen pro gradujen lisäksi löysin joitakin pro gradu -tutkielmia, joissa kartoitetaan sijaisvanhempien ja biologisten vanhempien jaettua vanhemmuutta. Vastaavaa kartoitusta jaetusta vanhemmuudesta lastensuojelulaitoksessa en löytänyt.

Koska aiheittani koskevaa tutkimusta on todella vähän, enkä löytänyt yhtään aiheittani käsittelevää pro gradu -tutkielmaa, esittelen kaksi ammattikorkeakoulun opinnäytettä, joissa molemmissa tutkimuskysymykset ovat olleet osin samankaltaisia kuin tässä tutkimuksessa. Maiju Kokko ja Pessi Kuismannen-Eronen (2011) ovat opinnäytetyössään selvittäneet vastaanottokodissa tehtävää perhetyötä työntekijöiden ja sijoitettujen nuorten vanhempien näkökulmista. Kokon ja Kuismannen-Eronen mukaan perheen kanssa työskentelyssä vanhemmille on tärkeää tulla itse aidosti kuulluksi ja ymmärretyksi sekä saada tukea lapsen kasvatukseen ja vaikeaan tilanteeseen nuoren kanssa. Perheen kanssa työskentelyyn vaikuttaa ohjaajan oma toiminta, osaaminen ja motivaatio sekä työn tekemistä hankaloitava resurssien vähäisyys. Kokon ja Kuismannen-Eronen mukaan heidän aineistostaan nouseva päähavainto oli, että perhetyötä tulee kehittää luomalla perheen kanssa työskentelylle selkeä malli. (Mt. 2011, 50.)

Nina Myllymäen ja Jenni Nuuttilan (2006) opinnäytetyön tarkoituksena oli selvittää lastensuojelulaitoksen työntekijöiden näkemyksiä vanhemmuuden tukemisesta. Myllymäen ja Nuuttilan tulosten mukaan vanhemmuuden tukeminen on lapsen kasvattamista yhteistyössä vanhempien kanssa. Käytettäviä työmenetelmiä ovat keskustelut ja erilaiset neuvottelut. Tukemiseen vaikuttavat vanhempien aktiivisuus, työntekijöiden oma työskentelytapa sekä työntekijöiden saama tuki ja yhteistyö muiden tahojen kanssa. Kokon ja Kuismannen-Eronen (2011) tutkimuksen tavoin Myllymäen ja Nuuttilan tutkimusaineistosta esille noussut keskeinen kehittämistarve oli perhetyön mallin kehittäminen yhtenevien käytäntöjen luomiseksi. (Mt. 2006, 2.)

4 TUTKIMUKSEN TOTEUTTAMINEN

Tämä pro gradu -tutkimus sai alkunsa sosiaalityön opintoihin kuuluvasta kehittämistyöstä talvella 2015. Kehittämistyönäni oli laatia Harjavallan kaupungin sosiaalitoimelle kyselylomake, jolla voitaisiin kartoittaa lastensuojelulaitosten työskentelyä sijoitetun lapsen perheen kanssa. Kehittämistyötäni sosiaalitoimen puolesta ohjannut sosiaalityöntekijä ehdotti, että voisin toteuttaa kyselyn ja analysoida sen tulokset pro gradu - tutkielman muodossa. Päätin toteuttaa ehdotuksen ja aloitin muokkaamalla kyselylomakkeen vielä paremmin tutkimukseen sopivaksi. Tutkimuslomakkeita valmistui lopulta kaksi, sillä halusin saada aineistot, jotka kuvaisivat yleisesti perheen kanssa työskentelyä, mutta toisivat esille myös yksittäisten lasten perheiden kohdalla toteutuvan työn sisällön.

Esittelen seuraavaksi, miten olen tutkimukseni toteuttanut; mitkä ovat tutkimuskysymykset, joihin haen vastauksia, millaisesta tutkimuksesta on kyse, miten ja millaisesta aineistosta vastaukset on kerätty ja millaisia tutkimusmenetelmiä aineiston analyysissä on käytetty. Kerron luvun lopuksi, kuinka olen tutkimuksessani ottanut eettiset kysymykset huomioon ja analysoin tutkimustulosteni luotettavuutta.

4.1 Tutkimustehtävät ja tutkimuskysymykset

Tutkimukseni tarkoituksena on selvittää ja kuvata Satakunnan lastensuojelulaitoksien työskentelyä sijoitetun lapsen perheen kanssa. Tutkimuksen tavoitteena on tuottaa empiiristä, pääosin kuvailevaa tietoa perheen kanssa tehtävän työn tiheydestä, sisällöstä, tavoitteista, niiden toteutumisesta sekä työn vaikutuksista. Tavoitteena on myös verrata kasvatusjohtajien yleisiä käsityksiä sijoitettujen lasten perheiden kanssa työskentelystä lastensuojelulaitoksissa ohjaajien kuvauksiin yksittäisten lasten perheiden kanssa tapahtuvasta työskentelystä. Alkulan, Pöntisen ja Ylöstalons (1994) mukaan kuvailevassa tutkimuksessa pyritään jonkin tuntemattoman, aiemmin tutkimattoman, asian tai tilanteen mahdollisimman tarkkaan esittämiseen (Mt., 188). Lastensuojelulaitoksissa tehtävää perhetyötä on tutkittu hyvin vähän, kuten edellä on kerrottu, joten tämän sijoitettujen lasten perheiden kanssa tehtävän työn kuvaileva tutkimus on perusteltua.

Tutkimukseni pääkysymyksenä on:

Miten Satakunnan lastensuojelulaitoksissa työskennellään sijoitetun lapsen perheen kanssa?

Tämä pääkysymys jakaantuu seuraaviksi tarkentaviksi kysymyksiksi:

- Keitä kuuluu sijoitetun lapsen perheeseen, jonka kanssa työskennellään?
- Kuinka usein sijoitetun lapsen perheen kanssa työskennellään ja missä yhteyksissä?
- Mitä sijoitetun lapsen perheen kanssa työskentely sisältää?
- Mitkä ovat sijoitetun lapsen perheen kanssa tehtävän työn tavoitteet, miten tavoitteet toteutuvat ja mitkä ovat työn vaikutukset?
- Eroaako kasvatusjohtajien yleiset käsitykset sijoitettujen lasten perheiden kanssa työskentelystä lastensuojelulaitoksissa ohjaajien kuvaamasta yksittäisten lasten perheiden kanssa toteutuvasta työskentelystä?

Lähden hakemaan vastauksia tutkimuskysymyksiini kahden tutkimusaineiston avulla. Toinen aineisto koostuu lastensuojelulaitosten kasvatusjohtajien vastauksista ja toinen samojen laitosten ohjaajien vastauksista. Keräämäni aineisto on kyselylomakkeen laajuuden vuoksi hyvin kattava ja aineisto mahdollistaisi kuvailevan tiedon tuottamisen lisäksi myös selittävän tutkimuksen tekemisen. Pro gradu tutkimuksen puitteissa ei ole kuitenkaan mahdollista tehdä niin kattavaa analyysia, joten keskityn tutkimuksessani kuvailevan tiedon tuottamiseen.

4.2 Mixed methods - tutkimus

Tämä tutkimus on empiirinen Mixed methods -tutkimus, jossa on käytetty sekä kvantitatiivisia että kvalitatiivisia aineiston keruu- ja analyysimenetelmiä. Kvantitatiivisen ja kvalitatiivisen tutkimuksen yhdistämistä nimitetään paitsi Mixed methods-tutkimukseksi, myös monistrategiseksi tutkimukseksi, triangulaatioksi, sekastrategiaksi (mixed model) ja yhdistetyiksi operaatioiksi (Hirsjärvi & Hurme 2011, 28). Tutkimukseni kyselylomakkeen avoimia kysymyksiä voidaan pitää kvalitatiivisena aineiston keruumenetelmänä ja analysoin myös niillä saadun aineiston kvalitatiivisesti. Muilta osin aineiston keruu ja analysointi on tapahtunut kvantitatiivisia menetelmiä käyttäen.

Hirsjärvi ja Hurme (2011, 29) ovat esitelleet neljä tapaa yhdistää kvalitatiivinen ja kvantitatiivinen ote tietojenkeruu- ja analyysivaiheissa (Ks. taulukko 3).

Taulukko 3. Neljä tapaa yhdistää kvalitatiivinen ja kvantitatiivien ote tietojenkeruu- ja analyysivaiheissa

	<i>Malli</i>					
<i>Vaihe</i>	I		II		III	IV
Tietojenkeruumenetelmä	Kvalit.		Kvalit.	Kvantit.	Kvalit.	Kvantit.
Analyysi	Kvalit.	Kvantit.	Kvalit.	Kvantit.	Kvalit.	Kvantit.

Lähde: Hirsjärvi & Hurme 2011, 29.

Mallissa III ja IV kvalitatiivisesti kerätty aineisto analysoidaan kvalitatiivisesti ja kvantitatiivisesti kerätty aineisto analysoidaan kvantitatiivisesti. Mallissa II kvantitatiivisella menetelmällä kerätty tieto analysoidaan kvantitatiivisesti, kvalitatiivisesti kerätty tieto analysoidaan kvalitatiivisesti ja yhdistäminen tapahtuu johtopäätöksiä tehtäessä. Tällöin menetelmät täydentävät toisiaan. Mallissa I kvalitatiivisesti kerätty tieto analysoidaan sekä kvalitatiivisesti että kvantitatiivisesti, jolloin analyysit täydentävät toisiaan. (Hirsjärvi & Hurme 2011, 29.) Tässä tutkimuksessa aineisto on kerätty sekä stukturoiduilla kysymyksillä kvantitatiivisesti että avoimilla kysymyksillä kvalitatiivisesti. Tutkimustulokset on analysoitu strukturoitujen kysymysten osalta kvantitatiivisesti ja avoimien kysymysten osalta kvalitatiivisesti. Tutkimus siis yhdistää kvantitatiivisia ja kvalitatiivisia tutkimusmenetelmiä Hirsjärven ja Hurmeen mallin II tavoin.

Hirsjärven ja Hurmeen (2011) mukaan kvantitatiivinen ja kvalitatiivinen tutkimusote voivat vaihdella tutkimuksessa useilla perusteilla. Yhdistettyjä tutkimusstrategioita voidaan jaotella esittämisjärjestyksen mukaan ja menetelmien tehtävien suhteen. Tutkimusmenetelmät voidaan esittää esittämisjärjestyksen mukaan peräkkäin, rinnakkain tai sisäkkäin. Peräkkäin menetelmät voidaan esittää siten, että kvalitatiivinen on ensin ja sitten kvantitatiivinen tai kvantitatiivinen ensin ja sitten kvalitatiivinen tai kvantitatiivisia ja kvalitatiivisia menetelmiä käytetään vuorotellen iteratiivisesti. Rinnakkain käyttämisellä tarkoitetaan sitä, että kvantitatiivisia ja kvalitatiivisia menetelmiä käytetään ajallisesti rinnakkain. Sisäkkäin käyttämisellä puolestaan tarkoitetaan sitä, että samanaikaisesti ja samalla menetelmällä saatua tietoa käsitellään sekä kvalitatiivisesti että kvantitatiivisesti. (Mt., 29–31.)

Jaoteltaessa tutkimusstrategioita tehtävien suhteen voidaan Hirsjärven ja Hurmeen (2011) mukaan erottaa seuraavat tehtävät: varmentava käyttö, täydentävä eli komplementaarinen käyttö, laukaiseva ja innoittava käyttö sekä kuvaileva käyttö. Varmentavalla käytöllä tarkoitetaan triangulaation periaatetta eli sitä, että tutkimustuloksiin voidaan luottaa vasta silloin, kun eri menetelmillä saadaan sama

tulos. Täydentävällä käytöllä tarkoitetaan sitä, että kvalitatiiviset ja kvantitatiiviset menetelmät on jo alkujaan suunniteltu kattamaan tutkimuksen eri alueita. Laukaisevalla ja innoittavalla käytöllä tarkoitetaan joko kvantitatiivisen tai kvalitatiivisen menetelmän käyttöä laukaisemaan tai innoittamaan itse tutkimusprosessia. Kuvaileva käyttö puolestaan tarkoittaa kvantitatiivisella tai kvalitatiivisella menetelmällä saadun tiedon käyttöä kuvailemaan toisella menetelmällä saatuja tietoja. (Mt., 31–32.)

Myös Eskola ja Suoranta (2003) puhuvat triangulaatiosta. He käyttävät triangulaatio-käsitettä tarkoittamaan erilaisten aineistojen, teorioiden ja/tai menetelmien käyttöä samassa tutkimuksessa. Eskola ja Suoranta toteavat, että triangulaatiota käytetään tutkimustulosten varmentamiseen. Lisäksi triangulaation tehtävänä on Eskolan ja Suorannan mukaan kattavan kuvan saaminen tutkimuskohteesta. (Mt., 68.) Eskola ja Suoranta nimeävät Denziniin (1978) viitaten neljä erilaista triangulaatio tapaa. Aineistotriangulaatio tarkoittaa sitä, että yhdessä tutkimuksessa yhdistellään useammanlaisia aineistoja. Tutkijatriangulaatiosta on kyse, kun samaa ilmiötä tutkii useampi tutkija. Teoriatriangulaatiossa puolestaan tutkimusaineistoa tulkitaan erilaisilla teorioilla ja menetelmätriangulaatiossa tutkimuskohdetta tutkitaan eri aineistonhankinta- ja tutkimusmenetelmillä. (Denzin 1978; ref. Eskola & Suoranta 69–70.)

Tässä tutkimuksessa kvantitatiivisia ja kvalitatiivisia tutkimusmenetelmiä on käytetty ajallisesti rinnakkain siten, että tutkittaville on esitetty samanaikaisesti sekä strukturoituja että avoimia kysymyksiä. Kvantitatiivisten ja kvalitatiivisten menetelmien yhteiskäytön tehtävä on ollut toisaalta täydentävä ja toisaalta kuvaileva. Kvalitatiivinen aineisto on kerätty täydentämään kvantitatiivista aineistoa ja toisaalta kvalitatiivisen aineiston tehtävänä on ollut kuvailla lastensuojelulaitosten sijoitetun lapsen perheen kanssa tekemää työtä syvällisemmin ja kattavammin kuin kvantitatiivinen aineisto antaa myöden. Voidaan siis puhua myös Eskolan ja Suorannan tarkoittamasta triangulaatiosta. Triangulaatiotavoista kyseessä on menetelmätriangulaatio, jossa tutkimuskohdetta tutkitaan sekä kvantitatiivisilla että kvalitatiivisilla aineistonhankinta- ja tutkimusmenetelmillä.

Kvalitatiivisten ja kvantitatiivisten tutkimusmenetelmien yhdistäminen samassa tutkimuksessa on metodologisesti kiistelty aihe (Tuomi & Sarajärvi 2009, 146–149; Eskola & Suoranta 2003, 70–74; Hirsjärvi & Hurme 2011, 26–33). Kiistelyä aiheuttaa kysymys siitä, ohjaako tutkimuksen metodologia metodin valintaa vai voiko metodi olla irrallaan tutkimuksen metodologiasta. Erilaiset tutkimustraditiot suhtautuvat metodologiseen yhdistämiseen eri tavoin. Toisten mukaan laadullisen ja määrällisen tutkimuksen analyysimenetelmiä voi käyttää samassa tutkimuksessa, kun taas toisten mielestä se on täysin perusteetonta. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 146.)

Eskolan ja Suorannan (2003) mukaan tieteenfilosofisin perustein menetelmätriangulaatiota voi epäillä, mutta tärkeintä on tietää, mitä tekee ja perustella tekemänsä ratkaisut. Eskola ja Suoranta toteavat, että kyse on painotuseroista: onko pääpaino mielenkiintoisilla tuloksilla vai metodisten ratkaisujen mahdollisella puhdasoppisuudella. Eskolan ja Suorannan mukaan kvalitatiivisia ja kvantitatiivisia aineistoja voi käyttää myös yhdessä, jos jättää tieteenfilosofisen puritaanisuuden vähemmälle. (Mt., 72–74.)

Myös Hirsjärvi ja Hurme (2011) puhuvat sen puolesta, että menetelmiä voidaan yhdistää. Heidän mukaansa tutkimusongelma- ja kohde määräävät, mitä menetelmää käytetään. Samassa tutkimuksessa voi olla erityyppisiä ongelmia, joten siinä voidaan käyttää monenlaisia menetelmiä. Vaikka Hirsjärvi ja Hurme puhuvat yhdistämisen puolesta, he tuovat esille myös menetelmä-triangulaation käytännöllisiä haasteita. Monistrateginen tutkimus vie aikaa ja tulee kalliiksi. Tieteelliset aikakauslehdet eivät välttämättä julkaise monistrategisen tutkimuksen raportteja, koska ne ovat pitkiä ja lisäksi lehdet suuntautuvat usein joko kvantitatiivisiin tai kvalitatiivisiin tutkimuksiin. Haasteena Hirsjärvi ja Hurme pitävät myös sitä, että tutkija hallitsee tavallisesti paremmin joko kvantitatiivisen tai kvalitatiivisen tutkimuksen. (Mt., 27–33.)

Omassa tutkimuksessani en ole pitänyt ongelmana kvantitatiivisten ja kvalitatiivisten menetelmien yhdistämistä. Pääpaino on ollut mielenkiintoisten tutkimustulosten saamisessa, ei niinkään metodisten ratkaisujen puhdasoppisuudessa. Olen toiminut tutkimusmenetelmien yhteiskäytössä niin kuin Eskolan ja Suorannan (2003) mukaan yleensä toimitaan. Eli olen kerännyt kvantitatiivisilla menetelmillä yleisen kuvauksen sijoitetun lapsen perheen kanssa työskentelystä lastensuojelulaitoksessa ja kvalitatiivisilla menetelmillä pyrkinyt syventämään tätä kuvausta (Mt., 73).

Tutkimusongelmani ovat paljolti vaikuttaneet tutkimusmenetelmieni valintaan. Toisaalta halusin saada yleisen kuvan siitä, miten sijoitetun lapsen perheen kanssa työskennellään kaikissa Satakunnan lastensuojelulaitoksissa. Toisaalta halusin taas tutkimukseni tuottavan yleiskuvaa syvällisempää tietoa tästä työskentelystä. Yleiskuvan luominen edellytti mielestäni kvantitatiivista tutkimusta, mutta kaikilta osin sijoitetun lapsen perheen kanssa työskentelyä oli lähes mahdotonta tutkia vain kvantitatiivisilla menetelmillä. Esimerkiksi työn tavoitteita ja vaikutuksia tutkiessani mahdollisia erilaisia vastausvaihtoehtoja olisi ollut valtavasti, joten niiden tutkiminen kvantitatiivisin menetelmin ei mielestäni ollut järkevää. Tutkimusongelmat sekä mielenkiintoisten ja syventävien tutkimustulosten tavoittelu ovat siis syyt ja perustelut sille, että olen päätenyt tekemään Mixed methods-tutkimuksen.

4.3 Tutkimusaineisto ja sen kerääminen

Tämä pro gradu-tutkimus on kyselytutkimus, jonka aineiston keruumenetelmänä on ollut puolistrukturoitu kysely. Puolistrukturoidulla kyselyllä tarkoitetaan sitä, että osassa kysymyksistä on valmiit vastausvaihtoehdot ja osa kysymyksistä on puolestaan avoimia kysymyksiä, joihin vastaaja vastaa omin sanoin (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 2010, 199). Kyselytutkimuksessa kyselylomakkeiden tekoa edeltää tutkittavien perusjoukon määrittelemisen ja tarvittavan otoksen poimiminen (Alkula, Pöntinen & Ylöstalo 1994, 122). Perusjoukon muodostavat ne, joista ollaan kiinnostuneita ja otoksen muodostaa tutkimukseen valituiksi tulleet vastaajat (Vehkalahti 2008, 43). Mikäli tutkitaan kaikki kiinnostuksen kohteena olevat havaintoyksiköt, kysymys on kokonaistutkimuksesta. Kokonaistutkimuksen tekeminen vaatii kuitenkin usein liikaa aikaa, joten joudutaan tekemään otantatutkimus. Otos poimitaan perusjoukosta niin, että sattuma vaikuttaa siihen, mitkä yksiköt joutuvat otokseen ja otokseen joutumisen todennäköisyys on kaikilla sama. Havainnot voidaan valita myös ei-satunnaisesti, jolloin kyseessä ei ole otanta vaan harkinnanvarainen näyte. Tilastollinen päättely näytteestä ei ole mahdollista (Alkula ym. 1994, 106–107).

Aineistonkeruuta aloittaessani syyskuussa 2015 Satakunnassa oli 32 lastensuojelulaitosta ammatilliset perhekodit mukaan lukien. Olen määritellyt tutkimuksessani ammatilliset perhekodit lastensuojelulaitoksiksi sillä perusteella, että niitä koskevat laitosten tavoin yksityisten sosiaalipalvelujen valvonnasta annetun lain säännökset ja osa ammatillisista perhekodeista toimii aluehallintoviraston luvan saaneina lastensuojelulaitoksina. (Saastamoinen 2010, 8–10.) Satakunnassa toimivista lastensuojelulaitoksista yksi lopetti toimintansa joulukuussa 2015, joten tutkimukseni kohderyhmä koostuu 31 lastensuojelulaitoksesta.

Tutkimusaineistoni muodostuu kahdesta eri aineistosta, joten tutkimuksessa on myös kaksi perusjoukkoa. Toinen perusjoukko muodostuu kasvatusjohtajista tai muulla nimikkeellä työskentelevistä laitoksen kasvatustoiminnasta vastaavista henkilöistä. Kasvatusjohtajien vastauksista muodostuva aineisto on kokonaistutkimus, jossa perusjoukon jokainen otantayksikkö eli kasvatusjohtaja on otettu tarkasteltavaksi. Kokonaistutkimus on järkevää tehdä, jos perusjoukko on pieni, esimerkiksi alle 100 otantayksikköä ja otoskooksi tulisi yli puolet perusjoukon otantayksiköiden määrästä. (Holopainen & Pulkkinen 2012, 29–30.)

Toisen aineiston perusjoukko muodostuu laitoksen ohjaajista. Pyysin kyselyyn vastaamaan jokaisesta laitoksesta pääsääntöisesti kaksi sellaista ohjaajaa, joilla on omaohjattavia lapsia. Omaohjaajajärjestely on käytössä valtaosassa laitoksia. Sen tarkoitus on nimetä jokaiselle lapselle yksi tietty ohjaaja, joka vastaa kyseisen lapsen asioiden hoitamisesta ja on tiiviimmin yhteydessä lapsen perheeseen. Ammatillisissa perhekodeissa kyselyyn vastasi vastuuhenkilön lisäksi vain yksi vastaaja, koska perhekodissa ei välttämättä ole perhekodin vanhempien lisäksi varsinaisia ohjaajia. Ohjaajien vastauksista muodostuvaa aineistoa voidaan tässä tutkimuksessa nimittää harkinnanvaraiseksi näytteeksi, sillä kaikilla laitosten ohjaajilla ei ole ollut yhtä suurta todennäköisyyttä joutua tutkimukseen. Tutkijana rajasin jo etukäteen vastaajien ulkopuolella sellaiset ohjaajat, joilla ei ole omaohjattavia lapsia. Usein esimerkiksi sijaiset ovat tällaisia. Käytännössä laitokset valitsivat muutoin itse, ketkä ohjaajista osallistuivat tutkimukseen. Vehkalahden (2008, 46–47) mukaan aineistoja, joissa etukäteen päätehtään, keille vastaajille kysely suunnataan, kutsutaan harkinnanvaraisiksi tai sattumanvaraisiksi näytteiksi.

Perusjoukon ja kyselyyn vastaajien määrittelyn jälkeen laadin kyselylomakkeet. Olin jo aiemmin laatinut sosiaalityön opintoihin kuuluvana kehittämistyönä kyselylomakkeen, jonka avulla voitaisiin selvittää, miten lastensuojelulaitokset työskentelevät sijoitettujen lasten perheiden kanssa. Muokkasinkin tästä lomakkeesta kaksi osittain toisistaan eroavaa kyselylomaketta, joista toinen oli suunnattu laitosten kasvatusjohtajille ja toinen ohjaajille. Kasvatusjohtajien tuli vastata kyselyyn pohtien, miten heidän edustamassa laitoksessa sijoitetun lapsen perheen kanssa yleisesti työskennellään. Ohjaajien tuli vastata omaan kyselylomakkeeseensa ajatellen yhtä tiettyä lasta, jonka omaohjaajana he toimivat.

Kyselylomakkeen laatiminen oli hyvin haasteellinen prosessi. Alkulan ym. (1994) mukaan kyselytutkimuksen tekeminen edellyttää, että tutkija pystyy etukäteen tekemään ymmärrettäviä ja vakio- muotoisia kysymyksiä. (Mt., 120). Koin itse kyselylomaketta laatiessani, että vuosien työkokemuksestani lastensuojelulaitoksessa oli suunnaton apu. Osasin ajatella etukäteen, mitä kaikkea sijoitetun lapsen perheen kanssa tehtävä työ voi sisältää. Alkulan ym. (1994) mukaan kvantitatiivisen tutkimuksen perusedellytys onkin tutkittavan kohteen ja hänen ympäristönsä käyttämien merkitysjärjestelmien riittävä ymmärtäminen. Tutkijan on tunnettava kohteenaan oleva ilmiö hyvin, jotta hän pystyisi mittaamaan sitä joutumatta hakoteille. (Mt., 20, 120.) Omasta kokemuksestani ja tutkimani ilmiön tuntemisestani huolimatta etsimääni tietoa tuottavien kysymysten laatiminen ei ollut helppoa. Erityisen haastavaa oli laatia valmiita vastausvaihtoehtoja siten, että ne olisivat mahdollisimman kattavia. Päädyinkin joidenkin kysymysten kohdalla monivalintakysymyksiin, joissa vastaaja voi valita useamman

vastausvaihtoehdon. Lisäksi päädyin laatimaan useita avoimia kysymyksiä, joihin vastaaja voi kirjoittaa itse haluamansa vastauksen.

Kimmo Vehkalahti (2008, 48) kehottaa testaamaan lomakkeita etukäteen, jotta tutkija saa käsityksen siitä, ovatko kysymykset ja ohjeet ymmärretty oikein, onko lomakkeissa turhia kysymyksiä ja onko jotain olennaista jäänyt kysymättä. Vehkalahden mukaan hyviä testajia ovat tutkimuksen kohderyhmään kuuluvat. Kyselylomakkeen laadintaprosessin lopuksi testasinkin kyselylomakkeita siten, että yhden tutkimusjoukkoon kuuluvan laitoksen kasvatusjohtaja ja ohjaaja vastasivat kyselyyn. Saamani palautteen perusteella korjasin vielä muutamia kohtia lomakkeista ennen tutkimusaineiston keräämistä.

Tarkoitukseni oli kerätä tutkimusaineistoni sopimalla tapaaminen jokaiseen Satakunnan lastensuojelulaitokseen ja toteuttamalla informoitu kysely. Informoitu kysely tarkoittaa sitä, että tutkija jakaa lomakkeet henkilökohtaisesti. Samalla hän kertoo tutkimuksen tarkoituksesta, selostaa kyselyä ja vastaa kysymyksiin. Yleensä vastaajat täyttävät saamansa lomakkeet omalla ajallaan ja palauttavat ne esimerkiksi postitse. (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 2010, 196–197.) Tässä tutkimuksessa tarkoituksena oli, että vastaajat täyttäisivät kyselylomakkeet paikalla ollessani ja saisin täytetyt lomakkeet heti mukaani. Sopimalla henkilökohtaisen tapaamisen kyselyyn vastaajien kanssa pyrin välttämään joitakin kyselytutkimukseen liittyviä heikkouksia. Raine Valli (2015, 45) nimeää kyselytutkimuksen heikkouksiksi muun muassa kadon eli vastaamattomuuden ja väärinymmärrykset. Olemalla tutkijana paikalla vastaajien täyttäessä kyselylomaketta saatoin pienentää katoa ja vastata lomakkeen täyttöön liittyviin kysymyksiin, jolloin väärinymmärrykset vähenivät.

Kaikkien Satakunnan lastensuojelulaitosten kohdalla informoitu kysely ei toteutunut. Olin puhelimitse yhteydessä kaikkiin 31 laitokseen, kerroin tutkimuksestani, tiedustelin laitosten halukkuutta osallistua tutkimukseen ja ehdotin tutkimuskyselyyn vastaamista siten, että olisin tutkijana paikalla. Kaikki Satakunnan lastensuojelulaitokset olivat halukkaita osallistumaan tutkimukseen, mutta kahdeksan laitosta kuitenkin halusi, että lähetän kyselyn postitse tai sähköpostilla ja he palauttavat sen vastattuaan siihen. Joidenkin laitosten kohdalla taas kaikki vastaajat eivät olleet paikalla mennessäni laitokseen, joten jätin kyselylomakkeita täytettäväksi poissaolijoille ja heidän tuli palauttaa ne postitse. Kaikkia kyselylomakkeita, joita oli sovittu postitse palautettaviksi, en koskaan saanut. Muistutin laitoksia puuttuvista vastauksista kahteen kertaan sähköpostilla, mutta siitä huolimatta kahdesta laitoksesta en saanut vastauksia lainkaan ja lisäksi yhden kasvatusjohtajan ja kahden ohjaajan vastaukset jäivät lopullisesta tutkimusaineistosta puuttumaan.

Lopullinen tutkimusaineisto koostuu 29 lastensuojelulaitoksen vastauksista. Kasvatusjohtajien vastauksia kertyi yhteensä 28 vastausprosentin ollessa 90,3 ja ohjaajien vastauksia kertyi 54 vastausprosentin ollessa 91,5.

4.4 Aineiston analyysimenetelmät

Olen analysoinut tutkimusaineistoani käyttäen sekä kvantitatiivisia että kvalitatiivisia tutkimusmenetelmiä, kuten edellä olen kertonut. Kvantitatiivinen aineisto on Leila Karjalaisen (2010) mukaan tiivistettävä, jotta se olisi havainnollisempi ja siitä voisi tehdä johtopäätöksiä. Aineistoa voidaan muuttaa havainnollisemmaksi tarkastelemalla muuttujia yksitellen, luokittelemalla, taulukoimalla ja / tai esittämällä aineisto graafisesti. Muuttujan arvojen lukumäärien eli frekvenssien tai prosenttiosuuk-sien eli suhteellisten frekvenssien esittäminen taulukkomuodossa on tavallisimpia keinoja tiivistää havaintoaineiston informaatio. (Mt., 38–39.) Tässä tutkimuksessa olen tiivistänyt ja havainnollistanut kvantitatiivista aineistoa käyttäen kaikkia edellä mainittuja keinoja.

Kvantitatiivisista analyysimenetelmistä olen käyttänyt suoria jakaumia ja ristiintaulukointeja. Suora jakauma tarkoittaa sitä, että tarkastellaan vain yhtä muuttujaa. Ristiintaulukointi eli kaksiulotteinen jakauma puolestaan tarkoittaa kahden eri muuttujan arvojen tutkimista samanaikaisesti (Karjalainen 2010, 39–42.) Ristiintaulukointi kuvaa selvästi ja havainnollisesti muuttujien yhteyksiä. Yhteyksien tarkastelu on yleensä havainnollisempaa prosenttilukuja kuin lukumääriä käyttäen, sillä eri ryhmien lukumäärät voivat olla hyvin erilaisia. Prosenttitaulukon voidaan ajatella kuvaavan myös perusjoukon prosenttijakaumia. Tarkastelemalla kahden muuttujan yhteisvaihtelua pelkästään taulukon avulla ei voida kuitenkaan tehdä kausaalipäätelmiä eli tutkia syy-seuraus-suhteita. (Alkula, Pöntinen & Ylöstalo 1994, 175–181.)

Ristiintaulukoinnin lisäksi kahden muuttujan yhteyden kuvaamisessa voidaan käyttää graafista esitystä tai tunnuslukuja ja yhteyden voimakkuuden kuvaamisessa korrelaatiokertoimia. Tunnusluvut ja korrelaatiokertoimet eivät kuitenkaan kerro yhtä paljon aineiston varsinaisesta jakautumisesta kuin ristiintaulukointi. (Valli 2015, 82.) Tässä tutkimuksessa kvantitatiivisen aineiston analysointiin ei ole käytetty tunnuslukuja niiden informaation vähäisyyden vuoksi. Korrelaatiokertoimien käyttäminen ei ole ollut mahdollista, koska edellytykset niiden laskemiseen eivät ole täyttyneet. Graafista esitystä on käytetty selkeyden vuoksi vain kvalitatiivisen aineiston analyysissa.

Kvalitatiivisia tutkimusmenetelmiä käytin kyselylomakkeeseen sisältyneiden avoimien kysymyksien analysointiin. Analysoin avoimet kysymykset sisällönanalyysin ja sisällön erittelyn avulla. Sisällönanalyysistä ja sisällön erittelystä saatetaan joissakin lähteissä puhua synonyymeinä, mutta tässä tutkimuksessa tukeuduin Tuomen ja Sarajärven (2009) näkemykseen, jonka mukaan sisällön erittelyllä tarkoitetaan analyysia, jossa kuvataan kvantitatiivisesti tekstin sisältöä ja sisällönanalyysillä puolestaan tarkoitetaan pyrkimystä kuvata sisältöä sanallisesti (Mt., 105–106).

Tuomen ja Sarajärven (2009) mukaan sisällönanalyysillä pyritään järjestämään tutkimusaineisto tiiviiseen ja selkeään muotoon kadottamatta sen sisältämää informaatiota. Sisällönanalyysi voi olla aineistolähtöistä, teorialähtöistä tai teoriaohjaavaa. (Mt., 108.) Tässä tutkimuksessa olen edennyt aineistolähtöisen sisällönanalyysin vaiheita mukaillen. Tuomen ja Sarajärven (2009) mukaan aineistolähtöinen sisällönanalyysi muodostuu aineiston redusoinnista eli pelkistämisestä, aineiston klusteroinnista eli ryhmittelystä ja abstrahoinnista eli teoreettisten käsitteiden luomisesta. Pelkistämisessä analysoitava informaatio pelkistetään siten, että aineistosta karsitaan tutkimukselle epäolennainen pois ja koodataan tutkimustehtävälle olennaiset ilmaukset. Koodatut ilmaukset ryhmitellään siten, että samaa tarkoittavat käsitteet yhdistetään luokaksi, joka nimetään luokan sisältöä kuvaavalla käsitteellä. Ryhmittelyä seuraa teoreettisten käsitteiden luominen yhdistelemällä luokituksia. Tuloksissa esitetään empiirisestä aineistosta muodostettu malli, käsitejärjestelmä, käsitteet tai aineistoa kuvaavat teemat. (Mt. 109–113.)

Tässä tutkimuksessa aloitin aineistolähtöisen sisällön analyysin käymällä avoimet kysymykset kysymys kysymykseltä läpi etsien kysymykseen vastaavia asioita. Kirjasin kaikki asiat ylös, jonka jälkeen ryhmittelin ne. Yhdistelin samaa tarkoittavat asiat ja yhdistin ne luokaksi. Jatkoin luokittelua, kunnes aineistoa ei ollut mielestäni enää mielekästä tiivistää. Muodostin nimeämistäni luokista teemoja, jotka esitän tutkimustuloksissa. Säilytin alkuperäisistä asioista ensimmäiseksi muodostamani ryhmät ja lisäsin taulukot kyseisistä ryhmistä tutkimustulosten liitteiksi. Liitteistä lukijan on mahdollista saada yksityiskohtainen kuva siitä, millaisia asioita muodostamani teemat sisältävät.

Aineistolähtöisen sisällönanalyysin jälkeen jatkoin avoimien kysymysten analysointia sisällön erittelyn avulla. Sisällön erittelyssä lasketaan kuinka monta kertaa jostakin asiasta on kirjoitettu tai kuinka usein jotain termiä on käytetty (Eskola & Suoranta 2003, 185). Tuomi ja Sarajärvi (2009) puhuvat aineiston kvantifioinnista. Heidän mukaansa sisällönanalyysiä voidaan jatkaa luokittelun ja kategorioiden muodostamisen jälkeen kvantifioimalla aineisto. Tällöin lasketaan esimerkiksi, kuinka moni

tutkittava ilmaisee saman asian. Aineiston kvantifiointi voi tuottaa merkittävää lisätietoa verrattuna vain laadulliseen kuvailuun. (Mt., 120–122.)

Tässä tutkimuksessa muodostin sisällönanalyysin avulla teemoja ja laskin tämän jälkeen, montako kertaa kyseinen teema mainittiin vastauksissa. Muutin laskemani frekvenssit suhteellisiksi frekvensseiksi siten, että laskin prosentit erikseen johtajien ja ohjaajien vastauksista. Esitän näin saamani kvalitatiivisen tutkimusaineistoni tulokset kaavioiden avulla eli graafisesti. Kuviot antavat esitettävästä asiasta nopeasti tehokkaan mielikuvan (Alkula, Pöntinen & Ylöstalo 1994, 192). Olen laskenut myös alkuperäisistä asioista ensimmäiseksi luomani ryhmien frekvenssit. Lisäsin taulukot näistä ryhmistä ja frekvensseistä tutkimustulosten liitteiksi.

4.5 Tutkimusetiikka ja luotettavuus

Tutkimuksentekoon liittyy monia eettisiä kysymyksiä, jonka vuoksi tutkimuseettinen neuvottelukunta (2009) on laatinut ohjeet, joita kaikessa tutkimuksessa tulee noudattaa. Paitsi eettisesti keskeinen, tutkimuksen tulisi olla myös luotettava. Tulosten luotettavuus ja pätevyys kuitenkin vaihtelevat, ja siksi kaikissa tutkimuksissa pyritään arvioimaan luotettavuutta (Hirsjärvi, Remes & Sajaavaara 2010, 231). Kerron seuraavaksi, kuinka olen tässä tutkimuksessa ottanut eettiset kysymykset huomioon ja pyrkinyt luotettaviin tutkimustuloksiin.

Tutkimuseettisen neuvottelukunnan (2009) ohjeissa ihmistieteisiin luettavaa tutkimusta koskevat eettiset periaatteet on jaettu kolmeen osa-alueeseen: tutkittavan itsemääräämisoikeuden kunnioittaminen, vahingoittamisen välttäminen ja yksityisyys ja tietosuojat. Tutkittavan itsemääräämisoikeuteen kuuluu se, että tutkimukseen osallistumisen tulee olla vapaaehtoista ja perustua riittävään tietoon (Mt., 4). Pyrin kunnioittamaan itsemääräämisoikeutta siten, että pyysin jokaiselta Satakunnan lastensuojelulaitoksen kasvatusjohtajalta tutkimusluvan suullisesti kyselyn toteutusajankohtaa sovittaessa. Samalla annoin tutkimuksesta riittävän tiedon suullisesti. Lähetin tutkimuksesta myös sähköpostitse lisätietoa tai tutkimussuunnitelman niihin laitoksiin, jotka pyysivät saada enemmän tietoa tutkimuksesta.

Vahingoittamisen välttämiseen kuuluu se, että tutkimuksesta ei aiheudu haittaa eikä vahinkoa tutkitaville (Mt., 8). Tämän tutkimuksen kohteena olivat Satakunnan lastensuojelulaitokset. Kohtelin lastensuojelulaitosten kyselyyn vastaajia arvostavasti ja kunnioittavasti, enkä tutkimuksessa käsitellyt

heidän henkilökohtaisia arkaluonteisia asioitaan. Tutkijana pyrin välttämään tutkimusjulkaisuista tutkimuskohteelle mahdollisesti aiheutuvaa vahinkoa ja haittaa.

Yksityisyyden suojaa koskeviin tutkimuseettisiin periaatteisiin kuuluvat tutkimusaineiston suojaaminen ja luottamuksellisuus, tutkimusaineiston säilyttäminen tai hävittäminen ja tutkimusjulkaisu (Mt., 8). Tässä tutkimuksessa ei käsitelty henkilötietoja, joten tutkimukseen osallistuvissa lastensuojelulaitoksissa asuvat lapset ja heidän perheensä eivät ole tunnistettavissa tutkimusaineistosta, eikä siten myöskään tutkimustuloksista. Käsitelin tutkimusaineistoa siten, että yksittäinen lastensuojelulaitos ei ole myöskään tunnistettavissa tutkimustuloksista. Säilytän tutkimusaineistoa huolellisesti ja hävitän sen pro gradu tutkielman valmistuttua. Julkaisen tutkimustulokset asianmukaisesti ja avoimesti sekä ilmoitan kaikille tutkimukseen osallistuneille sähköisen verkko-osoitteen, josta tutkimus kokonaisuudessaan on luettavissa.

Tutkimuksen luotettavuutta arvioitaessa reliaabelius tarkoittaa mittaustulosten toistettavuutta ja validius tarkoittaa mittarin tai tutkimusmenetelmän kykyä mitata juuri sitä, mitä on tarkoituskin mitata (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 2010, 231). Lastensuojelulaitoksissa tapahtuva sijoitettujen lasten perheiden kanssa työskentely on melko tuntematon toimintakenttä ja sen luotettava tutkiminen olikin haasteellista. Sellaisten mittarien luominen, jotka mittaisivat mahdollisimman hyvin ja kattavasti tätä työskentelyä, vaati paljon aikaa ja pohdintaa. Omasta työkokemuksestani lastensuojelulaitoksissa oli valtava hyöty kysymyksiä laatiessani, kuten edellä aineiston keruuta käsitellessäni olen kertonut. Suunnittelemalla kyselylomakkeet huolellisesti ja testaamalla niitä etukäteen pyrin luotettaviin tutkimustuloksiin. Saamieni vastausten perusteella olen voinut todeta laatimieni kysymysten mittaavan sitä, mitä oli tarkoituskin.

Kyselylomaketta laatiessani päädyin myös avoimien kysymysten käyttämiseen ja sitä myöden menetelmätriangulaatioon eli tutkimusmenetelmien yhteiskäyttöön. Olen kertonut tarkemmin triangulaatiosta edellä mixed methods-tutkimusta esitellessäni. Hirsjärven ym. (2010) mukaan tutkimuksen validiutta voidaan lisätä käyttämällä useita menetelmiä. Sekä kvantitatiivisia että kvalitatiivisia menetelmiä käyttäen pyrin mahdollisimman kattavien, mielenkiintoisten ja luotettavien tutkimustulosten saamiseen.

Kvantitatiivisissa tutkimuksissa tutkimuksen luotettavuutta voidaan arvioida myös erilaisilla tilastollisilla menetelmillä. (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 2010, 231.) Tässä tutkimuksessa tilastollisten me-

netelmien käyttäminen kvantitatiivisen aineistonkaan osalta ei ole ollut mahdollista, koska kasvatusjohtajien vastauksien osalta kyseessä on kokonaistutkimus, jolloin tulosten yleistettävyyttä perusjoukkoon ei ole tarvinnut testata koko perusjoukon ollessa tutkimuskohteena. Ohjaajien vastaukset puolestaan muodostavat harkinnanvaraisen näytteen, josta tilastollinen päättely ei ole mahdollista.

Saadut tulokset kuvaavat lähes sata prosenttisesti (90,3 %) kasvatusjohtajien yleisiä käsityksiä Satakunnan lastensuojelulaitoksissa toteutettavasta perheiden kanssa työskentelystä. Satakunnan ulkopuolella toimivat lastensuojelulaitokset toimivat kuitenkin saman lastensuojelulain puitteissa ja samoilla Aluehallintovirastojen määrittämällä ehdoilla kuin Satakunnassakin sijaitsevat laitokset, joten työskentely sijoitettujen lasten perheiden kanssa ei todennäköisesti yleisesti ottaen eroa Satakunnan laitoksissa tapahtuvasta työstä. Ohjaajien vastauksien tarkoitus ei ollutkaan synnyttää tilastollisesti yleistettävää tietoa, vaan tehdä näkyväksi, miten työskentely yksittäisten lasten kohdalla toteutuu.

5 SIIJOITETUN LAPSEN PERHEEN KANSSA TYÖSKENTELY LASTENSUOJELULAITOKSESSA

Tässä luvussa esittelen saamiani tutkimustuloksia. Luvun kahdessa ensimmäisessä alaluvussa kuvailen tutkimukseen osallistuneita laitoksia kasvatusjohtajilta ja ohjaajilta kysytyjen taustatietojen perusteella ja esittelen lapset, joita ohjaajat ajattelivat kyselyyn vastatessaan. Kolmannessa alaluvussa esittelen sijoitetun lapsen perheen lastensuojelulaitoksen työskentelyn kohteena. Seuraavaksi avaatan sijoitetun lapsen perheen kanssa tehtävän työn intensiivisyydestä ja työskentelyn areenoista saamiani tutkimustuloksia. Viidennessä alaluvussa esittelen sijoitetun lapsen perheen kanssa tehtävän työn sisältöä koskevia tutkimustuloksia. Kahdessa viimeisessä alaluvussa käsittelem sijoitetun lapsen perheen kanssa tehtävän työn tavoitteita ja niiden toteutumista sekä työn vaikutuksia.

5.1 Tutkimuksen lastensuojelulaitosten kuvailua

Tähän pro gradu tutkimukseen osallistui 29 Satakunnassa sijaitsevaa lastensuojelulaitosta. Yhteensä Satakunnassa oli tutkimushetkellä 31 lastensuojelulaitosta. Kuten edellä sijaishuollon toimijoita käsitelleessä luvussa on kerrottu, lastensuojelulaitoksilla voi olla monia eri nimikkeitä. Tämän tutkimuksen vastaajat nimesivät 9 eri nimikettä, joista yleisin (55,2 %) oli lastenkoti. (Ks. taulukko 4).

Taulukko 4. Laitosten nimikkeet

Laitoksen nimike	N	%
lastenkoti	16	55,2
vastaanottokoti	3	10,3
lastensuojelulaitos	3	10,3
ammattillinen perhekoti	2	6,9
pienryhmäkoti	1	3,4
lasten- ja nuortenkoti	1	3,4
itsenäistymisyksikkö	1	3,4
nuorisokoti	1	3,4
perhetukikeskus	1	3,4
Yhteensä	29	100,0

Tutkimukseen osallistuneista lastensuojelulaitoksista 24 (83 %) oli yksityisen tahon ylläpitämiä ja 5 (17 %) kunnan tai kaupungin omistamia laitoksia. Hieman yli puolet (52 %) laitoksista oli sellaisia, joiden omistajataholla oli enemmän kuin yksi lastensuojelulaitos. Lastensuojelulaitosten vuorokausihinnoissa oli laaja skaala, sillä halvin hinta oli 180 € vuorokaudessa ja kallein 436 € vuorokaudessa. Valtaosassa laitoksista sijoitetun lapsen hoitovuorokauden hinnassa oli kuitenkin vain vähän eroja, sillä 59 prosenttia vastanneista kertoi vuorokausihinnan olevan 240–279 €. Jotkut laitokset vastasivat

hinnan vaihtelevan eli hinta saatettiin ilmoittaa esimerkiksi seuraavasti: 240–280 €. Tällaisista vastauksista laskin annetun hintahaarukan keskiarvon. Vaihteleva hinnoittelu kertoo meneillään olevasta kilpailutusaikakaudesta. Eri kaupunkien kilpailutuksiin on saatettu osallistua eri hinnoilla. Lastensuojelulaitosten vuorokausihintojen jakauma käy ilmi alla olevasta taulukosta 5.

Taulukko 5. Lastensuojelulaitosten normaali vuorokausihinta

Vuorokausihinta €	N	%
alle 200	1	3
200 - 239	1	3
240 - 279	17	59
280 - 319	2	7
320 tai yli	4	14
ei vastausta	4	14
Yhteensä	29	100

Kaikissa tutkimukseen osallistuneissa lastensuojelulaitoksissa työskenteli ohjaajien lisäksi eri nimikkeillä toimivia johtajia ja vastuuhenkilöitä kuten vastaava ohjaaja, kasvatusjohtaja tai muu johtaja. Ohjaajien lukumäärä vaihteli siten, että ammatillisissa perhekodeissa ei välttämättä ollut perhekodin vanhempien lisäksi ollenkaan ohjaajia, kun taas joissakin laitoksissa ohjaajia oli yli kymmenen (Ks. taulukko 6).

Taulukko 6. Ohjaajien lukumäärä lastensuojelulaitoksissa

Ohjaajien lukumäärä	N	%
5 tai vähemmän	8	28
6-9	14	48
10 tai enemmän	5	17
ei vastausta	2	7
Yhteensä	29	100

Ohjaajien, johtajien ja vastuuhenkilöiden lisäksi joissakin lastensuojelulaitoksissa työskenteli keittäjä, yövalvoja, siivooja, kiinteistöhoitaja, talonmies ja/tai laitoksen alueella olevan koulun henkilökuntaa. Neljässä tutkimukseen osallistuneessa laitoksessa työskenteli perhetyöntekijä.

Lastensuojelulaitoksista suurimpaan osaan (72 %) voitiin sijoittaa enintään 7 lasta. Sijoitettavan lapsen tuli olla iältään vähintään 7-vuotias 18:ssä (62 %) laitoksessa. Kolmessa laitoksessa sijoitettavan lapsen tuli olla yli 12-vuotias. Sijoitetun lapsen perheen kanssa tehtävää työtä nimitettiin useimmiten

yhteistyöksi, perhetyöksi tai perheen kanssa työskentelyksi. Joissakin lastensuojelulaitoksissa perheen kanssa tehtävää työtä kutsuttiin vanhemmuustyöksi tai perhetapaamiseksi (Ks. taulukko 7).

Taulukko 7. Sijoitetun lapsen perheen kanssa tehtävän työn nimitys

	N	%
yhteistyö	20	32
perhetyö	18	29
perheen kanssa työskentely	19	31
joku muu nimitys	5	8
Yhteensä	62	100

Esitin kasvatusjohtajille ja ohjaajille väittämiä liittyen sijoitetun lapsen perheen kanssa työskentelyyn lastensuojelulaitoksissa yleisesti. Taulukon 8 väittämät liittyvät perhetyö-nimityksen käyttämiseen sijoitetun lapsen perheen kanssa tehtävästä työstä.

Taulukko 8. Perhetyö -nimitykseen liittyviä väittämiä (%)

	täysin eri mieltä	jokseenkin eri mieltä	ei eri mieltä eikä samaa mieltä	jokseenkin samaa mieltä	täysin samaa mieltä	Yhteensä %	Yhteensä N
Kaikenlainen yhteistyö sijoitetun lapsen perheen kanssa on perhetyötä	2	20	13	40	24	100	82
Puhelinkeskustelut sijoitetun lapsen perheen kanssa on perhetyötä	1	11	15	28	44	100	81
Vain tavoitteellinen ja suunniteltu työskentely sijoitetun lapsen perheen kanssa on perhetyötä	18	44	12	20	6	100	82
Laitoksessamme toteutettava perheiden kanssa työskentely on perhetyötä	5	11	15	33	37	100	82

Noin kaksi kolmasosaa (64 %) vastaajista oli jokseenkin tai täysin samaa mieltä siitä, että kaikenlainen yhteistyö sijoitetun lapsen perheen kanssa on perhetyötä. Siitä, että puhelinkeskustelut perheen kanssa ovat perhetyötä, oli täysin samaa mieltä lähes puolet (44 %) vastaajista. Suurin osa kasvatusjohtajista ja ohjaajista ei pitänyt vain tavoitteellista ja suunniteltua työskentelyä sijoitetun lapsen perheen kanssa perhetyönä, sillä 62 prosenttia vastaajista oli täysin tai jokseenkin erimieltä siitä, että vain tavoitteellinen ja suunniteltu työskentely on perhetyötä. Valtaosa vastaajista piti omassa lastensuojelulaitoksessaan toteutettavaa perheiden kanssa työskentelyä perhetyönä, sillä 70 prosenttia vastaajista oli jokseenkin tai täysin samaa mieltä siitä, että heidän laitoksessaan toteutettava työskentely

on perhetyötä. Näin siis siitä huolimatta, että vain vajaa kolmannes (29 %) kasvatusjohtajista ja ohjaajista kertoi sijoitetun lapsen perheen kanssa työskentelyä nimitettävän heidän edustamassaan lastensuojelulaitoksessa perhetyöksi (Ks. taulukko 8.)

5.2 Tutkimuksen sijoitetut lapset

Halusin saada kokemukseen perustuvaa tietoa sijoitetun lapsen perheen kanssa työskentelystä, joten pyysin laitosten ohjaajia ajattelemaan yhtä tiettyä omaohjattavaa lasta vastatessaan kyselyyn. Ohjaajien valitsemia lapsia oli yhteensä 54. Näiden tiettyjen lasten taustoista kysyttiin ikää, sijoitusmuotoa, sijoituksen kestoa ja kotiuttamisajankohtaa. Sijoitetuista lapsista yli 80 prosenttia oli 13-17-vuotiaita (Ks. taulukko 9).

Taulukko 9. Sijoitettujen lasten ikäjakauma

Lapsen ikä	N	%
7-12	8	15
13-17	45	83
18-21	1	2
Yhteensä	54	100

Yleisin sijoitusmuoto tutkimukseen valikoituneilla lapsilla oli huostaanotto (74 %). Avohuollon tukitoimena lapsista oli sijoitettuna noin viidesosa ja kiireellisesti sijoitettuna vain kaksi lasta (Ks. taulukko 10).

Taulukko 10. Sijoitettujen lasten sijoitusmuodot

Sijoitusmuoto	N	%
huostaanotto	40	74
sijoitus avohuollon tukitoimena	11	20
kiireellinen sijoitus	2	4
ei vastausta	1	2
Yhteensä	54	100

Tutkimuksen lapsista lähes puolet oli ollut sijoitettuna alle vuoden (43 %). Hieman yli kolmannes (35 %) lapsista oli ollut sijoitettuna yli kolme vuotta (Ks. taulukko 11).

Taulukko 11. Sijoitettujen lasten sijoitettuna olo aika

Sijoitusaika	N	%
alle vuoden	23	43
1 vuosi - alle 3 vuotta	12	22
3 - 5 vuotta	13	24
yli 5 vuotta	6	11
Yhteensä	54	100

Yli puolilla (54 %) lapsista kotiuttaminen ei ollut ajankohtaista. Lähiaikoina kotiin oli palaamassa viidesosa (20 %) lapsista (Ks. taulukko 12).

Taulukko 12. Sijoitettujen lasten kotiuttamisajankohta

	N	%
lähiaikoina	11	20
vuoden sisällä	11	20
1-2 vuoden kuluttua	3	6
kotiuttaminen ei ole ajankoh- taista	29	54
Yhteensä	54	100

Ohjaajien valitsemista sijoitetuista lapsista valtaosa oli siis 13–17-vuotiaita. Yleisin sijoitusmuoto lapsilla oli huostaanotto ja lähes puolet lapsista oli ollut sijoitettuna alle vuoden. Kotiin palaaminen oli ajankohtaista lähiaikoina joka viidennen lapsen kohdalla.

5.3 Sijoitetun lapsen perhe työskentelyn kohteena

Kuten edellä perhettä käsitelleessä luvussa 3.1 on kerrottu, perhe voidaan määritellä monin tavoin. Pyrin tutkimuksessani selvittämään, keitä kaikkia kuuluu lastensuojelulaitosten työskentelyn kohteena olevaan sijoitetun lapsen perheeseen ja kuka tai ketkä perheen määrittelevät. Pyysin tutkimuskyselyyn vastanneita ohjaajia ja kasvatusjohtajia määrittelemään, keitä kaikkia kuuluu siihen sijoitetun lapsen perheeseen, jonka kanssa lastensuojelulaitoksessa työskennellään. Johtajat vastasivat kysymykseen yleisellä tasolla eli keitä kaikkia sijoitetun lapsen perheeseen voi yleensä kuulua. Ohjaajat vastasivat puolestaan yhtä tiettyä lasta ajatellen eli keitä juuri kyseisen lapsen perheeseen kuuluu.

Taulukosta 13 käy ilmi, että johtajien ja ohjaajien vastaukset eroavat melkoisesti toisistaan työskentelyn kohteena olevaa perhettä määriteltäessä. Kaikkien johtajien mukaan siihen sijoitetun lapsen perheeseen, jonka kanssa lastensuojelulaitoksessa työskennellään kuuluvat yleensä äiti, isä, sijoitettuna

oleva lapsi ja hänen kotona asuvat sisaruksensa sekä isovanhemmat. Ohjaajien valitsemien lasten kohdalla lähes kaikissa (91 %) tapauksissa sijoitetun lapsen äiti kuului perheeseen, jonka kanssa lastensuojelulaitoksen henkilökunta työskenteli. Isä kuului tähän perheeseen huomattavasti harvemmin, sillä 63 prosenttiin perheistä, joiden kanssa työskenneltiin, kuului isä. Myöskään sijoitettuna oleva lapsi itse ei aina kuulunut perheeseen, jonka kanssa työskennellään. Yli kolmasosa (37 %) ohjaajista ilmoitti, että sijoitettuna oleva lapsi ei kuulu tähän perheeseen. Useimpien ohjaajien valitsemien lasten kohdalla kotona asuvat sisarukset ja isovanhemmat eivät kuuluneet työskentelyn kohteena olevaan sijoitetun lapsen perheeseen, sillä vain reilu kolmannes (37 %) ohjaajista ilmoitti kotona asuvien sisarusten kuuluvan perheeseen ja vain viidesosan (20 %) isovanhemmat kuuluivat perheeseen.

Taulukko 13. Sijoitetun lapsen perheeseen kuuluvat henkilöt, joiden kanssa työskennellään (%)

Sijoitetun lapsen perheeseen kuuluvat henkilöt	johtajat	ohjaajat
äiti	100	91
isä	100	63
sijoitettuna oleva lapsi	100	63
kotona asuvat sijoitetun lapsen sisarukset	93	37
isovanhemmat	100	20
äidin aviopuoliso	86	17
äidin avopuoliso	79	13
isän avopuoliso	79	9
isän aviopuoliso	79	7
muussa laitoksessa asuvat sijoitetun lapsen sisarukset	75	13
kotoa jo pois muuttaneet sisarukset	71	13
joku muu henkilö	61	17
kotona asuvat ei biologiset sisarukset	75	2

Muita henkilöitä, jotka saattoivat kuulua sijoitetun lapsen perheeseen, olivat lapsen vanhempien avio- ja avopuolisot, muussa laitoksessa asuvat tai kotoa jo pois muuttaneet lapsen sisarukset sekä kotona asuvat ei-biologiset sisarukset. Kasvatusjohtajat ja ohjaajat kertoivat myös lapsen enojen, setien, tätien ja serkkujen, sekä kummien ja entisten sijaisvanhempien kuuluvan usein sijoitetun lapsen perheeseen. Lisäksi lapsen sisarusten avopuolisot ja lapset, poika- ja tyttöystävät, samassa laitoksessa asuvat sisarukset, perhetyöntekijät, tukihenkilöt tai -perheet sekä adoptiovanhemmat olivat henkilöitä, jotka kuuluivat joidenkin lasten perheisiin.

Kasvatusjohtajien mukaan sijoitetun lapsen perheen määrittelee useimmiten sosiaalityöntekijä (96 %), perhe itse (86 %) ja/tai sijoitettu lapsi (82 %). Ohjaajien vastaukset olivat samankaltaisia. Ohjaajien valitsemien sijoitettujen lasten kohdalla sosiaalityöntekijä ja/tai perhe itse oli määritellyt perheen, jonka kanssa lastensuojelulaitos työskenteli, 74 prosentissa tapauksista. Sijoitettu lapsi itse oli toiminut perheen määrittelijänä hieman alle puolissa (46 %) tapauksista (Ks. taulukko 14).

Taulukko 14. Sijoitetun lapsen perheen määrittelijä (%)

Sijoitetun lapsen perheen määrittelijä	Johtajat	Ohjaajat
sosiaalityöntekijä	96	74
perhe itse	86	74
sijoitettu lapsi	82	46
kasvatusjohtaja	43	9
ohjaaja	39	9
vastaava ohjaaja	18	7
joku muu	18	6
laitoksen perhetyöntekijä	18	4
laitoksen omistajat	7	2

Muita kasvatusjohtajien ja ohjaajien nimeämiä sijoitetun lapsen perheen määrittelijöitä olivat edunvalvoja, laitoksen johtaja ja lapsen omaohjaaja. Esitin kasvatusjohtajille ja ohjaajille myös perheen määrittelijää koskevan väittämän "Sosiaalityöntekijä määrittää henkilöt, joiden kanssa työskennellään". Hieman yli puolet (55 %) kasvatusjohtajista ja ohjaajista oli jokseenkin tai täysin samaa mieltä siitä, että sosiaalityöntekijä määrittää henkilöt joiden kanssa työskennellään.

5.4 Sijoitetun lapsen perheen kanssa tehtävän työn intensiivisyys

Sijoitetun lapsen perheen kanssa työskennellään monissa eri yhteyksissä ja työskentelyn intensiivisyys vaihtelee. Tutkin intensiivisyyttä ja työskentelyn areenoja kysymällä ohjaajilta, missä yhteyksissä ja kuinka usein kyseisen sijoitetun lapsen perheen kanssa työskenneltiin. Sekä ohjaajilta että kasvatusjohtajilta kysyin arviota perheen kanssa työskentelyyn käytetystä ajasta ja pyysin heitä kertomaan, mitkä syyt ja tekijät vaikuttavat perheen kanssa käytetyn työajan määrään. Lisäksi kysyin johtajilta, tulisiko perheen kanssa työskentelyn olla säännöllistä heidän laitoksessaan ja ohjaajilta, tulisiko työskentelyn olla säännöllistä juuri kyseisen lapsen kohdalla. Pyysin myös kasvatusjohtajia ja ohjaajia kertomaan, miksi työskentelyn tulisi olla säännöllistä. Seuraavassa esittelen saamiani vastauksia.

Perheen kanssa työskenneltiin puhelimitse, kotilomien kuljetusten yhteydessä, vanhempien vieraillessa laitoksessa sekä erikseen sovituilla perheen ja laitoksen työntekijän tapaamisilla laitoksessa tai perheen kodissa. Muita ohjaajien mainitsemia perheen kanssa työskentelyn areenoja olivat asiakas- suunnitelmaneuvoittelut ja muut palaverit, sukulaisten ja entisten sijaisperheiden tapaamiset, ohjaajan ja lapsen yhteiset vierailut lapsen kotona, valvotut tapaamiset, syntymäpäivät ja muut juhlat, yhteiset tapahtumat, vanhempien kanssa tapahtuva asioiden hoito sekä nuoren kanssa vietetty arki.

Taulukko 15. Perheen kanssa työskentelyn intensiivisyys eri yhteyksissä ohjaajien mukaan (%)

	kaksi kertaa viikossa tai useammin	kerran viikossa	joka toinen viikko	kerran kuukaudessa	harvemmin kuin kerran kuukaudessa	muutaman kerran vuodessa	harvemmin kuin kerran vuodessa	ei koskaan	Yhteensä N	Yhteensä %
puhelimitse	41	43	9	4	2	2	0	0	54	100
vanhemman hakiessa tai tuodessa lasta kotilomilta	10	6	18	12	14	12	8	20	50	100
ohjaajan viidessä tai hakiessa lasta kotilomilta	2	8	20	12	22	16	8	12	50	100
vanhemman tavatessa lasta laitoksessa	6	12	6	13	29	23	10	2	52	100
erikseen sovitulla perheen ja laitoksen työntekijän tapaamisella laitoksessa	6	2	0	11	21	25	19	17	53	100
erikseen sovitulla perheen ja laitoksen työntekijän tapaamisella perheen kodissa	2	2	2	14	6	27	20	27	51	100

Taulukosta 15 käy ilmi, että yleisimmin sijoitetun lapsen perheen kanssa työskenneltiin puhelimitse. Ohjaajista 84 % ilmoitti, että heidän valitsemien lasten perheiden kanssa työskenneltiin vähintään kerran viikossa puhelimitse. Muissa yhteyksissä viikoittainen työskentely oli melko harvinaista. Kotilomien kuljetusten yhteydessä tapahtuva perheen kanssa työskentely oli toiseksi yleisin työskentelyn areena. Lähes joka toisen lapsen kohdalla (46 %) perheen kanssa työskenneltiin vähintään kerran kuukaudessa vanhemman kuljettaessa lasta kotilomien yhteydessä. Samoin lähes joka toisen lapsen kohdalla (42 %) perheen kanssa työskenneltiin vähintään kerran kuukaudessa ohjaajan kuljettaessa lasta kotilomien yhteydessä. Myös vanhempien ja lasten tapaamiset laitoksessa olivat tilanteita, joissa perheen kanssa melko usein työskenneltiin. Yli kolmannes (37 %) vastanneista ohjaajista kertoi, että kyseisen lapsen perheen kanssa työskennellään vähintään kerran kuukaudessa vanhemman tavatessa lasta laitoksessa.

Ohjaajien vastausten mukaan erikseen sovitut perheen ja laitoksen tapaamiset joko laitoksessa tai perheen kodissa ovat harvinaisempia perheen kanssa työskentelyn foorumeja. Lähes kaksi kolmasosaa (61 %) lapsista oli sellaisia, joiden perheen kanssa työskenneltiin vain muutaman kerran vuodessa tai harvemmin erikseen sovitulla tapaamisella laitoksessa. Perheen kotona työskentely oli vielä harvinaisempaa, sillä lasten perheistä 74 prosentin kanssa työskenneltiin erikseen sovitulla tapaamisella perheen kodissa muutaman kerran vuodessa tai harvemmin.

Kasvatusjohtajat ja ohjaajat saivat valita, arvioivatko he sijoitetun lapsen perheen kanssa työskentelyyn käytettyä työaika viikossa vai kuukaudessa. Olen muuttanut kaikki saadut vastaukset viikkotunneiksi. Johtajat arvioivat sijoitetun lapsen perheen kanssa työskentelyyn käytettyä enimmäistyöaika ja ohjaajien arvioitavana oli heidän valitseman lapsen perheen kanssa tehtävään työhön käytetty työaika. Kasvatusjohtajat arvioivat työaika käytettävän sijoitetun lapsen perheen kanssa työskentelyyn selvästi enemmän kuin ohjaajien valitsemien lasten perheiden kanssa käytettiin. Johtajista yli puolet (52 %) ilmoitti sijoitetun perheen kanssa työskentelyyn käytettävän työaika enintään 3-6 tuntia viikossa. Ohjaajista vain reilu viidennes (22 %) ilmoitti kyseisen lapsen perheen kanssa työskenneltävän 3-6 tuntia viikossa. Selvästi yleisin sijoitetun lapsen perheeseen viikossa käytetty työaika oli 1-2 tuntia (Ks. taulukko 16).

Taulukko 16. Sijoitetun lapsen perheen kanssa työskentelyyn käytetty viikkotyöaika tunteina (%)

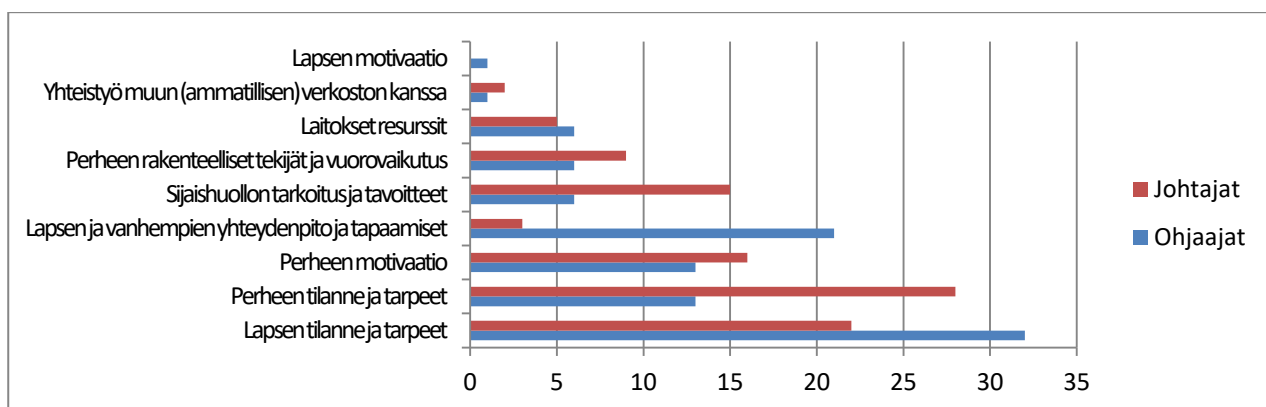
	ohjaaja	johtaja
alle 1 tunti	20	4
1-2 tuntia	57	36
3-4 tuntia	18	36
5-6 tuntia	4	16
7-8 tuntia	2	4
9 tuntia tai enemmän	0	4
Yhteensä	100	100
N	51	25

Esitin kasvatusjohtajille ja ohjaajille sijoitetun lapsen perheen kanssa tehtävän työn intensiivisyyteen liittyviä väittämiä, jotka käyvät ilmi taulukosta 17. Perheen kanssa ei näytettäisi työskentelevän vain sosiaalityöntekijän sitä edellyttäessä, sillä vain muutamat (6 %) vastaajat olivat jokseenkin tai täysin samaa mieltä siitä, että perheen kanssa työskennellään vain silloin kuin sosiaalityöntekijä näin edellyttää. Puolet (50 %) kasvatusjohtajista ja ohjaajista oli jokseenkin tai täysin samaa mieltä siitä, että sijoitetun lapsen perheen kanssa työskennellään intensiivisesti. Tästä huolimatta lähes kaksi kolmasosaa (61 %) vastaajista oli jokseenkin tai täysin samaa mieltä siitä, että laitoksen tulisi työskennellä enemmän sijoitetun lapsen perheen kanssa. Yli puolet (52 %) kasvatusjohtajista ja ohjaajista oli kuitenkin jokseenkin tai täysin samaa mieltä, siitä että laitoksella ei ole riittävästi resursseja työskennellä perheen kanssa.

Taulukko 17. Sijoitetun lapsen perheen kanssa tehtävän työn intensiivisyyteen liittyviä väittämiä (%)

	täysin eri mieltä	jokseenkin eri mieltä	ei eri mieltä eikä samaa mieltä	jokseenkin samaa mieltä	täysin samaa mieltä	Yhteensä %	Yhteensä N
Laitoksella ei ole riittävästi resursseja työskennellä perheen kanssa	14	17	17	43	9	100	81
Laitoksen pitäisi työskennellä enemmän sijoitetun lapsen perheen kanssa	4	21	15	38	23	100	80
Sijoitetun perheen kanssa työskennellään vain silloin kun sosiaalityöntekijä näin edellyttää	41	45	8	5	1	100	80
Sijoitetun lapsen perheen kanssa työskennellään intensiivisesti	4	30	16	38	12	100	82

Kartoitin sijoitetun lapsen perheen kanssa työskentelyyn käytettyyn työaikaan vaikuttavia syitä ja tekijöitä avoimella kysymyksellä, johon kasvatusjohtajat ja ohjaajat saivat vastata vapaasti. Kasvatusjohtajien ja ohjaajien mainitsemat syyt ja tekijät saattoivat vaikuttaa käytettyyn työaikaan joko työaika vähentävästi tai sitä lisäävästi. Ohjaajat pohtivat syitä valitsemansa lapsen kohdalla ja johtajat yleisellä tasolla. Erilaisia syitä ja tekijöitä mainittiin yhteensä 66. Olen koonnut nämä liitetäulukoon 1, joka löytyy tämän pro gradun lopusta. Muodostin mainituista syistä ja tekijöistä yhdeksän teemaa ja laskin montako kertaa kyseinen teema mainittiin vastauksissa. Ohjaajat mainitsivat vastauksissaan perheen kanssa työskentelyyn käytettyyn työaikaan vaikuttavia syitä ja tekijöitä yhteensä 164 kertaa. Kasvatusjohtajat mainitsivat vastaavia asioita yhteensä 106 kertaa. Kuvioista 2 käy ilmi, montako prosenttia annetuista vastauksista oli kuhunkin teemaan kuuluvia. Olen laskenut prosentit erikseen johtajien ja ohjaajien vastauksista.

Kuvio 2. Sijoitetun lapsen perheen kanssa työskentelyyn käytettyyn työaikaan vaikuttavat syyt ja tekijät (%)

Kasvatusjohtajat kertoivat, että heidän edustamissaan lastensuojelulaitoksissa perheen tilanteeseen ja tarpeisiin liittyvät tekijät olivat yleisimpiä (28 %) sijoitetun lapsen perheen kanssa työskentelyyn

käytettävään työaikaan vaikuttavia tekijöitä. Toiseksi yleisimpiä työajan määrään vaikuttavia tekijöitä olivat lapsen tilanne ja tarpeet (22 %). Perheen motivaatio (16 %) sekä sijaishuollon tarkoitus ja tavoitteet (15 %) olivat myös teemoja, joihin sisältyviä tekijöitä mainittiin kasvatusjohtajien vastauksissa melko paljon. Useiden johtajien mukaan esimerkiksi sijoituksen vaihe ja asiakassuunnitelmapalaverissa sovittu työskentely ja sen tavoitteet vaikuttavat perheen kanssa työskentelyyn käytetyn työajan määrään. Harvemmin mainittuja johtajien vastauksista esille nousseita perheen kanssa työskentelyyn käytettyyn työaikaan vaikuttavia tekijöitä olivat perheen rakenteelliset tekijät ja vuorovaikutus (9 %), laitoksen resurssit (5 %), lapsen ja vanhempien yhteydenpito ja tapaamiset (3 %) sekä yhteistyö muun (ammattillisen) verkoston kanssa (2 %).

Ohjaajien valitsemien lasten kohdalla yleisimpiä perheen kanssa työskentelyyn käytettyyn työaikaan vaikuttavia tekijöitä olivat lapsen tilanne ja tarpeet. Ohjaajien mainitsemista tekijöistä noin kolmannes (32 %) oli lapsen tilanteeseen ja tarpeisiin liittyviä tekijöitä. Ohjaajat kertoivat, että esimerkiksi lapsen ongelmat, koulunkäynnin sujuminen, akuutit tapahtumat ja arjen sujuminen vaikuttivat siihen, kuinka paljon työaika käytettiin kyseisen sijoitetun lapsen perheen kanssa työskentelyyn. Toiseksi eniten (21 %) ohjaajat mainitsivat työaikaan vaikuttavia tekijöitä, jotka liittyivät lapsen ja vanhempien yhteydenpitoon ja tapaamisiin. Kotilomien määrä ja lomista sopiminen sekä niiden sujuminen olivat tekijöitä, jotka ohjaajien mukaan vaikuttivat käytetyn työajan määrään. Myös puhelimitse tapahtuva kuulumisten kertominen ja tiedon siirto mainittiin useissa ohjaajien vastauksissa. Noin joka kymmenes (13 %) ohjaajien mainitsemista työaikaan vaikuttavista tekijöistä liittyi perheen tilanteeseen ja tarpeisiin sekä perheen motivaatioon (13 %). Useiden lasten kohdalla esimerkiksi perheen tilanne ja perheen yhteistyöhalukkuus ja -aktiivisuus sekä sitoutuminen nähtiin työajan määrään vaikuttavina tekijöinä. Muita ohjaajien vastauksista esille nousseita perheen kanssa työskentelyyn käytettyyn työaikaan vaikuttavien tekijöitä olivat perheen rakenteelliset tekijät ja vuorovaikutus (6 %) ja siihen liittyen erityisesti perheen asuinpaikan ja laitoksen välimatka, laitoksen resurssit (6 %), sijaishuollon tarkoitus ja tavoitteet (6 %), lapsen motivaatio (1 %) sekä yhteistyö muun (ammattillisen) verkoston kanssa (1 %).

Ohjaajien ja kasvatusjohtajien vastauksissa oli joitakin eroja. Lapsen ja vanhempien yhteydenpito ja tapaamiset eivät johtajien mukaan useinkaan vaikuttaneet käytettyyn työaikaan. Johtajien mainitsemista työaikaan vaikuttavista tekijöistä vain 3 prosenttia sisältyi kyseiseen teemaan, kun ohjaajien vastauksista vastaava prosenttiosuus oli 21. Erityisesti kotilomien määrä ja sujuminen sekä lomista sopiminen olivat tekijöitä, jotka monien ohjaajien valitsemien lasten kohdalla vaikuttivat lasten perheiden kanssa tehtävään työhön käytettyyn työaikaan, samoin kuulumisten kertominen ja tiedonsiirto.

Johtajista kukaan ei maininnut näiden tekijöiden vaikuttavan. Johtajista 7 puolestaan kertoi sijoituksen vaiheen vaikuttavan heidän edustamassaan laitoksessa käytettyyn työaikaan. Ohjaajien valitsemien lasten kohdalla sijoituksen vaihe vaikutti käytettyyn työaikaan vain kahden lapsen kohdalla. Myös lapsen tilanne ja tarpeet sekä perheen tilanne ja tarpeet olivat teemoja, jotka painottuivat eritavalla ohjaajien ja johtajien vastauksissa. Ohjaajien mainitsemista tekijöistä lähes kolmannes (32 %) oli lapsen tilanteeseen ja tarpeisiin liittyviä tekijöitä. Johtajien mainitsemista tekijöistä vastaava prosenttiosuus oli 22. Johtajien mainitsemista tekijöistä vajaa kolmannes (28 %) oli puolestaan perheen tilanteeseen ja tarpeisiin liittyviä tekijöitä, kun ohjaajien valitsemien lasten kohdalla vastaava prosenttiosuus oli 13.

Sekä kasvatusjohtajat että ohjaajat pitivät perheen kanssa työskentelyn säännöllisyyttä tärkeänä. Ohjaajat kokivat, että lähes kaikkien (92 %) heidän valitsemiensa lasten kohdalla perheen kanssa työskentelyn pitäisi olla säännöllistä. Kaikki kasvatusjohtajista olivat säännöllisen työskentelyn kannalla. Kasvatusjohtajat ja ohjaajat kertoivat omin sanoin, miksi perheen kanssa työskentelyn tulisi olla säännöllistä. He pitivät säännöllistä työskentelyä merkittävänä osana hoitoprosessia ja keskeisenä lapsen hoidon ja kasvatuksen tavoitteiden toteutumisen kannalta. Säännöllinen perheen kanssa työskentely on edellytys sille, että lapsen kotiutuminen ja perheen jälleen yhdistäminen olisi mahdollista. Säännöllinen työskentely perheen kanssa tukee lapsen kuntoutumista ja luo turvallisuutta lapselle. Perhe on merkittävä osa lapsen elämää ja historiaa ja säännöllinen perheen kanssa työskentely auttaa ymmärtämään lasta. Kasvatusjohtajat ja ohjaajat kertoivat perheen olevan lapselle tärkeä ja perheyhteydet tulee säilyttää. Säännöllistä työskentelyä tarvitaan lapsen ja perheen suhteen tukemiseksi, lapsen verkoston sitouttamiseksi ja tärkeiden ihmissuhteiden säilyttämiseksi. Lapsen biologinen verkosto jää lapsen tueksi sijaishuollon päättyessä ja lapsi tarvitsee perheen tukea sijoituksen jälkeen.

Kasvatusjohtajat ja ohjaajat kertoivat sijoituksen koskettavan aina koko perhettä ja sijoituksen onnistuminen edellyttää sijoituksen käsittelyä ja hyväksymistä. Vanhempien lapselle antama lupa olla sijoitettuna auttaa lasta kiinnittymään. Säännöllinen työskentely tuo lapsen arjen näkyväksi ja antaa vanhemmille puolestaan levollisen olon. Säännöllinen perheen kanssa työskentely tukee vanhemmuutta ja mahdollistaa vanhemmuuden jakamisen ja kasvatuskumppanuuden. Säännöllisyys saattaa myös rytmittää vanhempien elämää.

Kasvatusjohtajat ja ohjaajat kertoivat säännöllisen työskentelyn edistävän luottamuksen ja suhteen rakentamista lastensuojelulaitoksen ja perheen välille. Säännöllisen työskentelyn avulla luottamusta voidaan vahvistaa ja ylläpitää. Säännöllinen työskentely lisää myös avoimuutta. Kasvatusjohtajat ja

ohjaajat kertoivat, että perheen kanssa työskentelyn tulisi olla säännöllistä, jotta se voisi olla tavoitteellista ja suunnitelmallista. Tavoitteiden saavuttaminen vaatii vanhempien ja laitoksen yhteistä suuntaa. Säännöllinen työskentely edesauttaa yhteistyötä muutoksen aikaansaamiseksi ja turvaa yhteiset kasvatuskäytännöt. Yhteistyö helpottaa arkea kotona ja laitoksessa. Se myös edistää tiedonkulkua ja auttaa laitosta pysymään perillä perheen asioista.

Sijoitukseen johtaneet ongelmat ovat kasvatusjohtajien ja ohjaajien mukaan usein koko perheellä, eivätkä pelkästään lapsella, ja siksi ongelmat kotona pitää selvittää. Perheen asioista perillä pysyminen mahdollistaa laitoksen avun tarjoamisen muuttuvissa ja vaikeissa tilanteissa. Säännöllinen työskentely perheen kanssa lisää johtajien ja ohjaajien mukaan myös ennustettavuutta ja selkeyttä.

5.5 Sijoitetun lapsen perheen kanssa tehtävän työn sisältö

Kartoitin sijoitetun lapsen perheen kanssa tehtävän työn sisältöä monilla erilaisilla kysymyksillä. Tavoitteenani oli selvittää, minkä tahon kuuluisi kasvatusjohtajien ja ohjaajien mielestä työskennellä sijoitetun lapsen perheen kanssa ja olla vastuussa tästä työskentelystä, kuka tai ketkä laitoksessa työskentelevät perheen kanssa, tapahtuuko työskentely yksin vai pareittain, käytetäänkö työskenneltäessä jotakin tiettyä perhetyön mallia tai menetelmäopasta tai pohjautuuko työskentely johonkin tiettyyn teoriaan tai menetelmään, tarvitaanko perheen kanssa työskenneltäessä erillistä koulutusta ja onko laitosten henkilökunnalla sellaista. Halusin myös saada mahdollisimman kattavan kuvan siitä, millaista työtä perheen kanssa tehdään ja mitkä asiat vaikuttavat tehtävän työn sisältöön.

Esitin kasvatusjohtajille ja ohjaajille väittämiä koskien sitä, kenen kuuluisi työskennellä sijoitetun lapsen perheen kanssa ja olla vastuussa tästä työskentelystä. Kasvatusjohtajien ja ohjaajien mielestä sijoitetun lapsen perheen kanssa työskentely kuuluu lastensuojelulaitokselle. Lähes kaikki johtajat ja ohjaajat (99 %) olivat jokseenkin tai täysin samaa mieltä siitä, että laitoksen kului työskennellä sijoitetun lapsen perheen kanssa. Vastaavasti suurin osa (70 %) kasvatusjohtajista ja ohjaajista oli jokseenkin tai täysin eri mieltä siitä, että työskentely kuuluu muulle kuin laitokselle. Vastuun sijoitetun perheen kanssa työskentelystä johtajat ja ohjaajat näkivät kuuluvan sekä lastensuojelulaitokselle että sosiaalityöntekijälle. Kasvatusjohtajista ja ohjaajista 62 prosenttia oli jokseenkin tai täysin samaa mieltä siitä, että laitos on vastuussa sijoitetun lapsen perheen kanssa työskentelystä. 70 prosenttia johtajista ja ohjaajista oli jokseenkin tai täysin samaa mieltä siitä, että sosiaalityöntekijä on vastuussa työskentelystä. Taulukosta 18 käy ilmi esittämäni väittämät ja niiden vastausjakaumat.

Taulukko 18. Sijoitetun lapsen perheen kanssa tehtävän työn sisältöön liittyviä väittämiä (%)

	täysin eri mieltä	jokseenkin eri mieltä	ei eri mieltä eikä samaa mieltä	jokseenkin samaa mieltä	täysin samaa mieltä	Yhteensä %	Yhteensä N
Laitoksen kuului työskennellä sijoitetun lapsen perheen kanssa	0	1	0	9	90	100	82
Sijoitetun lapsen perheen kanssa työskentely kuuluu muulle kuin laitokselle	40	30	18	9	4	100	80
Laitos on vastuussa sijoitetun lapsen perheen kanssa työskentelystä	5	12	21	42	20	100	81
Sosiaalityöntekijä on vastuussa lapsen perheen kanssa työskentelystä	2	14	14	43	27	100	81

Taulukosta 19 käy ilmi, että lapsen omaohjaaja on lähes aina henkilö, joka työskentelee lapsen perheen kanssa. Ohjaajien valitsemien lasten perheistä 91 prosentin kanssa työskenteli omaohjaaja. Myös muut laitoksen ohjaajat työskentelivät usein perheen kanssa. Johtoporras, vastaava ohjaaja ja/tai kasvatusjohtaja, osallistuivat perheen kanssa työskentelyyn noin joka toisen lapsen kohdalla. Perhetyöntekijä työskenteli lähes joka viidennen (17 %) lapsen perheen kanssa.

Taulukko 19. Sijoitetun lapsen perheen kanssa laitoksessa työskentelevät henkilöt (%)

	ohjaajat	johtajat
lapsen omaohjaaja	91	96
kuka tahansa ohjaajista	81	75
vastaava ohjaaja	44	54
kasvatusjohtaja	50	68
perhetyöntekijä	17	32
joku muu	15	32

Kasvatusjohtajien vastaukset olivat samansuuntaisia kuin ohjaajienkin. Kasvatusjohtajien mukaan laitoksissa yleisesti lapsen perheen kanssa työskenteli useimmiten lapsen omaohjaaja ja/tai joku muu laitoksen ohjaajista. Noin joka kolmannessa laitoksessa perheen kanssa työskenteli myös perhetyöntekijä. Muita ohjaajien ja johtajien nimeämiä perheen kanssa työskenteleviä henkilöitä olivat opettaja ja koulun muu henkilökunta, laitoksen yrittäjät, yksikön johtaja, perhekodin vanhemmat, laitoksen sosiaalityöntekijä, kuntoutussuunnittelija, II omaohjaaja sekä perhearviointi- ja kuntoutusohjaaja.

Sijoitetun lapsen perheen kanssa työskenneltiin useimmiten sekä yksin että pareittain tilanteen mukaan. Suurin osa (93 %) johtajista vastasi heidän edustamassaan laitoksessa työskenneltävän yksin ja

pareittain. Ohjaajien valitsemien lasten kohdalla vastaava luku oli 81 prosenttia. Ohjaajien valitsemien lasten perheistä vajaa viidennes (17 %) oli sellaisia, joiden kanssa työskenneltiin yksin. Kasvatusjohtajat puolestaan kertoivat vain harvoissa laitoksissa (4 %) perheiden kanssa työskenneltävän yksin (Ks. taulukko 20).

Taulukko 20. Sijoitetun lapsen perheen kanssa työskentely yksin, pareittain tai yksin ja pareittain tilanteen mukaan (%)

	ohjaaja	johtaja
yksin	17	4
pareittain	2	4
yksin ja pareittain tilanteen mukaan	81	93
Yhteensä	100	100
N	52	28

Useimpien (74 %) ohjaajien valitsemien lasten perheiden kanssa työskenneltäessä ei käytetty mitään tiettyä perhetyön mallia tai menetelmäopasta, eikä työskentely pohjautunut mihinkään tiettyyn teoriaan tai menetelmään. Yleisesti mallien ja menetelmien käyttö oli hieman yleisempää, sillä kasvatusjohtajista vajaa puolet (41 %) vastasi heidän laitoksessaan käytettävän tai työn pohjautuvan tiettyyn menetelmään tai teoriaan (Ks. taulukko 21). Käytettyjä menetelmiä ja teorioita olivat ratkaisukeskeinen perhetyö, perhearviointi, verkostokartta, vanhemmuuden roolikartta, elämän jana, itsearviointimalli, voimaannuttava työskentely, narratiivisuus, vuorovaikutteisuus (DDP) sekä laitoksen oma perhetyön malli.

Taulukko 21. Perhetyön mallin tai menetelmäoppaan käyttö tai työskentelyn pohjautuminen tiettyyn teoriaan tai menetelmään (%)

	ohjaaja	johtaja
ei	74	59
kyllä	26	41
Yhteensä	100	100
N	53	27

Kasvatusjohtajien mukaan erillisen koulutuksen tarve oli suurempi kuin ohjaajien valitsemien lasten kohdalla. Kasvatusjohtajista yli kaksi kolmannesta (71 %) ilmoitti, että heidän mielestään sijoitetun lapsen perheen kanssa työskenneltäessä tarvitaan erillistä koulutusta. Ohjaajista vain hieman yli kolmannes (39 %) oli sitä mieltä, että kyseisen perheen kanssa työskenneltäessä tarvitaan erillistä koulutusta (Ks. taulukko 22).

Taulukko 22. Erillisen koulutuksen tarve sijoitetun lapsen perheen kanssa työskenneltäessä (%)

	ohjaaja	johtaja
ei	62	29
kyllä	39	71
Yhteensä	100	100
N	52	28

Kasvatusjohtajista yli kaksi kolmasosaa (71 %) kertoi, että heidän edustamassaan lastensuojelulaitoksessa henkilökunnalla on perhetyön koulutusta. Johtajien mainitsemia koulutuksia olivat perhetyön erikoistumisopinnot, sosionomi-, sairaanhoitaja- ja lähihoitajakoulutukseen sisältyvät opinnot, lapsi- ja perhetyön ohjaaja, perhearviointikoulutus, lapset puheeksi koulutus, theraplay-koulutus, moniammatillinen lapsiperhetyö, perhepsykoterapia, Voikukkia-koulutus ja Silta-koulutus.

Kartoitin sijoitetun perheen kanssa tehtävän työn varsinaista sisältöä ohjaajien valitsemien lasten kohdalla taulukon 23 avulla.

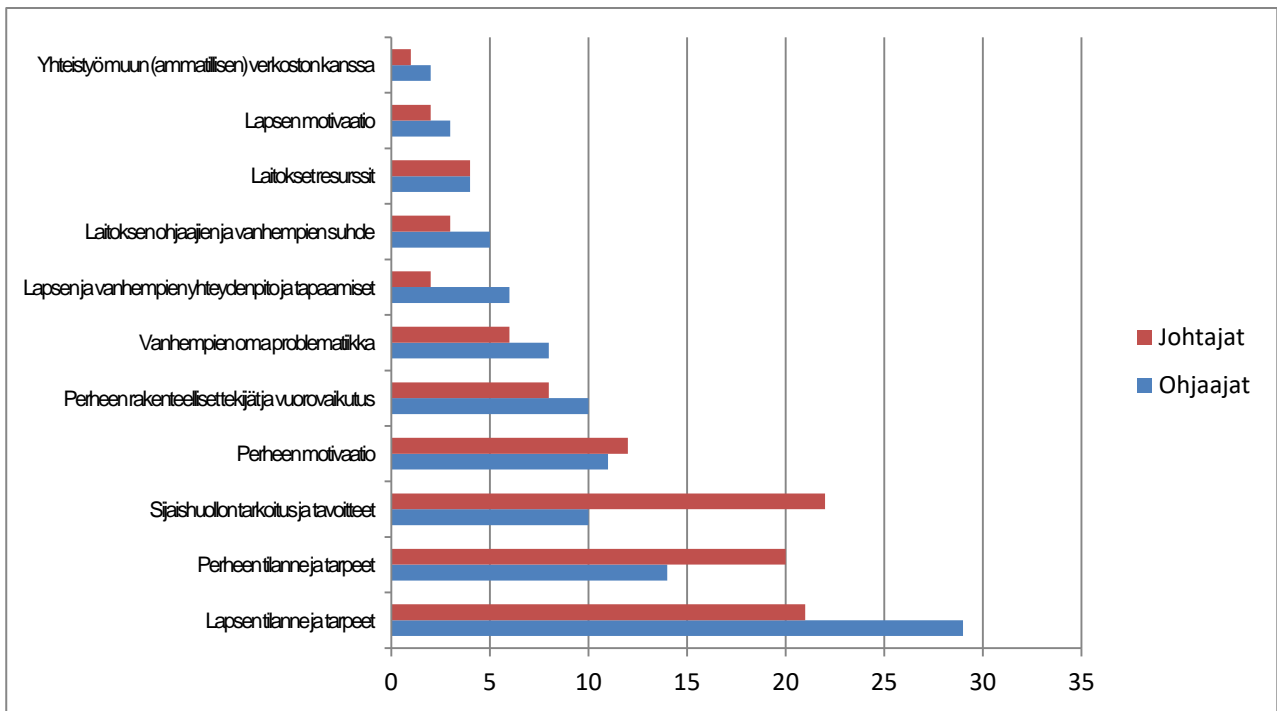
Taulukko 23. Sijoitetun lapsen perheen kanssa tehtävän työn sisältö ja intensiivisyys ohjaajien mukaan (%)

	kaksi kertaa viikossa tai useammin	kerran viikossa	joka toinen viikko	kerran kuukaudessa	harvemmin kuin kerran kuukaudessa	muutaman kerran vuodessa	harvemmin kuin kerran vuodessa	ei koskaan	Yhteensä %	Yhteensä N
keskustellaan kotilomien sujumisesta	20	36	24	8	2	0	0	10	100	50
keskustellaan lapsen kuulumisista	33	46	13	2	4	0	2	0	100	52
keskustellaan lapsen kasvatukseen liittyvistä haasteista	13	42	21	10	8	0	4	2	100	52
keskustellaan kotitilanteesta	9	28	21	13	15	8	0	6	100	53
pohditaan keinoja haasteiden ja ongelmien ratkaisemiseksi	9	21	34	13	11	2	2	8	100	53
kuunnellaan vanhempien omia murheita ja toimitaan heille tukena	10	18	25	20	14	6	2	6	100	51
tavataan erikseen sovittu ja työtetään sovittu aika perheen asioita	2	6	2	18	18	16	12	27	100	51
järjestetään perhepäiviä	0	0	0	2	8	26	13	51	100	53

Lapsen kuulumisista keskustelu perheen kanssa oli yleisin työskentelyn sisältö. Ohjaajien valitsemien lasten perheistä suurimman osan (79 %) kanssa keskusteltiin lapsen kuulumisista vähintään kerran viikossa. Myös kotilomien sujumisesta keskustelu kuului yleisesti perheen kanssa työskentelyyn. Noin joka toisen (56 %) lapsen perheen kanssa keskusteltiin kotilomista vähintään kerran viikossa ja suurimman osan (80 %) kanssa vähintään joka toinen viikko. Joka kymmenennen (10 %) lapsen kohdalla kotilomista ei keskusteltu koskaan. Lapsen kasvatukseen liittyvistä haasteista keskusteleminen perheen kanssa kuului noin joka toisen (55 %) lapsen kohdalla viikoittaiseen työn sisältöön. Noin joka kolmannen lapsen perheen kanssa keskusteltiin kotitilanteesta, pohdittiin keinoja haasteiden ja ongelmien ratkaisemiseksi ja kuunneltiin vanhempien omia murheita sekä toimittiin heille tukena vähintään kerran viikossa.

Laitoksissa tehtävä työ sisälsi harvemmin erikseen sovittuja perheen tapaamisia, joissa työstettäisiin perheen asioita. Useamman kuin joka toisen (54 %) lapsen kohdalla tällaisia tapaamisia oli vain muutamana kerran vuodessa tai harvemmin. Lähes joka kolmannen (27 %) lapsen perheen kanssa ei työskennetty koskaan sovitusti perheen asioita. Myöskään perhepäivien järjestäminen ei kuulunut useinkaan työn sisältöön. Noin puolille (51 %) perheistä ei järjestetty perhepäiviä koskaan.

Kysyessäni sijoitetun lapsen perheen kanssa tehtävän työn sisältöön vaikuttavia asioita avoimella kysymyksellä kasvatusjohtajat ja ohjaajat mainitsivat yhteensä 76 erilaista asiaa. Ohjaajat pohtivat vaikuttavia asioita valitsemansa lapsen kohdalla ja kasvatusjohtajat yleisellä tasolla. Ohjaajat mainitsivat vastauksissaan perheen kanssa tehtävän työn sisältöön vaikuttavia asioita yhteensä 195 kertaa. Johtajat mainitsivat vastaavia asioita yhteensä 112 kertaa. Olen muodostanut mainituista asioista 11 teemaa, jotka näkyvät seuraavalla sivulla olevassa kuviossa 3. Kuvioista käy ilmi, montako prosenttia annetuista vastauksista oli kuhunkin teemaan kuuluvia. Olen laskenut prosentit erikseen johtajien ja ohjaajien vastauksista. Kaikki teemoihin sisältyvät yksittäiset asiat käyvät ilmi liitetaulukosta 2.

Kuvio 3. Sijoitetun lapsen perheen kanssa tehtävän työn sisältöön vaikuttavat asiat (%)

Kasvatusjohtajien mukaan heidän edustamissaan laitoksissa sijaishuollon tarkoitus ja tavoitteet oli yleisimpiä sijoitetun lapsen perheen kanssa tehtävän työn sisältöön vaikuttavia asioita. Yli viidennes (22 %) johtajien mainitsemista asioista sisältyi tähän teemaan. Useat johtajat kertoivat esimerkiksi sijoituksen syiden, neuvottelussa asetettujen suunnitelmien ja tavoitteiden sekä tavoitteen kotiinpäluusta vaikuttavan työn sisältöön. Lapsen tilanne ja tarpeet (21 %) sekä perheen tilanne ja tarpeet (20 %) mainittiin lähes yhtä usein työn sisältöön vaikuttaviksi asioiksi. Perheen motivaatio (12 %), erityisesti yhteistyöhalukkuus, perheen rakenteelliset tekijät ja vuorovaikutus (8 %) sekä vanhempien oma problematiikka (6 %) olivat myös useiden johtajien vastauksissa mainittuja asioita. Muita johtajien mainitsemia teemoja olivat laitoksen resurssit (4 %), laitoksen ohjaajien ja vanhempien suhde (3 %), lapsen ja vanhempien yhteydenpito ja tapaamiset (2 %), lapsen motivaatio (2 %) ja yhteistyömuun (ammatillisen) verkoston kanssa (1 %).

Ohjaajien valitsemien lasten kohdalla lapsen tilanteeseen ja tarpeisiin liittyvät asiat olivat selvästi useimmin mainittuja työn sisältöön vaikuttavia asioita. Lähes kolmannes (29 %) ohjaajien mainitsemista asioista sisältyi tähän teemaan. Ohjaajat kertoivat lapsen tilanteen ja tarpeiden ohella esimerkiksi arjen ja koulunkäynnin sujumisen vaikuttavan kyseisen sijoitetun lapsen perheen kanssa tehtävän työn sisältöön. Perheen tilanne ja tarpeet oli teema, johon liittyviä asioita mainittiin ohjaajien vastauksissa toiseksi eniten (14 %). Myös perheen motivaatio (11 %), sijaishuollon tarkoitus ja ta-

voitteet (10 %) sekä perheen rakenteelliset tekijät ja vuorovaikutus (10 %) olivat teemoja, joihin liittyviä asioita mainittiin ohjaajien vastauksissa yleisesti. Ohjaajien mukaan perheen yhteistyöhalukkuus, neuvottelussa asetetut suunnitelmat ja tavoitteet, perheen rakenne sekä vanhempien ja lasten keskinäiset välit ja kommunikointi vaikuttivat useiden lasten kohdalla perheen kanssa tehtävän työn sisältöön. Muita ohjaajien valitsemien lasten perheiden kanssa tehtävän työn sisältöön vaikuttavia asiakokonaisuuksia olivat vanhempien oma problematiikka (8 %), lapsen ja vanhempien yhteydenpito ja tapaamiset (6 %), laitoksen ohjaajien ja vanhempien suhde (5 %), laitoksen resurssit (4 %), lapsen motivaatio (3 %) ja yhteistyö muun (ammattillisen) verkoston kanssa (2 %).

Ohjaajien valitsemien lasten kohdalla ja kasvatusjohtajien yleistä käytäntöä kuvaavissa vastauksissa sijoitetun lapsen perheen kanssa tehtävän työn sisältöön vaikuttavista asioista oli joitakin eroja. Ohjaajien useimmin mainitsemat asiat liittyivät lapsen tilanteeseen ja tarpeisiin. Johtajat puolestaan mainitsivat eniten asioita, jotka liittyivät sijaishuollon tarkoitukseen ja tavoitteisiin. Esimerkiksi lapsen arjen ja koulunkäynnin sujuminen mainittiin useiden lasten kohdalla työn sisältöön vaikuttaviksi asioiksi. Johtajista vain yksi mainitsi arjen sujumisen vaikuttavan työn sisältöön. Koulunkäynnin sujumista työn sisältöön vaikuttavana asiana ei maininnut kukaan johtajista.

Sijaishuollon tarkoitus ja tavoitteet teemaan sisältyvistä kasvatusjohtajien mainitsemista työn sisältöön vaikuttavista asioista nousi esiin erityisesti sijoituksen syyt, neuvottelussa asetetut suunnitelmat ja tavoitteet sekä tavoite kotiinpaluusta. Ohjaajat mainitsivat sijoituksen syyt työn sisältöön vaikuttavina asioina kahden lapsen kohdalla ja tavoitteen kotiinpaluusta vain yhden lapsen kohdalla. Perheen tilanteella ja tarpeilla oli useammin vaikutus työn sisältöön kasvatusjohtajien vastausten mukaan kuin kyseisten lasten kohdalla. Johtajien mainitsemista työn sisältöön vaikuttavista asioista viidennes (20 %) liittyi perheen tilanteeseen ja tarpeisiin. Ohjaajien mainitsemista asioista 14 prosenttia liittyi kyseiseen teemaan. Vastaavasti lapsen tilanne ja tarpeet nousivat esiin ohjaajien vastauksista useammin kuin johtajien kertomasta. Kyseisten lasten kohdalla ohjaajien mainitsemista työn sisältöön vaikuttavista asioista lähes kolmannes (29 %) liittyi lapsen tilanteeseen ja tarpeisiin. Johtajien mainitsemista asioista kyseiseen teemaan sisältyi viidennes (21 %).

Kysyin kasvatusjohtajilta, työskennelläänkö sijoitettujen lasten perheiden kanssa eritavalla erilaisissa sijoituksissa. Eroaako työskentely riippuen siitä, onko lapsi sijoitettuna avohuollon tukitoimena, kiireellisesti vai onko hänet huostaanotettu? Johtajista hieman yli puolet (56 %) kertoi, että perheiden kanssa työskennellään eritavalla sijoitusmuodosta riippuen. Pyysin kasvatusjohtajia myös kertomaan, miten ja miksi sijoitetun lapsen perheen kanssa työskentely eroaa, jos siinä on eroja. Taulukossa 24

olen jaotellut kasvatusjohtajien kertomia sijoitetun lapsen perheen kanssa työskentelyssä esiintyviä eroja sijoitusmuodon mukaan.

Taulukko 24. Kasvatusjohtajien kertomat sijoitetun lapsen perheen kanssa työskentelyn erot sijoitusmuodon mukaan

Kiireellinen sijoitus	Avohuollon sijoitus	Huostaanotto
lapsen erottaminen vanhemmista vaatii erilaisen perhetyön	vanhemmat suostuneet sijoitukseen ja ovat halukkaita tiiviiseen yhteistyöhön	aikaa luoda suhde lapseen ja vanhempiin
lyhyt sijoitus - perhetyö intensiivisempää	vanhemmat odottavat sijoituksesta olevan apua	vaikeiden asioiden esille nostaminen helpompaa ja tuloksellisempaa
lyhyt sijoitus - ei ehditä paljon perheen kanssa tehdä	vanhemmat sitoutuneempia ja yhteistyöhalukkaampia	työ vakiintunut - vaihtelee vain erityistilanteissa
lyhytkestoista tukityötä	työskentely tavoitteellisempaa	työskentely harvempaa
yhteydenpito vanhempiin voi olla kielletty	olla tiiviimmin yhteistyössä perheen kanssa	työskentelyllä pyritään hyvään yhteistyöhön ja arjen sujumiseen
työskennellään nykyhetkessä (akuutin tilanteen ratkominen) - ei mennä syvälle historiaan	työskentely intensiivistä, koska lyhyt sijoitus ja päätös jatkosta perustuu 3kk työhön	jos lapsi ei palaa kotiin tuetaan vanhempien jaksamista
työskentely keskittyy arviointiin ja tilanteen selvittämiseen	työskentely keskittyy nuoren ja vanhempien vuorovaikutuksen ja vanhemmuuteen liittyvien vaikeuksien työstämiseen	
perheen tuen tarve suuri	nopea kotiinpaluu ajatus	
pyritään muutokseen	vanhemmille saatava keinoja lapsen kanssa selviytymiseen	
paljon työtä perheen ja verkoston kanssa	lapselle saatava keinoja selviytyä omien haasteidensa kanssa	
	pyritään muutokseen	
	hyvää arkea tukevia toimia	
	jaettava vanhemmuutta	

Kasvatusjohtajat kertoivat sijoituksen tarpeiden ja syiden vaihtelevan ja lastensuojelulaitoksessa toimittavan tilanteen vaatimalla tavalla. Myös sijoituksen kesto määrittää perhetyön sisällön ja intensiivisyyden. Kasvatusjohtajat kertoivat esimerkiksi, että kiireellinen sijoitus on lyhyt ja perhetyö intensiivistä. Kiireellisessä sijoituksessa tehdään paljon työtä perheen ja verkoston kanssa ja työskentely keskittyy arviointiin ja tilanteen selvittämiseen, jolloin työskennellään nykyhetkessä. Avohuollon sijoituksen aikana työskentely on kasvatusjohtajien mukaan sijoituksen lyhyen keston vuoksi intensiivisempää ja tavoitteellisempaa kuin huostaanotettujen lasten perheiden kanssa. Avohuollon sijoitus perustuu suostumukseen, jolloin vanhemmat ovat sitoutuneempia ja yhteistyöhalukkaita. Kasvatusjohtajien mukaan huostaanotettujen lasten perheiden kanssa työskentely on harvempaa ja vakiintunutta. Työskentelyllä pyritään hyvään yhteistyöhön, arjen sujumiseen ja vanhempien jaksamisen tukemiseen. Huostaanotettujen lasten kohdalla vaikeiden asioiden esille nostaminen on helpompaa ja tuloksellisempaa.

Kartoitin tutkimuksessani myös erillisellä hinnalla tehtävää perhetyötä. Jokainen lastensuojelulaitos perii lapsen hoidosta ja kasvatuksesta vuorokausimaksun lapsen sijoittaneelta kunnalta. Edellä kuvailllessani tutkimukseen osallistuneita lastensuojelulaitoksia olen esitellyt laitosten vuorokausihintojen jakauman. Laitosten vuorokausihintaa kutsutaan normaaliksi vuorokausihinnaksi. Osa laitoksista tarjoaa lisäpalveluita, joista peritään erillinen hinta. Perhetyö saattaa olla tällainen lisäpalvelu.

Lähes kaikki ohjaajat (91 %) kertoivat, että heidän valitsemiensa lasten kohdalla perhetyötä ei tehdä siten, että siitä perittäisiin erillinen hinta. Noin joka kymmenes ohjaajista (9 %) ei tiennyt, peritäänkö kyseisen lapsen perheen kanssa tehtävästä työstä erillinen hinta. Johtajista valtaosa (82 %) kertoi, että heidän edustamassaan laitoksessa ei työskennellä sijoitetun lapsen perheen kanssa siten, että siitä peritään erillinen hinta. Viidessä (18 %) laitoksessa työskenneltiin myös erillisellä hinnalla (Ks. taulukko 25).

Taulukko 25. Erillisellä hinnalla työskentely (%)

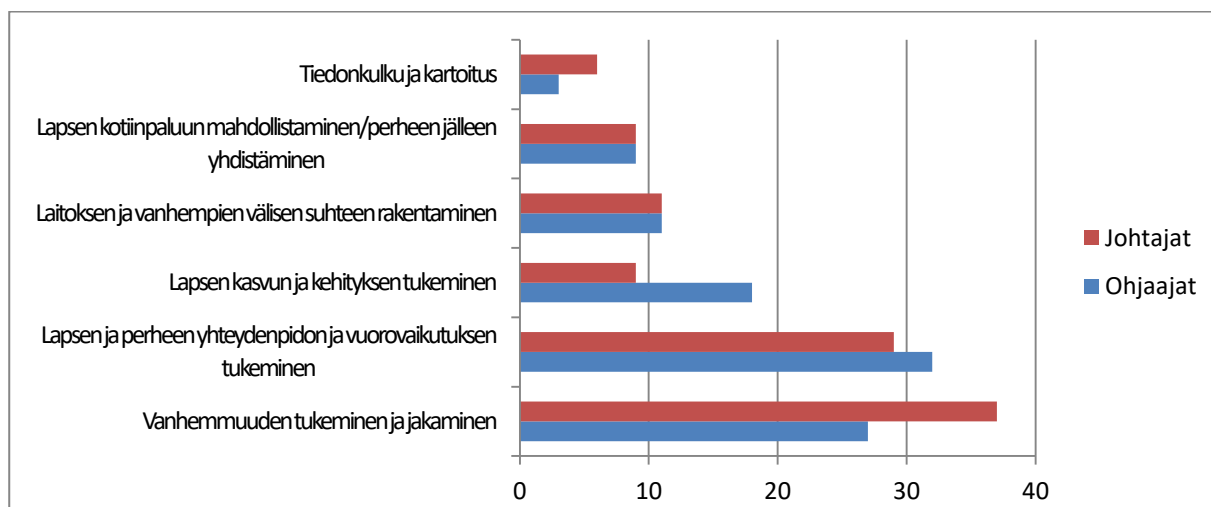
	ohjaaja	johtaja
ei	91	82
kyllä	0	18
en tiedä	9	0
Yhteensä	100	100
N	54	28

Pyysin erillisellä hinnalla perheen kanssa työskentelevien laitosten kasvatusjohtajia kertomaan, miten erillisellä hinnalla sijoitetun lapsen perheen kanssa tehtävä työ eroaa normaaliin hintaan sisältyvästä työstä. Joidenkin laitosten johtajat kertoivat, että erillisellä hinnalla työskenneltäessä perheen kanssa työskentelee erillinen perhetyönohjaaja, jolla on oma toimenkuva ja raportointi tai työ tehdään perheen kotona. Osa laitoksista tarjosi normaalihintaan sisältyvän perhetyön lisäksi lisämaksullisia erityispalveluja perheelle. Tällaisia olivat esimerkiksi Art -vihanhallintatyöskentely perheen kanssa, perhepsykoterapia tai kognitiivinen terapia. Erään laitoksen kasvatusjohtaja kertoi, että perhetyöntekijä tekee vanhempien kanssa töitä vuoden sijoituksen alusta ilman lisämaksua. Tämän jälkeen perhetyö on maksullista, mutta sen sisältö ei muutu. Viidestä perheen kanssa erillisellä hinnalla työskentelevästä laitoksesta 4 nimitti erillisellä hinnalla perheen kanssa tehtävää työtä perhetyöksi.

5.6. Sijoitetun lapsen perheen kanssa tehtävän työn tavoitteet

Sijoitetun lapsen perheen kanssa tehtävän työn intensiivisyyden ja sisällön lisäksi halusin tutkimukseni avulla selvittää, millaisia tavoitteita perheen kanssa tehtävällä työllä on. Samassa yhteydessä kartoitin tavoitteiden määrittelyä; onko tavoitteet etukäteen määritelty, ketkä ne määrittelevät ja missä yhteydessä. Pyysin ohjaajilta ja kasvatusjohtajilta tietoa myös siitä, ovatko tavoitteet selkeitä, ja mistä tavoitteiden mahdollinen epäselvyys johtuu.

Kartoitin sijoitetun lapsen perheen kanssa tehtävän työn tavoitteita avoimella kysymyksellä. Ohjaajat ja kasvatusjohtajat nimesivät perheen kanssa tehtävälle työlle yhteensä 56 erilaista tavoitetta. Ohjaajat pohtivat tavoitteita jälleen valitsemansa lapsen kohdalla ja johtajat yleisellä tasolla. Ohjaajat mainitsivat vastauksissaan erilaisia perheen kanssa tehtävän työn tavoitteita yhteensä 110 kertaa. Johtajat mainitsivat vastaavia asioita yhteensä 93 kertaa. Olen muodostanut mainituista tavoitteista 5 teemaa, jotka näkyvät kuviossa 4. Kuviosta käy ilmi, montako prosenttia annetuista vastauksista oli kuhunkin teemaan kuuluvia. Olen laskenut prosentit erikseen kasvatusjohtajien ja ohjaajien vastauksista. Kaikki teemoihin sisältyvät yksittäiset tavoitteet käyvät ilmi liitetaulukosta 3.

Kuvio 4. Sijoitetun lapsen perheen kanssa tehtävän työn tavoitteet (%)

Kasvatusjohtajien nimeämistä sijoitetun lapsen perheen kanssa tehtävän työn tavoitteista valtaosa sisältyi teemoihin vanhemmuuden tukeminen ja jakaminen sekä lapsen ja perheen yhteydenpidon ja vuorovaikutuksen tukeminen. Reilusti yli kolmannes (37 %) johtajien nimeämistä tavoitteita sisältyi teemaan vanhemmuuden tukeminen ja jakaminen ja vajaa kolmannes (29 %) teemaan lapsen ja perheen yhteydenpidon ja vuorovaikutuksen tukeminen. Kolmanneksi eniten (10 %) kasvatusjohtajat mainitsivat laitoksen ja vanhempien välisen suhteen rakentamiseen liittyviä tavoitteita. Yhteistyön

aikaansaaminen, sujuminen ja ylläpito perheen kanssa oli esimerkiksi tavoite, jonka nimesi noin neljäsosa johtajista. Lapsen kasvun ja kehityksen tukemiseen liittyvät tavoitteet (9 %) sekä tavoite lapsen kotiinpaluun mahdollistamisesta ja perheen jälleenyhdistämisestä (9 %) olivat seuraavaksi yleisimmät johtajien nimeämät perheen kanssa tehtävän työn tavoitteet. Vähiten johtajat nimesivät tiedon kulkuun ja kartoitukseen liittyviä tavoitteita (6 %).

Ohjaajien valitsemien lasten kohdalla suurin osa nimetyistä perheen kanssa tehtävän työn tavoitteista sisältyi teemoihin lapsen ja perheen yhteydenpidon ja vuorovaikutuksen tukeminen sekä vanhemmuuden tukeminen ja jakaminen. Ohjaajien nimeämistä tavoitteista kolmannes (32 %) liittyi lapsen ja perheen yhteydenpidon ja vuorovaikutuksen tukemiseen ja reilu neljännes (27 %) liittyi vanhemmuuden tukemiseen ja jakamiseen. Esimerkiksi lapsen ja perheen yhteydenpitoon liittyen kahdeksan lapsen kohdalla yksi perheen kanssa tehtävän työn tavoitteista oli kotilomien ja tapaamisten toteuttaminen, tukeminen ja sujuminen. Ohjaajien valitsemien lasten kohdalla lähes viidennes (18 %) nimetyistä perheen kanssa tehtävän työn tavoitteista liittyi lapsen kasvun ja kehityksen tukemiseen. Useat ohjaajat kertoivat esimerkiksi, että heidän valitsemansa lapsen kohdalla perheen kanssa tehtävän työn tavoitteita ovat nuoren itsenäistymisen tukeminen, lapsen koulunkäynnin tukeminen ja kannustaminen ja/tai lapsen hyvinvoinnin tukeminen. Muut ohjaajien nimeämät perheen kanssa tehtävän työn tavoitteet jakaantuivat muodostamiini teemoihin seuraavasti: laitoksen ja vanhempien välisen suhteen rakentaminen (12 %), lapsen kotiinpaluun mahdollistaminen ja perheen jälleen yhdistäminen (10 %) sekä tiedonkulku ja kartoitus (3 %).

Sijoitetun lapsen perheen kanssa tehtävän työn tavoitteet painottuivat hieman eri tavoin kasvatusjohtajien vastauksissa kuin ohjaajien valitsemien lasten kohdalla. Ohjaajat nimesivät valitsemiensa lasten kohdalla eniten tavoitteita (32 %), jotka liittyivät lapsen ja perheen yhteydenpidon ja vuorovaikutuksen tukemiseen. Johtajien eniten nimeämät tavoitteet (37 %) puolestaan liittyivät vanhemmuuden tukemiseen ja jakamiseen. Erilaisista painotuksista huolimatta sekä ohjaajat että kasvatusjohtajat kertoivat sijoitetun lapsen perheen kanssa tehtävän työn tavoitteena olevan vanhemmuuden tukemisen ohella vanhempien kasvatuksellinen ohjaus eli keinojen tarjoaminen arjen hallintaan ja lapsen ollessa kotilomilla ja kotiutuessa. Vanhemmuuden tukemiseen liittyvistä tavoitteista nimettiin usein myös yhteisen kasvatuslinjan ja pelisääntöjen sopiminen ja löytyminen. Lisäksi lapsen ja vanhempien/perheen suhteiden ja vuorovaikutuksen luominen, ylläpitäminen, kehittäminen ja korjaaminen olivat sekä kasvatusjohtajien että ohjaajien usein mainitsemia perheen kanssa tehtävän työn tavoitteita. Ohjaajat nimesivät huomattavasti enemmän lapsen kasvuun ja kehitykseen liittyviä tavoitteita kuin johtajat. Esimerkiksi lapsen ja nuoren itsenäistymisen, koulunkäynnin ja hyvinvoinnin tukeminen olivat

asioita, joita useat ohjaajat nimesivät valitsemiensa lasten perheiden kanssa tehtävän työn tavoitteiksi. Kasvatusjohtajista kukaan ei nimennyt kyseisiä tavoitteita.

Esitin ohjaajille ja kasvatusjohtajille sijoitetun lapsen perheen kanssa tehtävän työn tavoitteisiin liittyvän väittämän " Perheen kanssa tehtävällä työllä pyritään edesauttamaan sijoitetun lapsen kotiutumista". Suurin osa sekä ohjaajista (91 %) että kasvatusjohtajista (89 %) oli jokseenkin tai täysin samaa mieltä väitteestä (Ks. taulukko 26). Avoimella kysymyksellä perheen kanssa tehtävän työn tavoitteita kartoittaessani vain noin joka kymmenes (9 %) ohjaajien ja kasvatusjohtajien nimeämä tavoite oli lapsen kotiinpaluun mahdollistaminen ja perheen jälleenyhdistäminen.

Taulukko 26. Väittämä "Perheen kanssa tehtävällä työllä pyritään edesauttamaan sijoitetun lapsen kotiutumista" aseman mukaan (%)

	ohjaaja	johtaja
täysin eri mieltä	0	0
jokseenkin eri mieltä	2	7
ei eri mieltä eikä samaa mieltä	7	4
jokseenkin samaa mieltä	32	21
täysin samaa mieltä	59	68
Yhteensä	100	100
N	54	28

Sijoitetun lapsen perheen kanssa tehtävän työn tavoitteet on kasvatusjohtajien mukaan yleensä määritelty etukäteen. Johtajista suurin osa (79 %) kertoi, että tavoitteet on määritelty etukäteen useimmiten tai lähes aina. Vain kahden lastensuojelulaitoksen johtajat kertoivat tavoitteita määriteltävän harvoin etukäteen (Ks. taulukko 27). Ohjaajien valitsemien lasten perheiden kanssa tehtävän työn tavoitteet oli etukäteen määritelty noin joka toisen lapsen kohdalla. Ohjaajista 53 prosenttia kertoi kyseisen lapsen perheen kanssa tehtävän työn tavoitteiden olevan etukäteen määritelty ja 47 prosenttia ohjaajista puolestaan vastasi, että tavoitteita ei ole etukäteen määritelty.

Taulukko 27. Sijoitetun lapsen perheen kanssa tehtävän työn tavoitteiden määrittäminen etukäteen kasvatusjohtajien mukaan (%)

	N	%
lähes aina	14	50
useimmiten	8	29
toisinaan	4	14
harvoin	2	7
Yhteensä	28	100

Sijoitetun lapsen perheen kanssa tehtävän työn tavoitteet määrittelee ohjaajien ja kasvatusjohtajien mukaan aina sosiaalityöntekijä, sillä kaikki ohjaajat ja johtajat kertoivat sosiaalityöntekijän olevan yksi tavoitteiden määrittelijä. Kasvatusjohtajista valtaosa (82 %) kertoi myös perheen määrittelevän tavoitteita. Yli puolet johtajista kertoi myös sijoitetun lapsen, laitoksen ohjaajan ja laitoksen kasvatusjohtajan määrittelevän perheen kanssa tehtävän työn tavoitteita. Ohjaajien valitsemien lasten kohdalla sosiaalityöntekijä oli määritellyt tavoitteita kaikissa tapauksissa. Myös laitoksen ohjaaja oli osallistunut tavoitteiden määrittelyyn lapsista suurimman osan (71 %) kohdalla. Lisäksi perhe itse oli ollut mukana määrittelemässä tavoitteita useimpien lasten kohdalla (68 %). Noin joka toinen (46 %) sijoitettu lapsi oli itse ollut määrittelemässä tavoitteita. Joidenkin lasten kohdalla tavoitteita oli määritellyt lisäksi laitoksen kasvatusjohtaja, vastaava ohjaaja ja/tai perhetyöntekijä. (Ks. taulukko 28).

Taulukko 28. Sijoitetun lapsen perheen kanssa tehtävän työn tavoitteiden määrittelijät (%)

	ohjaaja	johtaja
sosiaalityöntekijä	100	100
perhe itse	68	82
sijoitettu lapsi	46	64
laitoksen omistajat	0	7
laitoksen kasvatusjohtaja	39	54
laitoksen vastaava ohjaaja	14	43
laitoksen ohjaaja	71	57
laitoksen perhetyöntekijä	18	29
joku muu	18	21
Yhteensä N	28	28

Laitoksen omistajat kuuluivat vain harvoin henkilöihin, jotka määrittelivät sijoitetun lapsen perheen kanssa tehtävän työn tavoitteita. Seitsemän prosenttia kasvatusjohtajista vastasi laitoksen omistajien määrittelevän tavoitteita. Kenenkään ohjaajan valitseman lapsen kohdalla laitoksen omistajat eivät olleet mukana määrittelemässä tavoitteita. Edellä mainittujen lisäksi ohjaajat ja johtajat kertoivat, että mukana tavoitteiden määrittelyssä voi olla lapsen psykoterapeutti, perhekodin vanhemmat, laitoksen sosiaalityöntekijä, yksikön johtaja ja muut lapsen kanssa työskentelevät esimerkiksi erilaiset terapeutit ja lääkärit.

Sijoitetun lapsen perheen kanssa tehtävän työn tavoitteet määritellään useimmiten asiakassuunnitelmapalaverissa. Asiakassuunnitelmapalaveri on sosiaalityöntekijän koolle kutsuma palaveri, johon osallistuu sosiaalityöntekijä, lapsen vanhemmat ja useimmiten myös lapsi itse. Palaverissa käydään läpi lapsen asioita, sovitaan lapsen ja vanhempien tapaamisista, määritellään lapsen hoidon tavoitteita ja sovitaan keinoista ja tukitoimista, joiden avulla tavoitteet yritetään saavuttaa. Asiakassuunnitelmapalaveri järjestetään vähintään kerran vuodessa.

Valtaosa (86 %) niistä kasvatusjohtajista, jotka vastasivat, että perheen kanssa tehtävän työn tavoitteet on etukäteen määritelty, kertoi, että tavoitteet on määritelty asiakassuunnitelmapalaverissa. Jos ohjaajan valitseman lapsen tavoitteet oli etukäteen määritelty, määrittely oli tapahtunut useimpien lasten kohdalla (89 %) asiakassuunnitelmapalaverissa. Asiakassuunnitelmapalaverien lisäksi tavoitteita määriteltiin laitoksen sisäisissä palavereissa, laitoksen työntekijän ja perheen välisissä keskusteluissa ja puhelinkeskusteluissa sosiaalityöntekijän kanssa. Muita yhteyksiä, joissa ohjaajat ja kasvatusjohtajat kertoivat tavoitteita määriteltävän, olivat psykoterapeutin ja lapsen omaohjaajan välinen ohjauskeskustelu, hoitopalaveri, sijoituksen aloitus-, väli- ja seurantalaverit, kriisiosastojakson alkupalaveri, työnohjaus, perhetyöntekijän ja perheen väliset keskustelut, verkostopalaveri sekä moniammatillinen tiimipalaveri (Ks. taulukko 29).

Taulukko 29. Yhteyksiä, joissa sijoitetun lapsen perheen kanssa tehtävän työn tavoitteet määritellään (%)

	Ohjaaja	Johtaja
puhelinkeskustelussa sosiaalityöntekijän kanssa	4	54
laitoksen työntekijän ja perheen välisessä keskustelussa	18	54
laitoksen sisäisessä palaverissa	21	32
asiakassuunnitelmapalaverissa	89	86
muussa yhteydessä	14	25
Yhteensä N	28	28

Esitin ohjaajille ja kasvatusjohtajille kaksi sijoitetun lapsen perheen kanssa tehtävän työn tavoitteiden kirjaamiseen liittyvää väittämää. Lähes kaikki (91 %) ohjaajista ja kasvatusjohtajista oli joko tai täysin samaa mieltä siitä, että perheen kanssa työskentely on helpompaa, jos työskentelyn tavoitteet on kirjattu asiakassuunnitelmaan. Reilusti yli kolmannes (40 %) ohjaajista ja kasvatusjohtajista oli kuitenkin joko tai täysin samaa mieltä siitä, että tavoitteet kirjataan vain harvoin asiakassuunnitelmaan. (Ks. taulukko 30).

Taulukko 30. Tavoitteiden kirjaamiseen liittyviä väittämiä (%)

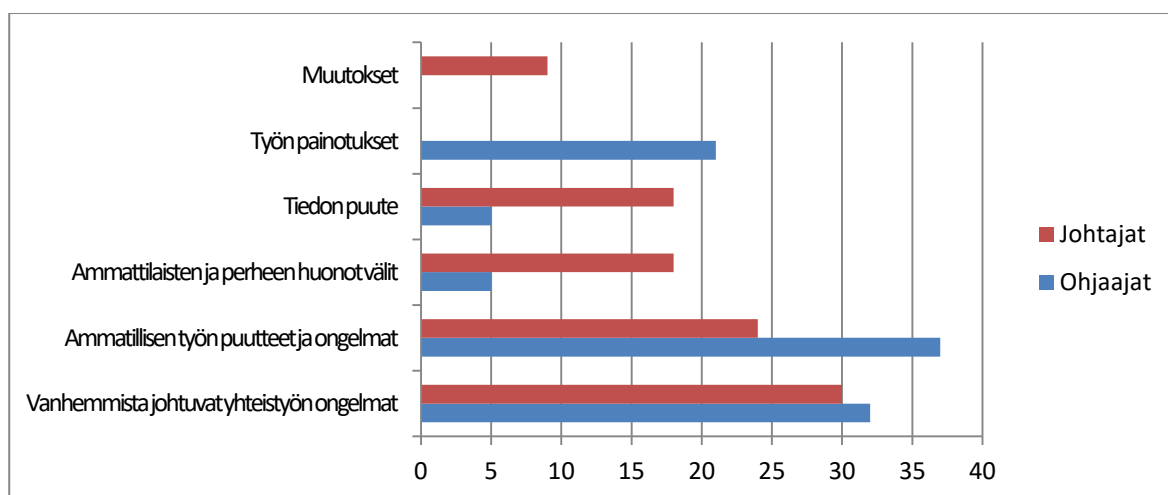
	täysin eri mieltä	jokseenkin eri mieltä	ei eri mieltä eikä samaa mieltä	jokseenkin samaa mieltä	täysin samaa mieltä	Yhteensä %	Yhteensä N
Sijoitetun perheen kanssa työskentely on helpompaa, jos työskentelyn tavoitteet on kirjattu asiakassuunnitelmaan	0	0	9	30	61	100	82
Sijoitetun lapsen perheen kanssa tehtävän työn tavoitteet kirjataan vain harvoin asiakassuunnitelmaan	20	19	22	30	10	100	81

Sijoitetun lapsen perheen kanssa tehtävän työn tavoitteet olivat lähes kaikkien (89 %) laitosten kasvatusjohtajien mukaan useimmiten tai lähes aina selkeitä (Ks. taulukko 31). Myös ohjaajien valitsemien lasten kohdalla perheen kanssa tehtävän työn tavoitteet olivat useimmiten selkeitä. Yli kaksi kolmasosaa (71 %) ohjaajien valitsemista lapsista oli sellaisia, joiden kohdalla perheen kanssa tehtävän työn tavoitteet olivat selkeitä.

Taulukko 31. Perheen kanssa tehtävän työn tavoitteiden selkeys kasvatusjohtajien mukaan

	N	%
lähes aina	11	39
useimmiten	14	50
toisinaan	3	11
harvoin	0	0
ei juuri koskaan	0	0
Yhteensä	28	100

Lähes joka kolmannen lapsen (29 %) kohdalla perheen kanssa tehtävän työn tavoitteet eivät olleet selkeitä. Pyysin ohjaajia kertomaan, mistä epäselvät tavoitteet johtuvat. Pyysin myös kasvatusjohtajia kertomaan syitä mahdollisiin epäselviin tavoitteisiin. Ohjaajat ja kasvatusjohtajat nimesivät yhteensä 28 erilaista syytä epäselviin tavoitteisiin. Ohjaajat mainitsivat vastauksissaan eri syitä yhteensä 19 kertaa ja johtajat 33 kertaa. Olen muodostanut mainituista syistä 6 teemaa, jotka näkyvät kuviossa 5. Kuviosta käy ilmi, montako prosenttia annetuista vastauksista oli kuhunkin teemaan kuuluvia. Olen laskenut prosentit erikseen johtajien ja ohjaajien vastauksista. Kaikki teemoihin sisältyvät yksittäiset syyt käyvät ilmi liitetaulukosta 4.

Kuvio 5. Sijoitetun lapsen perheen kanssa tehtävän työn epäselvien tavoitteiden syyt (%)

Kasvatusjohtajat nimesivät useimmin epäselvien tavoitteiden syyksi vanhemmista johtuvat yhteistyön ongelmat (30 %). Tällaisia olivat esimerkiksi perheen sitoutumattomuus sekä perheen monisyiset ongelmat ja ristiriidat. Neljäsosa (24 %) johtajien nimeämisestä epäselvien tavoitteiden syistä liittyi puolestaan ammatillisen työn puutteisiin ja ongelmiin kuten ajan puutteeseen ja suunnitelmallisuuden puuttumiseen. Lähes viidesosa (18 %) johtajien nimeämisestä syistä liittyi ammattilaisten ja perheen huonoihin väleihin ja saman verran (18 %) nimettiin tiedon puutteeseen liittyviä syitä. Lisäksi kasvatusjohtajat kertoivat perheen ja lapsen tilanteessa tapahtuvien muutosten (9 %) olevan syynä epäselviin tavoitteisiin.

Ohjaajien valitsemien lasten kohdalla useimmin mainitut (37 %) perheen kanssa tehtävän työn tavoitteiden epäselvyydet liittyivät ammatillisen työn puutteisiin ja ongelmiin. Tällaisia syitä olivat muun muassa resurssien ja ajan puute sekä (kirjallisten) tavoitteiden puuttuminen tai päivittämättömyys. Lähes yhtä paljon (32 %) ohjaajat mainitsivat syitä, jotka liittyivät vanhemmista johtuviin yhteistyön ongelmiin. Työn painotuksiin liittyvät asiat olivat muutamien lasten kohdalla epäselvien tavoitteiden syitä. Ohjaajat kertoivat esimerkiksi, että sijoituksen pitkä kesto ja kotiinpaluun epätodennäköisyys ovat syitä perheen kanssa tehtävän työn epäselviin tavoitteisiin. Muita ohjaajien mainitsemia epäselvien tavoitteiden syitä olivat ammattilaisten ja perheen huonot välit (5 %) ja tiedon puute (5 %).

Suurimmat erot ohjaajien ja kasvatusjohtajien nimeämissä epäselvien tavoitteiden syissä olivat työn painotusten ja muutosten kohdalla. Ohjaajien valitsemien lasten kohdalla perheen ja lapsen tilanteessa tapahtuvat muutokset eivät aiheuttaneet epäselviä tavoitteita. Johtajat puolestaan eivät kertoneet työn painotuksiin liittyvien asioiden aiheuttavan epäselviä tavoitteita. Muilta osin ohjaajat ja johtajat nimesivät samoihin teemoihin liittyviä epäselvien tavoitteiden syitä, joskin teemat painoutuivat hieman eri tavoin.

5.7 Sijoitetun lapsen perheen kanssa tehtävän työn tavoitteiden toteutuminen ja työn vaikutukset

Edellisessä alaluvussa olen tarkastellut sijoitetun lapsen perheen kanssa tehtävän työn tavoitteita, niiden määrittelyä ja selkeyttä. Pyrin tutkimuksessani selvittämään myös, miten tavoitteet toteutuvat, millaisia keinoja lastensuojelulaitoksissa käytetään, jotta tavoitteet toteutuisivat, mitkä tekijät edesauttavat ja mitkä vaikeuttavat työn ja sen tavoitteiden toteutumista sekä millaisia vaikutuksia perheen

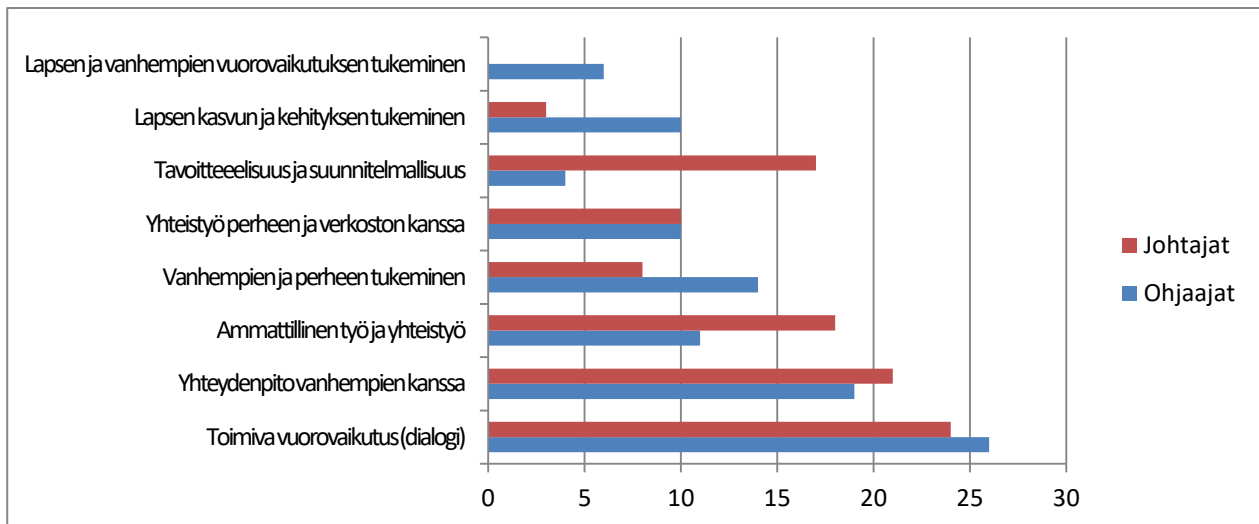
kanssa työskentelyllä on sijoitetun lapsen kannalta. Seuraavassa avaan näistä asioista saamiani tutkimustuloksia.

Lähes kaikki kasvatusjohtajat (96 %) arvioivat, että heidän edustamissaan laitoksissa yleisesti vähintään puolet sijoitetun lapsen perheen kanssa tehtävän työn tavoitteista toteutuu. Yli puolet (57 %) johtajista arvioi, että tavoitteista toteutuu puolet. Reilusti yli kolmannes (39 %) arvioi suurimman osan tavoitteista toteutuvan. Vain yhden (4 %) laitoksen johtaja arvioi, että heidän laitoksessaan suurin osa tavoitteista jää toteutumatta. Kenenkään ohjaajan valitseman lapsen kohdalla, eikä kenenkään johtajan arvion mukaan lähes kaikki tavoitteet jää toteutumatta. Ohjaajien valitsemista lapsista reilusti yli puolet (58 %) oli sellaisia, joiden perheiden kanssa tehtävän työn tavoitteista ohjaajat arvioivat ainakin suurimman osan toteutuvan. Kolmasosan (32 %) kohdalla ohjaajat arvioivat, että puolet tavoitteista toteutuu. Vain joka kymmenennen lapsen kohdalla ohjaajat arvioivat, että suurin osa tavoitteista jää toteutumatta (Ks. taulukko 32).

Taulukko 32. Sijoitetun lapsen perheen kanssa tehtävän työn tavoitteiden toteutuminen (%)

	Ohjaaja	Johtaja
lähes kaikki tavoitteet toteutuvat	8	0
suurin osa tavoitteista toteutuu	50	39
puolet tavoitteista toteutuu	32	57
suurin osa tavoitteista jää toteutumatta	10	4
lähes kaikki tavoitteet jää toteutumatta	0	0
Yhteensä	100	100
N	50	28

Pyysin ohjaajia ja kasvatusjohtajia kertomaan, millaisia keinoja kyseisten lasten kohdalla ja lastensuojelulaitoksessa yleisesti käytetään, jotta sijoitetun lapsen perheen kanssa tehtävän työn tavoitteet toteutuisivat. Ohjaajat pohtivat keinoja valitsemansa lapsen kohdalla ja johtajat yleisellä tasolla. Ohjaajat ja johtajat nimesivät yhteensä 56 erilaista keinoja, joita käytetään, jotta perheen kanssa tehtävä työ ja sen tavoitteet toteutuisivat. Ohjaajat mainitsivat vastauksissaan erilaisia keinoja yhteensä 120 kertaa. Johtajat mainitsivat vastaavia asioita yhteensä 72 kertaa. Olen muodostanut mainituista keinoista 8 teemaa, jotka näkyvät kuviossa 6. Kuvioista käy ilmi, montako prosenttia annetuista vastauksista oli kuhunkin teemaan kuuluvia. Olen laskenut prosentit erikseen johtajien ja ohjaajien vastauksista. Kaikki teemoihin sisältyvät yksittäiset keinot käyvät ilmi liitetaulukosta 5.

Kuvio 6. Sijoitetun lapsen perheen kanssa tehtävän työn tavoitteiden toteutumiseksi käytetyt keinot (%)

Kasvatusjohtajien useimmin nimeämät sijoitetun lapsen perheen kanssa tehtävän työn tavoitteiden toteutumiseksi käytetyt keinot liittyivät toimivaan vuorovaikutukseen (24 %) ja yhteydenpitoon vanhempien kanssa (21 %). Seuraavaksi eniten johtajat nimesivät keinoja, jotka liittyivät ammatilliseen työhön ja yhteistyöhön (18 %) sekä tavoitteellisuuteen ja suunnitelmallisuuteen (17 %). Johtajat kertoivat muun muassa, että työntekijöiden pysyvyys, asioiden ja tavoitteiden kertaaminen ja tarkistaminen sekä yhteinen suunnittelu, sopiminen, keinojen pohtiminen ja arviointi olivat keinoja, joita heidän edustamassaan laitoksessa käytettiin, jotta perheen kanssa tehtävä työn tavoitteet toteutuisivat. Yhteistyö perheen ja verkoston kanssa (10 %) sekä vanhempien ja perheen tukeminen (8 %) olivat teemoja, joihin kumpaankin liittyi noin joka kymmenes johtajien nimeämä keino. Edellä mainittujen lisäksi kaksi kasvatusjohtajaa (3 %) kertoi lapsen kasvun ja kehityksen tukemiseen liittyen, että heidän edustamassaan laitoksessa omaohjaajapainotteisen työskentelyn avulla pyritään toteuttamaan perheen kanssa tehtävän työn tavoitteita.

Ohjaajien valitsemien lasten kohdalla useimmin mainitut perheen kanssa tehtävän työn tavoitteiden toteutumiseksi käytetyt keinot liittyivät kasvatusjohtajien kertoman yleisen käytännön tavoin toimivaan vuorovaikutukseen (26 %) ja yhteydenpitoon vanhempien kanssa (19 %). Vanhempien ja perheen tukemiseen liittyviä keinoja tuotiin ohjaajien vastauksissa esille kolmanneksi eniten (14 %). Ohjaajat kertoivat muun muassa, että heidän valitsemiensa lasten kohdalla kotisääntöjen tekeminen ja vanhempien ja perheen tukeminen olivat keinoja, joiden avulla perheen kanssa tehtävän työn tavoitteet yritettiin toteuttaa. Ammatillinen työ ja yhteistyö (11 %), yhteistyö perheen ja verkoston kanssa (10 %) sekä lapsen kasvun ja kehityksen tukeminen (10 %) olivat teemoja, joihin jokaiseen

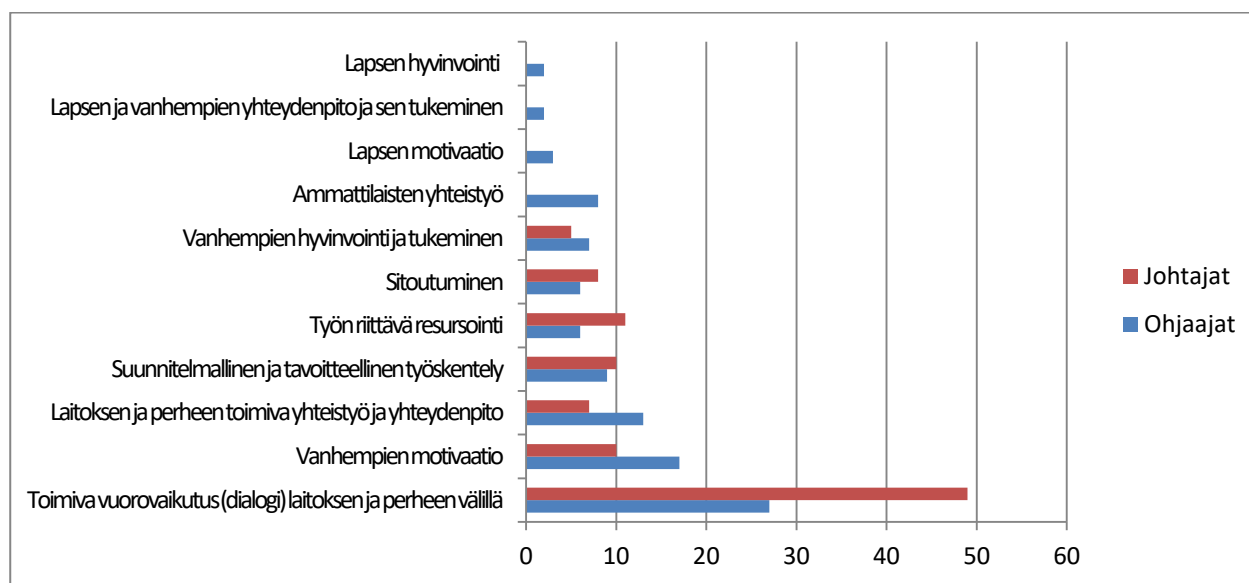
sisältyi noin kymmenesosa ohjaajien nimeämistä keinoista. Ohjaajat kertoivat esimerkiksi, että yhteistyö muiden ammattilaisten kanssa, tiivis ja avoin yhteistyö sosiaalityöntekijän kanssa sekä työyhteisön tuki ja palaverit olivat keinoja, joiden avulla perheen kanssa tehtävän työn tavoitteet pyrittiin toteuttamaan. Ohjaajat kertoivat myös, että tiivis ja hyvä yhteistyö perheen kanssa, perheen osallistaminen ja keskustelut lapsen kanssa ovat keinoja, joita ohjaajien valitseminen lasten kohdalla käytettiin. Muut ohjaajien mainitsemat perheen kanssa tehtävän työn tavoitteiden toteuttamiseksi käytetyt keinot liittyivät lapsen ja vanhempien vuorovaikutuksen tukemiseen (6 %) sekä tavoitteellisuuteen ja suunnitelmallisuuteen (4 %).

Sekä ohjaajien valitsemien lasten kohdalla että kasvatusjohtajien mukaan laitoksissa yleisesti sijoitetun lapsen perheen kanssa tehtävän työn tavoitteiden toteutumiseksi yleisimmin käytetyt keinot liittyivät toimivaan vuorovaikutukseen ja yhteydenpitoon vanhempien kanssa. Toimivaan vuorovaikutukseen sisältyvä perheen kanssa keskustelu oli yksittäisistä keinoista yleisin. Ohjaajat ja johtajat kuvailivat perheen kanssa käytävää keskustelua avoimeksi, suoraksi, rakentavaksi, positiiviseksi, kannustavaksi ja/tai rauhalliseksi. Useat ohjaajat ja kasvatusjohtajat kertoivat, että esimerkiksi tiivis ja säännöllinen yhteydenpito on keino, jota käytetään, jotta perheen kanssa tehtävän työn tavoitteet toteutuisivat.

Ohjaajien valitsemien lasten kohdalla vanhempien ja perheen tukemiseen liittyvät keinot olivat yleisempiä perheen kanssa tehtävän työn tavoitteiden toteutumiseksi käytettyjä keinoja kuin kasvatusjohtajien mukaan lastensuojelulaitoksissa yleisesti. Kasvatusjohtajat puolestaan nimesivät ohjaajia enemmän keinoja, jotka liittyivät ammatilliseen työhön ja yhteistyöhön sekä tavoitteellisuuteen ja suunnitelmallisuuteen. Lapsen ja vanhempien vuorovaikutuksen tukemiseen liittyviä keinoja ei nimennyt kukaan johtajista ja vain kahden laitoksen johtajat kertoivat lapsen kasvun ja kehityksen tukemisen olevan keino, jota käytettiin perheen kanssa tehtävän työn tavoitteiden toteutumiseksi. Useat ohjaajat sen sijaan kertoivat, että heidän valitsemiensa lasten kohdalla lapsen ja vanhempien yhteydenpidon ja vuorovaikutuksen tukeminen ja ylläpitäminen sekä lapsen kasvun ja kehityksen tukeminen eri tavoin olivat keinoja, joiden avulla perheen kanssa tehtävän työn tavoitteita pyrittiin toteuttamaan.

Pyysin ohjaajia ja kasvatusjohtajia kertomaan, mitkä tekijät edesauttavat ja mitkä vaikeuttavat kyseisten lasten ja yleisesti lastensuojelulaitoksessa asuvien lasten perheiden kanssa tehtävän työn ja sen tavoitteiden toteutumista. Ohjaajat pohtivat keinoja valitsemansa lapsen kohdalla ja johtajat yleisellä tasolla. Ohjaajat ja johtajat nimesivät yhteensä 66 erilaista tekijää, jotka edesauttavat perheen

kanssa tehtävän työn ja sen tavoitteiden toteutumista. Ohjaajat mainitsivat vastauksissaan erilaisia tekijöitä yhteensä 127 kertaa. Kasvatusjohtajat mainitsivat vastaavia asioita yhteensä 96 kertaa. Olen muodostanut mainituista keinoista 11 teemaa, jotka näkyvät kuviossa 7. Kuvioista käy ilmi, montako prosenttia annetuista vastauksista oli kuhunkin teemaan kuuluvia. Olen laskenut prosentit erikseen johtajien ja ohjaajien vastauksista. Kaikki teemoihin sisältyvät yksittäiset tekijät käyvät ilmi liitetäulukosta 6.

Kuvio 7. Sijoitetun lapsen perheen kanssa tehtävän työn ja sen tavoitteiden toteutumista edesauttavat tekijät (%)

Kasvatusjohtajien useimmin nimeämät sijoitetun lapsen perheen kanssa tehtävän työn ja sen tavoitteiden toteutumista edesauttavat tekijät liittyivät laitoksen ja perheen väliseen toimivaan vuorovaikutukseen. Noin puolet (49 %) johtajien nimeämistä tekijöistä liittyi tähän teemaan. Työn riittävä resursointi (11 %), vanhempien motivaatio (10 %) ja suunnitelmallinen ja tavoitteellinen työskentely (10 %) olivat teemoja, joihin sisältyi kuhunkin noin kymmenesosa kasvatusjohtajien nimeämistä edesauttavista tekijöistä. Muita johtajien nimeämiä teemoja olivat sitoutuminen (8 %), laitoksen ja perheen välinen toimiva yhteistyö ja yhteydenpito (7 %) sekä vanhempien hyvinvointi ja tukeminen (5 %).

Myös ohjaajien valitsemien lasten kohdalla laitoksen ja perheen väliseen toimivaan vuorovaikutukseen liittyvät tekijät olivat useimmin nimettyjä perheen kanssa tehtävän työn ja sen tavoitteiden toteutumista edesauttavia tekijöitä. Lähes kolmasosa (27 %) ohjaajien nimeämistä tekijöistä liittyi toimivaan vuorovaikutukseen. Vanhempien motivaatioon liittyvät tekijät olivat toiseksi yleisimpiä (17

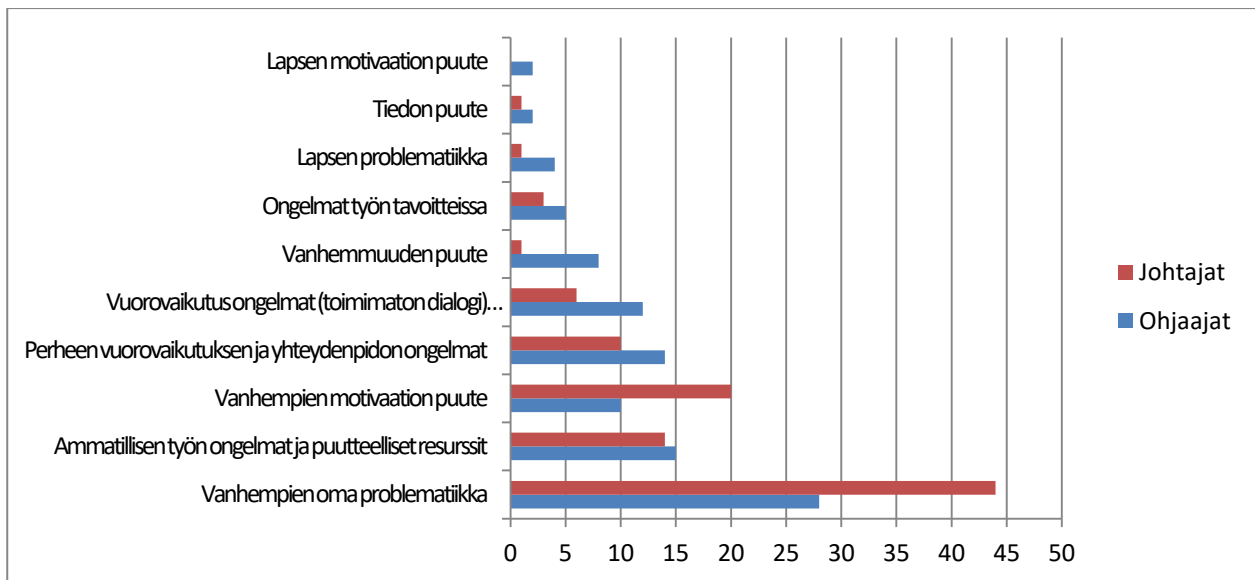
%) ohjaajien mainitsemia edesauttavia tekijöitä. Kolmanneksi eniten (13 %) ohjaajat nimesivät tekijöitä, jotka liittyivät laitoksen ja perheen väliseen toimivaan yhteistyöhön ja yhteydenpitoon. Ohjaajat kertoivat esimerkiksi, että heidän valitsemiensa lasten kohdalla hyvä yhteistyö ja tiivis ja säännöllinen yhteydenpito edesauttaa perheen kanssa tehtävän työn ja sen tavoitteiden toteutumista. Kolmen useimmin mainitun teeman lisäksi ohjaajat nimesivät useita muita työn ja sen tavoitteiden toteutumista edesauttavia tekijöitä. Nämä tekijät liittyivät suunnitelmalliseen ja tavoitteelliseen työskentelyyn (9 %), ammattilaisten yhteistyöhön (8 %), vanhempien hyvinvointiin ja tukemiseen (7 %), työn riittävään resursointiin (6 %), sitoutumiseen (6 %), lapsen motivaatioon (3 %), lapsen ja vanhempien yhteydenpitoon ja sen tukemiseen (2 %) sekä lapsen hyvinvointiin (2 %).

Sijoitetun lapsen perheen kanssa tehtävän työn ja sen tavoitteiden toteutumista edesauttavia tekijöitä kysyttäessä sekä ohjaajat että kasvatusjohtajat nimesivät eniten laitoksen ja perheen väliseen toimivaan vuorovaikutukseen (dialogiin) liittyviä tekijöitä. Ohjaajat ja johtajat kertoivat esimerkiksi, että luottamus ja sen aikaansaaminen, avoimuus ja perheen kuuleminen ja kuunteleminen olivat edesauttavia tekijöitä. Johtajat painottivat toimivaa vuorovaikutusta huomattavasti ohjaajia enemmän, sillä johtajien nimeämistä tekijöistä noin puolet kuului tähän teemaan, ohjaajien nimeämistä tekijöistä alle kolmasosa.

Ohjaajat puolestaan nimesivät johtajia useammin vanhempien motivaation sekä laitoksen ja perheen välisen toimivan yhteistyön ja yhteydenpidon perheen kanssa tehtävän työn ja sen tavoitteiden toteutumista edesauttaviksi tekijöiksi. Ohjaajien ja kasvatusjohtajien mukaan esimerkiksi yhteiset tavoitteet ja suunnitelmat ja niiden mukainen työskentely sekä ohjaajien ammattitaito ja kokemus edesauttoivat perheen kanssa tehtävän työn ja sen tavoitteiden toteutumista. Myös perheen yhteistyöhalukkuus ja motivaatio olivat perheen kanssa tehtävän työn ja sen tavoitteiden toteutumista edesauttavia tekijöitä. Kasvatusjohtajat eivät nimenneet lainkaan ohjaajien nimeämiä ammattilaisten yhteistyötä, lapsen motivaatiota, lapsen ja vanhempien yhteydenpitoa ja sen tukemista sekä lapsen hyvinvointia tekijöiksi, jotka edesauttaisivat työn ja sen tavoitteiden toteutumista. Ohjaajat kertoivat esimerkiksi, että heidän valitsemiensa lasten kohdalla sosiaalityöntekijän tuki ja yhteistyö sekä työyhteisön yhtenäinen toimintatapa, tuki ja yhteistyö edesauttoivat perheen kanssa tehtävän työn ja sen tavoitteiden toteutumista.

Ohjaajat ja kasvatusjohtajat nimesivät yhteensä 70 erilaista tekijää, jotka vaikeuttavat perheen kanssa tehtävän työn ja sen tavoitteiden toteutumista. Ohjaajat mainitsivat vastauksissaan erilaisia tekijöitä

yhteensä 95 kertaa. Johtajat mainitsivat vastaavia asioita yhteensä 87 kertaa. Olen muodostanut mainituista tekijöistä 10 teemaa, jotka näkyvät kuviossa 8. Kuviosta käy ilmi, montako prosenttia annetuista vastauksista oli kuhunkin teemaan kuuluvia. Olen laskenut prosentit erikseen johtajien ja ohjaajien vastauksista. Kaikki teemoihin sisältyvät yksittäiset tekijät käyvät ilmi liitetaulukosta 7.

Kuvio 8. Sijoitetun lapsen perheen kanssa tehtävän työn ja sen tavoitteiden toteutumista vaikeuttavat tekijät (%)

Kasvatusjohtajien mukaan yleisesti sijoitetun lapsen perheen kanssa tehtävän työn ja sen tavoitteiden toteutumista vaikeuttavista tekijöistä suurin osa liittyy vanhempien omaan problematiikkaan. Hieman alle puolet (44 %) kasvatusjohtajien nimeämistä tekijöistä liittyi tähän teemaan. Monet johtajat (7) kertoivat, että työtä vaikeuttaa esimerkiksi se, että vanhemmat eivät hyväksy sijoitusta. Viidesosa (20 %) kasvatusjohtajien nimeämistä vaikeuttavista tekijöistä liittyi vanhempien motivaation puutteeseen. Johtajat kertoivat esimerkiksi, että vanhempien sitoutumattomuus, huono asenne ja vastustus vaikeuttavat työn ja sen tavoitteiden toteutumista. Ammatillisen työn ongelmat ja puutteelliset resurssit (14 %) sekä perheen vuorovaikutuksen ja yhteydenpidon ongelmat (10 %) olivat kasvatusjohtajien seuraavaksi useimmin nimeämiä työn ja sen tavoitteiden toteutumista vaikeuttavia tekijöitä. Johtajat kertoivat esimerkiksi laitoksen ja perheen välisten pitkien välimatkojen vaikeuttavan työtä. Muut kasvatusjohtajien nimeävät perheen kanssa tehtävän työn ja sen tavoitteiden toteuttamista vaikeuttavat tekijät liittyivät laitoksen ja/tai sosiaalityöntekijän ja perheen välisiin vuorovaikutusongelmiin (6 %), ongelmiin työn tavoitteissa (3 %), vanhemmuuden puutteeseen (1 %), lapsen problematiikkaan (1 %) ja tiedon puutteeseen (1 %).

Myös ohjaajien valitsemien lasten kohdalla yleisimmät perheen kanssa tehtävän työn ja sen tavoitteiden toteutumista vaikeuttavat asiat liittyivät vanhempien omaan problematiikkaan. Lähes kolmannes (28 %) ohjaajien nimeämistä tekijöistä liittyi kyseiseen teemaan. Ammatillisen työn ongelmat ja puutteelliset resurssit (15 %) sekä perheen vuorovaikutuksen ja yhteydenpidon ongelmat (14 %) mainittiin kyseisten lasten kohdalla seuraavaksi useimmin vaikeuttaviksi tekijöiksi. Ohjaajat kertoivat muun muassa, että heidän valitsemiensa lasten kohdalla lapsen ja perheen huonot välit sekä kommunikointi- ja kiintymyssuhdeongelmat vaikeuttivat perheen kanssa tehtävän työn ja sen tavoitteiden toteutumista. Reilu kymmenes (12 %) ohjaajien mainitsemista vaikeuttavista tekijöistä liittyi laitoksen ja/tai sosiaalityöntekijän ja perheen välisiin vuorovaikutusongelmiin ja kymmenesosa (10 %) vanhempien motivaation puutteeseen. Ohjaajien mukaan perheen ja ohjaajien väliset vuorovaikutusongelmat, vanhempien ennakoluulot ja varauksellisuus sekä vanhempien passiivisuus ja yhteistyöhaluttomuus vaikeuttivat työtä. Muut nimetyt perheen kanssa tehtävän työn ja sen tavoitteiden toteuttamista vaikeuttavat tekijät liittyivät ohjaajien valitsemien lasten kohdalla vanhemmuuden puutteeseen (8 %), ongelmiin työn tavoitteissa (5 %), lapsen problematiikkaan (4 %), tiedon puutteeseen (2 %) ja lapsen motivaation puutteeseen (2 %).

Kasvatusjohtajat ja ohjaajat toivat vastauksissaan esille samoja perheen kanssa tehtävän työn ja sen tavoitteiden toteutumista vaikeuttavia tekijöitä, mutta painottivat niitä hieman eritavalla. Sekä ohjaajat että kasvatusjohtajat nimesivät eniten vanhempien omaan problematiikkaan liittyviä tekijöitä mutta johtajat nimesivät kyseisiä tekijöitä selvästi ohjaajia enemmän. Ohjaajat ja kasvatusjohtavat esimerkiksi kertoivat, että perheen ja/tai vanhemman isot ja vaikeat ongelmat sekä vanhempien päihteidenkäyttö ja mielenterveysongelmat vaikeuttavat perheen kanssa tehtävän työn ja sen tavoitteiden toteutumista. Kasvatusjohtajat nimesivät selvästi ohjaajia enemmän myös vanhempien motivaation puutteeseen liittyviä tekijöitä. Kolmanneksi eniten sekä kasvatusjohtajat että ohjaajat toivat esille ammatillisen työn ongelmiin ja puutteellisiin resursseihin liittyviä tekijöitä, jotka vaikeuttavat perheen kanssa tehtävän työn ja sen tavoitteiden toteutumista. Ajan puute ja kiire olivat muun muassa tekijöitä, jotka heidän mukaansa vaikeuttavat työtä.

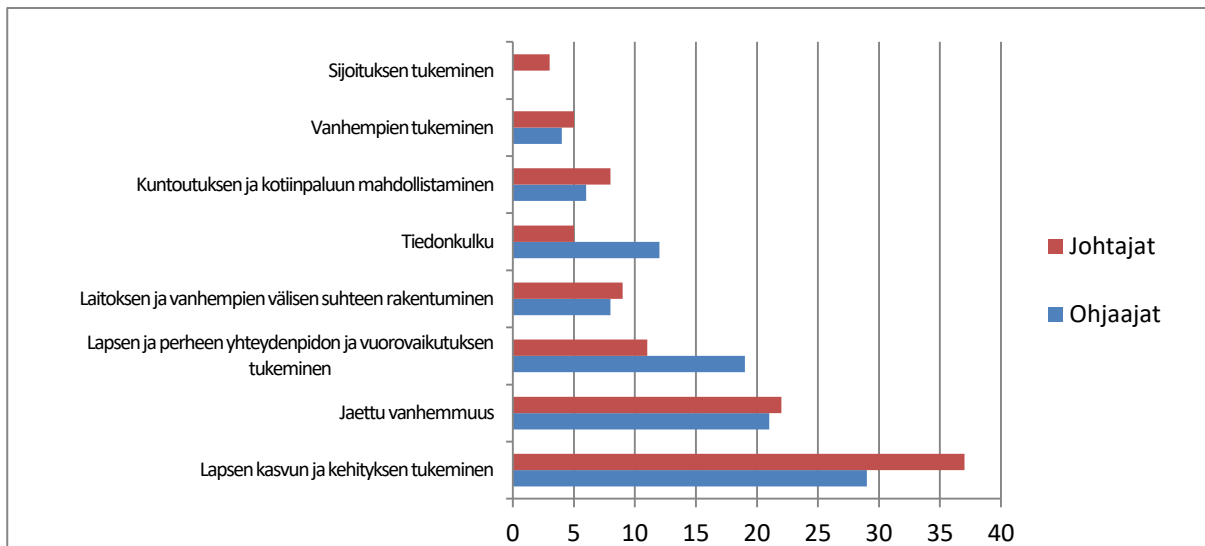
Ohjaajat nimesivät puolestaan selvästi kasvatusjohtajia enemmän perheen vuorovaikutuksen ja yhteydenpidon ongelmiin, laitoksen ja/tai sosiaalityöntekijän ja perheen välisiin vuorovaikutusongelmiin, vanhemmuuden puutteeseen ja lapsen problematiikkaan liittyviä tekijöitä. Esimerkiksi useiden ohjaajien valitsemien lasten kohdalla vanhemmuuden puutteeseen liittyvät tekijät, kuten kyvyttömyys asettaa rajoja ja pitää kiinni sovituista asioista, vaikeuttivat työn ja sen tavoitteiden toteutumista. Kas-

vatusjohtajista vain yksi kertoi vanhemmuuden puutteen vaikeuttavan työtä. Useamman ohjaajan valitseman lapsen kohdalla lapsen psyykkiset ongelmat ja vaikea menneisyys vaikeuttivat työtä. Ohjaajat kertoivat myös, että perheen ja ohjaajien väliset vuorovaikutusongelmat vaikeuttavat työtä. Johtajat eivät maininneet kyseisiä asioita omissa vastauksissaan. Johtajat eivät nimenneet myöskään yhtään lapsen motivaation puutteeseen liittyvää tekijää, joka vaikeuttaisi työtä.

Kysyessäni sijoitetun lapsen perheen kanssa tehtävän työn vaikutuksia sijoitetun lapsen kannalta avoimella kysymyksellä kasvatusjohtajat ja ohjaajat mainitsivat yhteensä 72 erilaista asiaa, joista positiivisia vaikutuksia oli 62 ja negatiivisia vaikutuksia 10. Ohjaajat pohtivat vaikuttavia asioita valitseman lapsen kohdalla ja johtajat yleisellä tasolla. Ohjaajat mainitsivat vastauksissaan perheen kanssa tehtävän työn sisältöön vaikuttavia positiivisia ja negatiivisia asioita yhteensä 101 kertaa. Johtajat mainitsivat vastaavia asioita yhteensä 83 kertaa. Kaikki ohjaajien ja johtajien yksittäiset maininnat käyvät ilmi liitetaulukosta 8.

Kasvatusjohtajien ja ohjaajien mainitsemista erilaisista sijoitetun lapsen perheen kanssa tehtävän työn vaikutuksista 14 prosenttia oli negatiivisia. Ohjaajat ja johtajat kertoivat muun muassa, että perheen kanssa tehtävä työ voi pahimmillaan olla valheellista teatteria, valehtelua ja kieroilua. He kertoivat, että perheen kanssa työskentely voi sekoittaa asioita, aiheuttaa lapsessa ahdistusta ja lisätä lapsen oireilua. Vanhemmat saattavat manipuloida lasta ja käyttää häntä välikätenä. Peruuntuvat tapaamiset ja soitot aiheuttaa lapselle pettymyksiä. Lisäksi perheen kanssa työskentely saattaa ylläpitää huonoja käytösmalleja ja asenteita.

Kasvatusjohtajien ja ohjaajien mainitsemista sijoitetun lapsen perheen kanssa työskentelyn positiivisista asioista olen muodostanut 8 teemaa, jotka näkyvät kuviossa 9. Kuviosta käy ilmi, montako prosenttia annetuista vastauksista oli kuhunkin teemaan kuuluvia. Olen laskenut prosentit erikseen johtajien ja ohjaajien vastauksista.

Kuvio 9. Sijoitetun lapsen perheen kanssa työskentelyn positiiviset vaikutukset sijoitetun lapsen kannalta (%)

Kasvatusjohtajien nimeämistä sijoitetun lapsen perheen kanssa työskentelyn positiivisista vaikutuksista yli kolmasosa (37 %) kuului teemaan lapsen kasvun ja kehityksen tukeminen. Reilu viidesosa (22 %) johtajien mainitsemista perheen kanssa tehtävän työn vaikutuksista liittyi puolestaan jaettuun vanhemmuuteen ja viidesosa koski lapsen ja perheen yhteydenpitoa ja vuorovaikutuksen tukemista (11 %) tai laitoksen ja vanhempien välisen suhteen rakentumista (9 %). Muut johtajien nimeämät sijoitetun lapsen perheen kanssa tehtävän työn vaikutukset jakaantuivat muodostamiini teemoihin seuraavasti: kuntoutuksen ja kotiinpaluun mahdollistaminen (8 %) tiedonkulku (5 %), vanhempien tukeminen (5 %) ja sijoituksen tukeminen (3 %).

Ohjaajien valitsemien lasten kohdalla lähes kolmannes (29 %) ohjaajien nimeämistä sijoitetun lapsen perheen kanssa työskentelyn positiivisista vaikutuksista kuului teemaan lapsen kasvun ja kehityksen tukeminen. Noin viidesosa ohjaajien mainitsemista perheen kanssa tehtävän työn vaikutuksista liittyi jaettuun vanhemmuuteen (21 %) sekä lapsen ja perheen yhteydenpidon ja vuorovaikutuksen tukemiseen (19 %). Reilu kymmenes (12 %) ohjaajien nimeämistä työn vaikutuksista liittyi tiedonkulkuun. Ohjaajat kertoivat esimerkiksi, että perheen kanssa tehtävä työ helpottaa tiedon kulkua laitoksen ja perheen välillä. Muut ohjaajien nimeämät sijoitetun lapsen perheen kanssa tehtävän työn vaikutukset jakaantuivat muodostamiini teemoihin seuraavasti: laitoksen ja vanhempien välisen suhteen rakentuminen (8 %), kuntoutuksen ja kotiinpaluun mahdollistaminen (6 %) vanhempien tukeminen (4 %). Ohjaajat eivät nimenneet sijoituksen tukemista työn vaikutukseksi.

Sijoitetun lapsen perheen kanssa työskentelyn positiiviset vaikutukset olivat paljolti samansuuntaisia sekä johtajien mukaan että ohjaajien valitsemien lasten kohdalla. Lapsen kasvun ja kehityksen tukeminen oli yleisin ohjaajien ja kasvatusjohtajien nimeämä sijoitetun lapsen perheen kanssa työskentelyn vaikutus. Ohjaajat ja johtavat kertoivat, että perheen kanssa työskentely muun muassa luo lapselle turvallisuutta ja lisää lapsen luottamusta sekä antaa lapselle kokemuksen välittämisestä. Lapsi saa myös luvan olla sijoitettuna ja voi kiinnittyä laitokseen. Toiseksi yleisin ohjaajien ja kasvatusjohtajien nimeämä perheen kanssa työskentelyn vaikutus oli jaettu vanhemmuus. Ohjaajat ja johtajat kertoivat, että perheen kanssa työskentelyn avulla voidaan esimerkiksi tukea vanhemmuutta ja luoda yhteisiä tavoitteita ja pelisääntöjä.

Kasvatusjohtajien ja ohjaajien vastauksissa oli kuitenkin joitakin painotuseroja. Molempien nimeämistä työskentelyn vaikutuksista suurin osa liittyi lapsen kasvun ja kehityksen tukemiseen. Johtajien nimeämissä vaikutuksissa tämä teema kuitenkin painottui enemmän kuin ohjaajien valitsemien lasten kohdalla. Johtajista kahdeksan kertoi perheen kanssa työskentelyn antavan lapselle luvan olla sijoitettuna. Seitsemän johtajaa puolestaan kertoi yhteisten pelisääntöjen ja yhdessä toimivien aikuisten luovan lapselle turvallisuutta ja luottamusta. Ohjaajien vastauksissa nämä johtajien mainitsemat asiat tulivat esiin vain kolmen lapsen kohdalla. Ohjaajien nimeämistä vaikutuksista lähes viidesosa (19 %) liittyi lapsen ja perheen yhteydenpidon ja vuorovaikutuksen tukemiseen. Johtajien nimeämistä vaikutuksista tähän teemaan sisältyi noin kymmenesosa (11 %). Seitsemän ohjaajan valitseman lapsen kohdalla kotilomien ja tapaamisten mahdollistaminen ja sujuvuus oli yksi perheen kanssa työskentelyn vaikutuksista. Kuuden lapsen kohdalla lapsen ja perheen/sukulaisten välisen yhteyden säilyminen ja eheytyminen oli työskentelyn vaikutus. Johtajat olivat nimenneet nämä asiat perheen kanssa työskentelyn vaikutuksiksi vain kolme kertaa. Ohjaajien nimeämistä vaikutuksista 12 prosenttia liittyi tiedonkulkuun. Vastaava prosenttiosuus oli johtajilla 5. Ohjaajat esimerkiksi kertoivat, että seitsemän lapsen kohdalla tiedonkulku oli yksi perheen kanssa työskentelyn vaikutus. Johtajista vain yksi nimesi tämän vaikutuksen.

6 YHTEENVETO JA JOHTOPÄÄTÖKSET

Sijaishuolto Suomessa on melko vähän tutkittu lastensuojelun erityisalue. Tämän pro gradu -tutkielman tarkoituksena on ollut lisätä tietoa sijaishuollosta tutkimalla sijoitetun lapsen perheen kanssa työskentelyä lastensuojelulaitoksessa. Lastensuojelulaitos voi olla sijoitetun lapsen asuinpaikka lapsen asuessa avohuollon sijoituksen, kiireellisen sijoituksen tai huostaanoton johdosta oman kotinsa ulkopuolella. Lastensuojelulaki edellyttää perheiden kanssa työskentelyä lapsen ollessa sijoitettuna ja määrää, että sijaishuoltoa toteutettaessa on huomioitava tavoite perheen jälleenyhdistämisestä. Tämän vuoksi halusin selvittää, miten lastensuojelulaitokset työskentelevät sijoitetun lapsen perheen kanssa.

Tutkimukseni kiinnittyy suomalaiseen lastensuojelun sijaishuoltoon ja siellä tehtävään perhetyöhön. Teoreettisena viitekehyksenä tutkimuksessani ovat olleet perheen ja jaetun vanhemmuuden käsitteet. Tutkimukseni on Mixed methods -tutkimus, jossa on käytetty sekä kvantitatiivisia että kvalitatiivisia aineistonkeruu ja -analysointi menetelmiä. Tutkimusaineistoni koostui kahdesta erillisestä kyselyaineistosta, joista toisen muodosti Satakunnan lastensuojelulaitosten kasvatusjohtajille suunnattu kysely ja toisen samojen lastensuojelulaitosten ohjaajille suunnattu kysely. Kartoitin kasvatusjohtajille suunnatun kyselyn avulla, miten yleisesti lastensuojelulaitoksissa työskennellään sijoitetun lapsen perheen kanssa. Lastensuojelulaitosten ohjaajille suunnatun kyselyn avulla pyrin selvittämään, miten sijoitetun lapsen perheen kanssa työskennellään yksittäisen lapsen kohdalla. Lopullinen tutkimusaineistoni koostui 29 Satakunnassa sijaitsevan lastensuojelulaitoksen kasvatusjohtajan sekä 54 ohjaajan vastauksista.

Tutkimukseni päätavoitteena on ollut kuvailevan tiedon tuottaminen lastensuojelulaitosten työskentelystä sijoitetun lapsen perheen kanssa. Lisäksi tarkoituksena on ollut tiedon saaminen siitä, eroaako kasvatusjohtajien yleiset käsitykset sijoitettujen lasten perheiden kanssa työskentelystä lastensuojelulaitoksissa ohjaajien kuvaamasta yksittäisten lasten perheiden kanssa toteutuvasta työskentelystä. Kartoitin tutkimuksessani sijoitetun lapsen perheen kanssa tehtävän työn intensiivisyyttä, sisältöä, tavoitteita ja niiden toteutumista sekä työn vaikutuksia. Pyrin myös selvittämään, mikä on sijoitetun lapsen perhe; keitä kaikkia kuuluu perheeseen, jonka kanssa lastensuojelulaitokset työskentelevät.

Tutkimustulosteni mukaan lastensuojelulaitoksissa työskennellään kokoonpanoltaan monimuotoisten ja kirjavien sijoitettujen lasten perheiden kanssa. Työskentelyn kohteena olevan perheen määrittelee

sekä kasvatusjohtajien että ohjaajien mukaan useimmiten sosiaalityöntekijä ja perhe itse. Myös sijoitettu lapsi toimii kasvatusjohtajien mukaan yleisesti perheen määrittelijänä. Yksittäisten lasten kohdalla kuitenkin vain joka toinen lapsi oli ollut osallisena perheen määrittelyssä.

Kasvatusjohtajien mukaan sijoitettujen lasten työskentelyn kohteena olevaan perheeseen kuuluvat yleisesti äiti, isä, sijoitettuna oleva lapsi ja hänen kotona asuvat sisaruksensa sekä isovanhemmat. Laakson (2009, 223) tutkimuksen mukaan biologinen vanhemmuus oli tärkeä tekijä, kun työntekijät määrittelivät, kenen kanssa työtä tehdään. Laakson (2009) esille tuoma perhemuotojen moninaistumisen näkyminen lastenkotityössä tulee ilmi tutkimukseni yksittäisten lasten perheistä. Ohjaajien mukaan yksittäisten lasten kohdalla äiti kuului lähes aina sijoitetun lapsen perheeseen. Sen sijaan isä tai sijoitettuna oleva lapsi itse ei joka kolmannen lapsen kohdalla kuulunut työskentelyn kohteena olevaan perheeseen. Sijoitetun lapsen sisarukset ja isovanhemmat kuuluivat perheeseen harvemman kuin joka kolmannen lapsen kohdalla. Tutkimukseni sijoitettujen lasten perheisiin saattoi kuulua perinteisestä vanhempien ja sisarusten muodostamasta ydinperheideaalista poiketen myös etäisempiä sukulaisia, kummeja, entisiä sijaisvanhempia ja joidenkin lasten kohdalla myös ammattilaisia. Monimuotoisuus kertonee paitsi mahdollisesti useampia kertoja särkyneistä perheistä ja lapsen läheisverkoston ohuudesta, myös yksilöllisestä perheen määrittelystä, johon Rönkön ja Rytkösen (2010, 23) mukaan vaikuttavat verisiteiden ohella esimerkiksi ihmisten elämänvaiheet, asumisjärjestelyt ja läheiset ihmissuhteet.

Ohjaajien mukaan sijoitettujen lasten perheiden kanssa työskenneltiin monissa eri yhteyksissä. Yleisimmin työskentely tapahtui puhelimitse viikoittain. Kotilomien kuljetusten yhteydessä tapahtuva perheen kanssa työskentely oli myös melko yleistä tapahtuen useiden lasten kohdalla vähintään kerran kuukaudessa. Perheistä yli kolmanneksen kanssa työskenneltiin vähintään kerran kuukaudessa myös vanhemman tavatessa lastaan lastensuojelulaitoksessa. Erikseen sovitut perheen ja laitoksen tapaamiset joko laitoksessa tai perheen kodissa olivat harvinaisempia työskentelyn foorumeja. Tällaisten tapaamisten yhteydessä sijoitetun lapsen perheen kanssa työskenneltiin useimpien lasten kohdalla vain muutaman kerran vuodessa tai harvemmin.

Yleisin sijoitetun lapsen perheen kanssa työskentelyyn käytetty työaika oli 1-2 tuntia viikossa. Kasvatusjohtajat arvioivat yleisesti työaikaan käytettävän reilusti enemmän kuin ohjaajat kertoivat yksittäisten lasten kohdalla käytettävän. Kasvatusjohtajista yli puolet arvioi työaikaan käytettävän 3-6 tuntia viikossa. Yksittäisten lasten kohdalla suurin osa perheistä oli sellaisia, joiden kanssa työskenneltiin

enintään 2 tuntia viikossa. Puolet kasvatusjohtajista ja ohjaajista olivat sitä mieltä, että sijoitetun lapsen perheen kanssa työskennellään intensiivisesti. Monet kuitenkin kokivat, että lastensuojelulaitoksen tulisi työskennellä enemmän perheen kanssa. Yli puolet kasvatusjohtajista ja ohjaajista pitivät laitoksen resursseja riittämättöminä perheen kanssa työskentelyyn.

Lastensuojelulaitoksissa sijoitettujen lasten perheiden kanssa tehtävän työn intensiivisyys on riippuvainen monista tekijöistä. Sijoitetun lapsen perheen kanssa työskentelyyn käytettyyn työaikaan vaikuttavat lapsen tilanne ja tarpeet, perheen tilanne ja tarpeet, perheen motivaatio, lapsen ja vanhempien yhteydenpito ja tapaamiset, sijaishuollon tarkoitus ja tavoitteet, perheen rakenteelliset tekijät ja vuorovaikutus, laitoksen resurssit, yhteistyö muun (ammatillisen) verkoston kanssa sekä lapsen motivaatio. Kasvatusjohtajien mukaan lastensuojelulaitoksissa yleisesti perheen tilanne ja tarpeet ovat yleisimpiä sijoitettujen lasten perheiden kanssa työskentelyyn käytettyyn työaikaan vaikuttavia tekijöitä. Ohjaajien mukaan yksittäisten lasten kohdalla lapsen tilanne ja tarpeet olivat yleisimpiä työaikaan vaikuttavia tekijöitä. Yksittäisten lasten kohdalla lapsen ja vanhempien yhteydenpito ja tapaamiset vaikuttivat toiseksi eniten perheen kanssa käytettyyn työaikaan. Yhteydenpito ja tapaamiset eivät kuitenkaan kasvatusjohtajien mukaan juurikaan vaikuta käytettyyn työaikaan. Useiden kasvatusjohtajien mukaan työaikaan sen sijaan vaikuttavat sijaishuollon tarkoitus ja tavoitteet, jotka yksittäisten lasten kohdalla vaikuttivat käytettyyn työaikaan melko harvoin.

Sekä kasvatusjohtajat että ohjaajat pitivät säännöllistä työskentelyä sijoitetun lapsen perheen kanssa tärkeänä. Säännöllisen työskentelyn nähtiin olevan keskeistä lapsen hoidon ja kasvatuksen tavoitteiden toteutumisen kannalta. Sitä pidettiin myös edellytyksenä lapsen kotiutumiselle ja perheen jälleen yhdistämiselle. Aiemman tutkimuksen mukaan (Pitkänen 2011b) sijaishuoltopaikan ja vanhempien suunnitelmallinen, tiivis ja toimiva yhteistyö tukee vanhemman omaa kuntoutumista ja vahvistaa vanhemmuutta sekä samalla vähentää lapsen huostaanoton aiheuttamia kielteisiä vaikutuksia. Vanhemman hyvä elämäntilanne voi puolestaan merkittävästi vahvistaa lapsen sijoituksen onnistumista. Ilman vanhempien tukemista lapsen sijoitusaika pidentyy ja perheen jälleenyhdistyminen ei toteudu. (Mt., 16, 119–122.)

Tutkimukseni mukaan sijoitetun lapsen omaohjaa on sekä kasvatusjohtajien että ohjaajien mukaan lähes aina henkilö, joka työskentelee sijoitetun lapsen perheen kanssa. Perheen kanssa lastensuojelulaitoksessa työskentelevät usein myös muut ohjaajat. Lisäksi perheen kanssa voi työskennellä muita henkilöitä esimerkiksi perhetyöntekijä ja/tai kuntoutusohjaaja. Sekä kasvatusjohtajien että ohjaajien

mielestä sijoitetun lapsen perheen kanssa työskentely kuuluu lastensuojelulaitokselle. Suurin osa kasvatusjohtajista ja ohjaajista näki sekä laitoksen että sosiaalityöntekijän olevan vastuussa perheen kanssa työskentelystä.

Sijoitetun lapsen perheen kanssa työskennellään useimmiten sekä yksin että pareittain tilanteen mukaan. Kasvatusjohtajien mukaan alle puolissa lastensuojelulaitoksista käytetään yleisesti jotakin perhetyön mallia tai menetelmäopasta sijoitetun lapsen perheen kanssa työskenneltäessä tai työskentely pohjautuu johonkin tiettyyn teoriaan tai menetelmään. Ohjaajien mukaan mallien ja menetelmien käyttö oli vähäisempää kuin kasvatusjohtajien mukaan, sillä vain joka neljännen yksittäisen lapsen perheen kanssa työskentely pohjautui tiettyyn teoriaan tai menetelmään tai työskenneltäessä käytettiin perhetyön mallia tai menetelmäopasta. Aiempien tutkimusten (Kokko & Kuismanen-Eronen 2011, 50; Myllymäki & Nuuttila 2006, 2) päähavaintona on ollut, että perhetyötä tulee kehittää luomalla perheen kanssa työskentelylle selkeä malli. Tämän tutkimuksen tulokset osoittavat vain sen, että perhetyön mallin käyttö ei ole yleistä. Tutkimustulokset eivät kerro, johtuuko mallien käyttämättömyys siitä, että selkeää mallia ei olisi olemassa.

Vaikka perhetyön mallien ja menetelmien käyttö ei ole yleistä lastensuojelulaitoksissa, useimpien kasvatusjohtajien mielestä sijoitetun lapsen perheen kanssa työskentelyyn lastensuojelulaitoksessa tarvitaan erillistä koulutusta. Useimmat kasvatusjohtajat myös kertoivat, että heidän edustamassaan laitoksessa henkilökunnalla on perhetyön koulutusta. Ohjaajien mukaan yksittäisten lasten perheiden kanssa työskenneltäessä koulutuksen tarve ei kuitenkaan ole yhtä yleinen, sillä vain hieman yli kolmannes ohjaajista kertoi, että kyseisen lapsen perheen kanssa työskenneltäessä tarvitaan erillistä koulutusta.

Sijoitetun lapsen perheen kanssa työskentelyyn lastensuojelulaitoksessa sisältyy ohjaajien mukaan kotilomien sujumisesta, lapsen kuulumisista, lapsen kasvatukseen liittyvistä haasteista ja kotitilanteesta keskustelua, haasteiden ja ongelmien ratkaisukeinojen pohtimista sekä vanhempien tukena toimimista. Useimpien lasten perheiden kanssa työskenneltiin edellä mainituilla tavoilla vähintään kerran kuukaudessa. Lapsen kuulumisista keskustelu perheen kanssa oli yksittäisten lasten kohdalla yleisin työskentelyn sisältö tapahtuen useimpien perheiden kanssa vähintään kerran viikossa. Toisaalta tutkimuksessa oli myös lapsia, joiden perheiden kanssa työskenneltiin edellä mainituilla tavoilla harvemmin kuin kerran vuodessa tai ei koskaan. Tämä johtunee siitä, että kyseisten lasten vanhemmat eivät syystä tai toisesta pidä yhteyttä sijoitettuun lapseensa, eikä lapsi voi käydä kotilomalla ollenkaan.

Aiempien tutkimusten (Pitkänen 2011b) mukaan perhetyö lastensuojelulaitoksessa on vanhemmuuden tukemista ja lapsen ja vanhemman vuorovaikutuksen tukemista. Vanhemmuuden tukeminen on puolestaan lapsen kasvattamista yhteistyössä vanhempien kanssa. Käytettäviä työmenetelmiä ovat keskustelut ja erilaiset neuvottelut. (Myllymäki & Nuuttila 2006, 2.) Laakson (2009) mukaan lastenkodin ja vanhempien käytännöllinen kasvatuskumppanuus näkyy lastenkodin työntekijän konkreettisenä opastuksena, neuvona ja mallina vanhemmalle, miten hän voi toimia lapsen tai nuoren kanssa sekä työntekijöiden ja vanhempien yhteisenä vastuun jakamisena.

Tutkimustulosteni mukaan lastensuojelulaitoksissa sijoitettujen lasten perheiden kanssa tehtävän työn sisältö on intensiivisyyden tavoin riippuvainen monista tekijöistä. Työn sisältöön vaikuttavat lapsen tilanne ja tarpeet, perheen tilanne ja tarpeet, sijaishuollon tarkoitus ja tavoitteet, perheen motivaatio, perheen rakenteelliset tekijät ja vuorovaikutus, vanhempien oma problematiikka, laitoksen resurssit, laitoksen ohjaajien ja vanhempien suhde, lapsen ja vanhempien yhteydenpito ja tapaamiset, lapsen motivaatio sekä yhteistyö muun (ammatillisen) verkoston kanssa. Kasvatusjohtajien mukaan työn sisältöön vaikuttavat useimmin sijaishuollon tarkoitus ja tavoitteet. Ohjaajien mukaan yksittäisten lasten kohdalla lapsen tilanne ja tarpeet vaikuttivat selvästi yleisimmin työn sisältöön. Kokon ja Kuismanen-Erosen (2011, 50) tutkimuksen mukaan perheen kanssa työskentelyyn vaikuttaa joko positiivisesti tai negatiivisesti ohjaajan oma toiminta, osaaminen ja motivaatio. Myllymäki ja Nuuttila (2006, 2) ovat samoilla linjoilla todetessaan, että vanhemmuuden tukemiseen vaikuttavat vanhempien aktiivisuus, työntekijöiden oma työskentelytapa sekä työntekijöiden saama tuki ja yhteistyö muiden tahojen kanssa.

Sijoitetun lapsen perheen kanssa saatetaan työskennellä eritavalla riippuen siitä, onko lapsi sijoitettu avohuollon tukitoimena, kiireellisesti vai onko hänet huostaanotettu. Hieman yli puolet tutkimukseni lastensuojelulaitoksista oli sellaisia, joissa työskentely riippuu kasvatusjohtajien mukaan sijoitusmuodosta. Sijoituksen syyt ja tarpeet sekä sijoituksen kesto määrittävät perheen kanssa tehtävän työn sisällön ja intensiivisyyden. Kiireellisissä ja avohuollon sijoituksissa perheen kanssa tehtävä työ on intensiivisempää ja tavoitteellisempää kuin huostaanotettujen lasten perheiden kanssa tehtävä työ. Myös aiemman tutkimuksen (Pitkänen 2011a) mukaan sijoitetun lapsen perheen kanssa työskentely riippuu sijoitusmuodosta. Pitkäsen haastattelemat vastaanottolaitokset, joissa lapsi on usein kiireellisesti sijoitettuna, korostivat, että työskentely vanhempien kanssa oli sijoituksen aikana tiivistä, jotta lapsen kotiin palaaminen voisi mahdollistua. Pitkäsen haastattelemassa lastenkodissa puolestaan työskentelyn nähtiin kohdentuvan erityisesti vanhemmuuteen, lapsen sijoitukseen liittyviin asioihin

ja arkisiin keskusteluihin uudenlaisesta tilanteesta omassa vanhemmuudessa lapsen sijoituksen jälkeen.

Joissakin lastensuojelulaitoksissa sijoitetun lapsen perheen kanssa työskennellään myös siten, että työstä peritään erillinen hinta. Tutkimukseni laitoksista tällaisia oli vajaa viidennes. Kyseisissä lastensuojelulaitoksissa erillisellä hinnalla työskenneltäessä perheen kanssa voi työskennellä perhe-työnohjaaja tai työhön voi kuulua erityispalveluja perheelle.

Tutkimustulosteni mukaan sijoitetun lapsen perheen kanssa tehtävän työn tavoitteista valtaosa liittyy sekä kasvatusjohtajien että ohjaajien mukaan vanhemmuuden tukemiseen ja jakamiseen. Jaetulla vanhemmuudella voidaan tarkoittaa monia eri asioita sijoituksen kestosta ja tavoitteista sekä lastenkodin resursseista ja filosofiasta riippuen (Klap 2005, 90). Tässä tutkimuksessa jaettuun vanhemmuuteen sisältyi muun muassa lapsen arjen ja kasvatusvastuun jakamista, yhteisistä kasvatuslinjoista ja pelisäännöistä sopimista, vanhemman roolin vahvistamista sekä perheen huomioimista ja kuulemista. Tutkimustuloksieni mukaan vanhemmuutta jaetaan eritavoin erilaisissa sijoituksissa. Lyhytaikaisissa avohuollon sijoituksissa ja kiireellisissä sijoituksissa vanhemmuuden jakaminen on konkreettista keinojen tarjoamista vanhemmille muutoksen aikaansaamiseksi. Huostaanotettujen lasten kohdalla jaettu vanhemmuus merkitsee lapsen ja vanhempien sekä laitoksen ja vanhempien välisen hyvän suhteen luomista ja ylläpitämistä. Vanhemmuuden tukemisen ja jakamisen lisäksi sijoitetun lapsen perheen kanssa tehtävän työn tavoitteita ovat lapsen ja perheen yhteydenpidon ja vuorovaikutuksen tukeminen, lapsen kasvun ja kehityksen tukeminen, laitoksen ja vanhempien välisen suhteen rakentaminen, lapsen kotiinpaluun mahdollistaminen ja perheen jälleenyhdistäminen sekä tiedonkulku ja kartoitus.

Myös Laakson (2009) tutkimuksen mukaan vanhempien kanssa lastenkodissa tehtävän työn tavoitteet liittyvät keskeisesti vanhemmuuteen. Työssä ovat läsnä vanhemmuuden arviointi, vanhemmuuden sääntely, vanhemmuuden kontrollointi, vanhemmuuteen ohjaaminen, vanhemmuus kumppanuutena ja vanhemmuuteen houkuttelu. Laakson mukaan vanhemmuuteen houkuttelu tulee esille esimerkiksi siten, että vanhempia etsitään konkreettisesti ja kannustetaan pitämään yhteyttä lapseensa. Lapsen ja biologisen vanhemman välille yritetään rakentaa jonkinlainen suhde. (Mt., 221–223.) Makkosen (2009) tutkimuksen mukaan lastensuojelun sijaishuollon vanhempien kanssa tehtävän työn tavoitteena on auttaa vanhempia selviämään sijoituksesta mahdollisimman paljon omana itsenään lasta tukien. Vanhempien kannalta merkityksellistä on sijoituksen näkeminen oikeutettuna, vanhempien osallistumisen vahvistaminen sekä hankaluuksien ja sivuuttamisen kokemusten käsitteleminen.

Laakson (2009) mukaan lastenkodissa vanhempien kanssa tehtävän työn tavoitteena on ensisijassa varmistaa vanhemman ja lapsen välisen suhteen säilyminen sijoituksen aikana, mahdollistaa lapsen käynnit vanhemman luona tai muutoksen aikaansaaminen vanhemman ja lapsen välisessä suhteessa niin, että lapsi voisi palata takaisin kotiin. (Mt., 186–221.) Tässä tutkimuksessa vain joka kymmenes kasvatusjohtajien ja ohjaajien nimeämä perheen kanssa tehtävän työn tavoite oli lapsen kotiinpaluun mahdollistaminen ja perheen jälleenyhdistäminen. Suurin osa kasvatusjohtajista ja ohjaajista oli kuitenkin jokseenkin tai täysin samaa mieltä siitä, että perheen kanssa tehtävällä työllä pyritään edesauttamaan sijoitetun lapsen kotiutumista. Perheen jälleenyhdistämistä voitaneenkin pitää tavoitteena, joka toteutuu muiden tavoitteiden täytyessä.

Sijoitetun lapsen perheen kanssa tehtävän työn tavoitteet on kasvatusjohtajien mukaan lastensuojelulaitoksissa useimmiten määritelty etukäteen. Ohjaajien mukaan yksittäisten lasten tavoitteet on määritelty etukäteen noin joka toisen lapsen kohdalla. Perheen kanssa tehtävän työn tavoitteet määrittelee kasvatusjohtajien ja ohjaajien mukaan aina sosiaalityöntekijä. Kasvatusjohtajien mukaan yleisesti myös lapsen perhe määrittelee tavoitteita. Ohjaajien mukaan useimpien yksittäisten lasten kohdalla sosiaalityöntekijän lisäksi tavoitteita oli määritellyt laitoksen ohjaaja ja lapsen perhe. Noin joka toinen sijoitettu lapsi oli itse määritellyt perheen kanssa tehtävän työn tavoitteita. Tavoitteet määritellään useimmiten asiakassuunnitelmapalaverissa. Lähes kaikkien kasvatusjohtajien ja ohjaajien mielestä perheen kanssa työskentely on helpompaa, jos työskentelyn tavoitteet on kirjattu asiakassuunnitelmaan. Näin ei kuitenkaan läheskään aina tapahdu, sillä reilusti yli kolmannes kasvatusjohtajista ja ohjaajista oli sitä mieltä, että tavoitteet kirjataan vain harvoin asiakassuunnitelmaan.

Asiakassuunnitelman laatiminen ja perhetyön ja sen tavoitteiden toteutumisen seuranta kuuluu lapsen asioista vastaavan sosiaalityöntekijän tehtäviin (Saastamoinen 2010, 75; Hurtig 2003, 27). Jos sosiaalityöntekijä ei kirjaa tavoitteita asiakassuunnitelmaan, perheen kanssa työskentelyn vaikeutumisen lisäksi myös tavoitteiden toteutumisen seuranta saattaa olla hankalaa. Sosiaalityöntekijällä näyttäisi olevan merkittävä rooli sekä työn tavoitteiden määrittelijänä että tavoitteiden toteutumisen edistäjänä.

Lähes kaikissa tutkimuksen laitoksissa sijoitetun lapsen perheen kanssa tehtävän työn tavoitteet ovat kasvatusjohtajien mukaan useimmiten tai lähes aina selkeitä. Myös suurin osa yksittäisistä lapsista oli sellaisia, joiden kohdalla perheen kanssa tehtävän työn tavoitteet olivat ohjaajien mukaan selkeitä. Lähes joka kolmannen lapsen kohdalla perheen kanssa tehtävän työn tavoitteet eivät kuitenkaan olleet

selkeitä. Epäselvien tavoitteiden syitä ovat vanhemmista johtuvat yhteistyön ongelmat, ammatillisen työn puutteet ja ongelmat, ammattilaisten ja perheen huonot välit, tiedon puute, työn painotukset sekä muutokset. Kasvatusjohtajien mukaan sijoitetun lapsen perheen kanssa tehtävän työn epäselvät tavoitteet johtuvat useimmiten vanhemmista johtuvista yhteistyön ongelmista. Yksittäisten lasten kohdalla perheen kanssa tehtävän työn epäselvät tavoitteet johtuivat ohjaajien mukaan yleisimmin ammatillisen työn puutteista ja ongelmista.

Kasvatusjohtajien mukaan lähes kaikissa tutkimuksen lastensuojelulaitoksissa vähintään puolet sijoitetun lapsen perheen kanssa tehtävän työn tavoitteista yleisesti toteutuu. Ohjaajien mukaan suurin osa yksittäisistä lapsista oli sellaisia, joiden perheiden kanssa tehtävän työn tavoitteista vähintään puolet toteutuu. Vain joka kymmenennen lapsen kohdalla suurin osa tavoitteista jää toteutumatta.

Sijoitetun lapsen perheen kanssa tehtävän työn tavoitteita pyritään saavuttamaan laitoksen ja perheen välisen toimivan vuorovaikutuksen ja yhteydenpidon avulla. Tavoitteiden saavuttamiseksi tehdään myös yhteistyötä ammattilaisten, perheen ja lapsen verkoston kanssa sekä tuetaan vanhempia ja perhettä, lapsen kasvua ja kehitystä sekä lapsen ja vanhempien vuorovaikutusta. Lisäksi tavoitteellisella ja suunnitelmallisella työskentelyllä pyritään saavuttamaan sijoitetun lapsen perheen kanssa tehtävälle työlle asetetut tavoitteet. Toimiva vuorovaikutus ja yhteydenpito vanhempien kanssa ovat keinoja, joita kasvatusjohtajien ja ohjaajien mukaan yleisimmin käytetään, jotta sijoitetun lapsen perheen kanssa tehtävän työn tavoitteet toteutuisivat.

Sijoitetun lapsen perheen kanssa tehtävän työn ja sen tavoitteiden toteutumista edesauttavat monet tekijät. Tällaisia tekijöitä ovat toimiva vuorovaikutus laitoksen ja perheen välillä, vanhempien motivaatio, laitoksen ja perheen toimiva yhteistyö ja yhteydenpito, suunnitelmallinen ja tavoitteellinen työskentely, työn riittävä resursointi, sitoutuminen, vanhempien hyvinvointi ja tukeminen, ammattilaisten yhteistyö, lapsen motivaatio, lapsen ja vanhempien yhteydenpito ja sen tukeminen sekä lapsen hyvinvointi. Kasvatusjohtajien ja ohjaajien mukaan laitoksen ja perheen välinen toimiva vuorovaikutus edesauttaa yleisimmin sijoitetun lapsen perheen kanssa tehtävän työn ja sen tavoitteiden toteutumisesta. Myös aiemman tutkimuksen (Pitkänen 2011b, 8) mukaan rinnakkaisessa vanhemmuudessa korostuu toimiva yhteistyö vanhemman ja sijaishuoltopaikan välillä.

Tutkimustulosteni mukaan monet tekijät myös vaikeuttavat perheen kanssa tehtävän työn ja sen tavoitteiden toteutumista. Vaikeuttavia tekijöitä ovat vanhempien oma problematiikka, ammatillisen työn ongelmat ja puutteelliset resurssit, vanhempien motivaation puute, perheen vuorovaikutuksen ja

yhteydenpidon ongelmat, laitoksen ja/tai sosiaalityöntekijän ja perheen väliset vuorovaikutusongelmat, vanhemmuuden puute, ongelmat työn tavoitteissa, lapsen problematiikka, tiedon puute sekä lapsen motivaation puute. Kasvatusjohtajien ja ohjaajien mukaan sijoitetun lapsen perheen kanssa tehtävän työn ja sen tavoitteiden toteutumista vaikeuttaa yleisimmin vanhempien oma problematiikka. Aiempien tutkimusten (Pitkänen 2011a; Kokko & Kuismanen-Eronen 2011, 50) mukaan liian pienet resurssit estävät osaltaan työskentelyn kohdentumista sijoitetun lapsen perheen ja vanhempien asioihin ja hankaloittavat perheen kanssa työskentelyä.

Sijoitetun lapsen perheen kanssa tehtävän työn vaikutukset sijoitetun lapsen kannalta ovat sekä kasvatusjohtajien että ohjaajien mukaan pääosin positiivisia. Työ tukee lapsen kasvua ja kehitystä ja lapsen ja perheen välistä vuorovaikutusta. Työn avulla rakennetaan jaettua vanhemmuutta sekä laitoksen ja vanhempien välistä suhdetta. Lisäksi perheen kanssa tehtävä työ edesauttaa tiedonkulkua, tukee vanhempia ja lapsen sijoitusta sekä mahdollistaa kuntoutuksen ja lapsen kotiinpaluun. Perheen kanssa työskentelyn yleisin positiivinen vaikutus on kasvatusjohtajien ja ohjaajien mukaan lapsen kasvun ja kehityksen tukeminen. Positiivisten vaikutusten ohella perheen kanssa tehtävällä työllä voi olla kasvatusjohtajien ja ohjaajien mukaan myös negatiivisia vaikutuksia. Perheen kanssa työskentely voi esimerkiksi sekoittaa asioita, aiheuttaa lapsessa ahdistusta, lisätä lapsen oireilua ja ylläpitää huonoja käytösmalleja ja asenteita.

Tutkimustuloksien tarkastelu osoittaa, että sijoitetun lapsen perheen kanssa työskentelyssä näkyy kaikki perhetyön työmuodot (vrt. luku 2.3.2). Työskentely on pääasiassa korjaavaa perhetyötä, jonka tehtävänä on Rönkön & Rytkösen (2010, 34) mukaan lapsiperheiden tukeminen ja kuntouttaminen. Korjaavan työn ohella sijoitetun lapsen perheen kanssa työskentelyn voi nähdä olevan ennaltaehkäisevää ja ajoittain myös kriisiperhetyötä. Ennaltaehkäisevää työtä tehdään tuettaessa lasta ja perhettä niin, että heidän tilanteensa ei pahene entisestään. Kriisityötä tehdään puolestaan etenkin sijoituksen alussa ja kiireellisten sijoitusten aikana, jolloin perhettä autetaan sovittamaan arkensa muuttuneeseen tilanteeseen tai pyritään palauttamaan perheen valmius hallita itsenäisesti omaa elämää. (Rönkkö & Rytönen 2010, 33–34).

Tutkimustuloksissa kuvattua sijoitetun lapsen perheen kanssa työskentelyä ei nimitetä läheskään kaikissa tutkimuksen lastensuojelulaitoksissa perhetyöksi, vaan perhetyön lisäksi puhutaan useimmiten yhteistyöstä ja perheen kanssa työskentelystä. Suurin osa kasvatusjohtajista ja ohjaajista kuitenkin piti omassa laitoksessaan toteutettavaa sijoitettujen lasten perheiden kanssa työskentelyä perhetyönä ja mielsi puhelinkeskustelut perheen kanssa perhetyöksi. Kasvatusjohtajista ja ohjaajista lähes kaksi

kolmasosaa piti kaikenlaista yhteistyötä sijoitetun lapsen perheen kanssa perhetyönä. Heidän mukaansa perhetyötä on muukin kuin tavoitteellinen ja suunniteltu työskentely. Perhetyön määrittelemisen hankaluus (vrt. luku 2.3) käykin ilmi tutkimustuloksista. Laajimmillaan perhetyöllä voidaan tarkoittaa kaikkea perheiden kanssa tehtävää työtä (Rönkkö ja Rytönen 2010, 27).

Tutkimustulosteni valossa sijoitetun lapsen perheen kanssa työskentely näyttäytyy enemmän jaettuna vanhemmuutena kuin perheen tai vanhempien varsinaisena kuntouttamisena. Työ on arkista työtä, joka painottuu lapsen asioiden hoitamiseen ja niistä keskustelemiseen sekä lapsen ja vanhempien välisen yhteydenpidon ja vuorovaikutuksen tukemiseen. Vanhempien tukeminen on puheen tasolla vahvasti läsnä, mutta vanhempien konkreettinen tukeminen ei tutkimustulosteni valossa juurikaan näytty. Vanhempien tukemiseen kuuluu enemmänkin se, että vanhempia neuvotaan ja ohjataan lapsen kasvatukseen liittyvissä asioissa. Samansuuntaiseen päätelmään on päätenyt myös Laakso (2009), jonka tutkimuksen mukaan lastenkodissa vanhempien kanssa tehtävän työn tavoitteena ei varsinaisesti ole vanhempien kuntoutus. Myös Pitkäsen (2011b) tutkimuksen mukaan vanhempien kuntoutumisen tukeminen saa lapsen sijoituksen aikana vähäisen roolin. Lapsen kotiutuminen ja perheen jälleenyhdistäminen kuitenkin edellyttävät usein myös vanhempien kuntoutumista. Näyttääkin siltä, että puutteet vanhempien kuntoutamisessa saattavat osaltaan hidastaa tai jopa estää lastensuojelulain tavoitteeksi asettaman perheen jälleenyhdistämisen.

Tutkimustulosteni mukaan kasvatusjohtajien yleiset käsitykset sijoitettujen lasten perheiden kanssa työskentelystä lastensuojelulaitoksissa eroavat osittain ohjaajien kuvaamasta yksittäisten lasten perheiden kanssa toteutuvasta työskentelystä. Kasvatusjohtajien kuvaaman perheen kanssa työskentelyn keskiössä näyttäisi olevan perhe; perheen tilanne ja tarpeet sekä vanhemmuuden tukeminen ja jakaminen. Ohjaajien toteuttamaa perheen kanssa työskentelyä näyttäisi puolestaan ohjaavan vahvasti sijoitettu lapsi; lapsen tilanne ja tarpeet, lapsen kasvun ja kehityksen tukeminen sekä lapsen ja vanhempien yhteydenpidon tukeminen. Kasvatusjohtajien kuvaamassa työskentelyssä sijaishuollon tarkoitus ja tavoitteet nousevat enemmän esille kuin ohjaajien kuvaamassa työskentelyssä. Kasvatusjohtajat myös kertoivat, että perheen kanssa työskenneltäessä käytetään yleisesti enemmän työaikaa ja useammin työmenetelmiä kuin yksittäisten lasten kohdalla käytettiin. Lisäksi erillisen koulutuksen tarve oli kasvatusjohtajien mukaan suurempi kuin ohjaajien mielestä.

Erot ohjaajien ja kasvatusjohtajien kuvaamassa sijoitetun lapsen perheen kanssa työskentelyssä saattavat johtua siitä, että ohjaajat ovat enemmän läsnä arjen työssä. Kasvatusjohtajat eivät yleensä työskentele lasten ja perheiden kanssa yhtä intensiivisesti kuin ohjaajat ja saattavat sen vuoksi nähdä

edustamassaan lastensuojelulaitoksessa toteutuvan perheen kanssa työskentelyn hieman eri silmin kuin ohjaajat. Olisi erittäin tärkeää, että kasvatusjohtajat tietäisivät tarkalleen, millaista työtä heidän edustamissaan laitoksissa perheiden kanssa tehdään, sillä kasvatusjohtajat ovat usein henkilöitä, jotka markkinoivat tätä työtä sosiaalityöntekijälle. Sosiaalityöntekijä puolestaan tekee kuulemansa perusteella päätöksen siitä, onko laitoksen tarjoama perhetyö hänen edustamalleen lapselle ja perheelle riittävää. Kasvatusjohtajan kuvaaman ja yksittäisen lapsen kohdalla toteutuvan perheen kanssa työskentelyn tulisikin kohdata kaikilta osin, jotta lapsi ja perhe saisivat juuri heidän tarpeitaan vastaavaa tukea ja apua.

Tutkimustulokseni antavat viitteitä siitä, että lastensuojelulaitosten välillä on eroja siinä, miten sijoitetun lapsen perheen kanssa työskennellään. Myös Pitkäsen (2011a) tutkimustulokset kertovat, että sijaishuoltopaikkojen välillä on eroja vanhempien kanssa työskentelyssä. Olisi kiinnostavaa tietää, millaisia eroja lastensuojelulaitosten välillä on ja mistä erot johtuvat. Vaikuttaako esimerkiksi laitoksen ylläpitäjä tai laitosmuoto siihen, miten työtä tehdään? Tutkimustulokseni kertovat, että myös sijoitettujen lasten välillä on eroja sen suhteen, miten heidän perheidensä kanssa työskennellään. Tulokseni kertovat yleisellä tasolla syitä näihin eroihin, mutta eivät kuitenkaan selvitä, miten esimerkiksi lapsen ikä, sijoituksen kesto, sijoitusmuoto ja kotiuttamisajankohta vaikuttavat yksittäisten lasten perheiden kanssa työskentelyyn. Tämän tutkimuksen aineisto oli hyvin kattava ja se olisi mahdollistanut näidenkin asioiden tutkimisen, mutta se olisi vaatinut pro gradu -tutkielmaa huomattavasti laajempaa tutkimusta.

Tutkimuksen tekeminen on aina prosessi. Itselleni tämän tutkimuksen teko on ollut pitkä ja haastava sellainen. Aloittaessani tutkimuksen tekemistä talvella 2015 en osannut kuvitella, että saisin työni päätökseen vasta syksyllä 2016. Kvantitatiivisten ja kvalitatiivisten tutkimusmenetelmien yhteiskäyttö on ollut työlästä ja aikaa vievää aloittelevalle tutkijalle. Triangulaatio on kuitenkin kannattanut. Olen saanut tutkimustuloksia, jotka vastaavat tutkimuskysymyksiini ja kuvailevat kattavasti sijoitetun lapsen perheen kanssa työskentelyä Satakunnan lastensuojelulaitoksissa. Satakunnassa sijaitsevat laitokset eivät kuitenkaan eroa toimintaehdoiltaan muualla Suomessa sijaitsevista lastensuojelulaitoksista. Otaksunkin, että saamani tutkimustulokset eivät kuvaa ainoastaan Satakunnan lastensuojelulaitoksien työskentelyä sijoitetun lapsen perheen kanssa, vaan tulokset kertovat kaikissa Suomen lastensuojelulaitoksissa tapahtuvasta perheen kanssa työskentelystä.

Itselleni sosiaalityön ammattilaisena tutkimukseni tulokset vahvistivat oletustani siitä, että lastensuojelulaitosten työskentely sijoitetun lapsen perheen kanssa ei ole riittävää perheiden eheytymiseksi.

Tarvitaan enemmän konkreettista työskentelyä lasten vanhempien kanssa ja selkeää ohjeistusta siitä, ketkä tätä työtä toteuttavat. Toteuttajatahosta riippumatta tarvitaan myös resursseja työn tekemiseen. Epäselvä työnjako perheen parissa toimivien ammattilaisten kesken ja resurssipula eivät saa olla esteenä lapsen ja hänen perheensä kuntoutumiselle ja perheen jälleen yhdistämiselle. Uskon, että tutkimukseni tekee muillekin alan ammattilaisille ja toivottavasti myös päättäjille näkyväksi työn, jota lastensuojelulaitokset tekevät sijoitetun lapsen perheen kanssa ja tuo uutta ja kaivattua tietoa sijais-huollon kentälle. Toivon sosiaalityöntekijöidenkin saavan tutkimustuloksistani helpotusta epätietoisuuteensa siitä, mitä ne siellä laitoksessa häääävät.

LÄHTEET

Alkula, Tapani & Pöntinen, Seppo & Ylöstalo, Pekka (1994) Sosiaalitutkimuksen kvantitatiiviset menetelmät. Juva: WSOY:n graafiset laitokset.

Arponen, Aino (2005) Arviointi ja valvonta sijaishuollossa. Teoksessa Sari Laaksonen & Martti Kemppainen (toim.) Oljista, risuista vai tiilestä? Artikkeleita hoidon laatua tukevista tekijöistä sijaishuollossa. Helsinki: Lastensuojelun keskusliitto, 166–188.

Bardy, Marjatta (2013) Lapsuus, aikuisuus ja yhteiskunta. Teoksessa Marjatta Bardy (toim.) Lastensuojelun ytimissä. Helsinki: Terveiden ja hyvinvoinnin laitos, 49–78.

Denzin, Norman K. (1978) The research act. Chicago: Aldine.

Eskola, Jari & Suoranta, Juha (2003) Johdatus laadulliseen tutkimukseen. Tampere: Vastapaino.

Heino, Tarja (2008) Lastensuojelun avohuolto ja perhetyö: kehitys, nykytila, haasteet ja kehittämis-ehdotukset. Selvitys lastensuojelun kehittämisohjelmalle. Helsinki: Stakes.

Heino, Tarja (2013) Lastensuojelun tilastot, asiakkaat ja palvelut. Teoksessa Marjatta Bardy (toim.) Lastensuojelun ytimissä. Helsinki: Terveiden ja hyvinvoinnin laitos, 84–107.

Heino, Tarja & Berg, Kristiina & Hurtig, Johanna (2000) Perhetyön iloja hämmennys. Lastensuojelunperhetyömuotojen esittelyä ja jäsenyyksiä. Helsinki: Stakes.

Hirsjärvi, Sirkka & Remes, Pirkko & Sajavaara, Paula (2010) Tutki ja kirjoita. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi.

Hirsjärvi, Sirkka & Hurme, Helena (2011) Tutkimushaastattelu. Teemahaastattelun teoria ja käytäntö. Helsinki: Gaudeamus Helsinki University Press.

Humanistisen, yhteiskuntatieteellisen ja käyttäytymistieteellisen tutkimuksen eettiset periaatteet ja ehdotus eettisen ennakkoarvioinnin järjestämiseksi (2009) Helsinki: Tutkimuseettinen neuvottelukunta.

<http://www.tenk.fi/fi>. Viitattu 3.6.2015.

Hurtig, Johanna (2003) Lasta suojelemissa –etnografia lastenpaikan rakentumisesta lastensuojelun perhetyön käytännöissä. Rovaniemi: Lapin yliopistopaino.

Holopainen, Martti & Pulkkinen, Pekka (2012) Tilastolliset menetelmät. Helsinki: Sanoma Pro. Helsinki.

Hämäläinen, Juha (2007) Lastensuojelun kehityslinjoja. Tutkimus Suomen lastensuojelun aatepohjasta ja oppihistoriasta. Kuopio: Snellman-instituutti.

Järvinen, Ritva & Lankinen, Aila & Taajamo, Terhi & Veistilä, Minna & Virolainen, Arja (2007) Perheen parhaaksi. Perhetyön arkea. Helsinki: Edita Publishing.

Karjalainen, Leila (2010) Tilastotieteen perusteet. Ristiina: Pii-Kirjat.

Karppinen, Seija (1999) Perhetyö lastensuojelulaitoksessa. Teoksessa Kaisa Tervonen-Arnkil (toim.) Vaikeahoitoisten lasten ja nuorten hoitomenetelmiä lastensuojelulaitoksissa. Sijaishuollon neuvottelukunnan julkaisuja 16. Saarijärvi: Gummerus Kirjapaino, 71–76.

Klap, Kaija (2005) Perheen merkitys sijoitetun lapsen kuntoutumisprosessissa. Teoksessa Sari Laaksonen & Martti Kemppainen (toim.) Oljista, risuista vai tiilestä? Artikkeleita hoidon laatua tukevista tekijöistä sijaishuollossa. Helsinki: Lastensuojelun keskusliitto, 79–107.

Kokko, Maiju & Kuismanen-Eronen, Pessi (2011) Perheen kanssa tehtävä työ lastensuojelulaitoksessa : Työntekijöiden ja vanhempien kokemuksia vastaanottokodin perhetyöstä. Pohjois-Karjalan ammattikorkeakoulu. Opinnäytetyö.

<http://www.theseus.fi/handle/10024/36032> . Viitattu 20.8.2016.

Kujala, Virpi (2003) Jaetun vanhemmuuden mahdollisuudet. Sijoitettujen lasten vanhempien ryhmätoiminnan opas. Helsinki: Sininauhaliiton Eevan perhe -projekti.

Kuronen, Marjo (2003) Eronnut perhe? Teoksessa Hannele Forsberg, Hannele & Ritva Nätkin, (toim.) Perhe murroksessa. Kriittisen perhetutkimuksen jäljillä. Helsinki: Gaudeamus Kirja, 103–120.

Laakso, Riitta (2009) Arjen rutiinit ja yllätykset –etnografia lastenkotityöstä. Tampere: Tampere University Press.

Laakso (2012) Mistä koti huostaanotetulle lapselle? Helsinki: Pole-Kuntatieto. Kunnallissalan kehittämissäätiön Tutkimusjulkaisu-sarjan julkaisu nro 73.

Laki lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta 1983/361.

Lastensuojelulaki 13.4.2007/417.

Lastensuojelun käsikirja (2015) Mitä on lastensuojelu? Terveiden ja hyvinvoinnin laitos.
<https://www.thl.fi/fi/web/lastensuojelun-kasikirja>. Viitattu 4.4.2015.

Makkonen, Mervi (2009) Yksilöllisen yhteyden rakentuminen: vanhemmuus sijoituksen aikana. Helsingin yliopisto. Sosiaalipolitiikan laitos. Pro gradu-tutkielma.

Myllymäki, Nina & Nuuttila, Jenni (2006) Työntekijät vanhemmuuden tukijoina pitkäaikaista hoitoa antavassa lastensuojelulaitoksessa. Diakonia-ammattikorkeakoulu, Helsingin yksikkö. Opinnäytetyö.
http://kirjastot.diak.fi/files/diak_lib/Helsinki2006/1db9bd_helsinki_myllymki5536.pdf . Viitattu 20.8.2016.

Myllärniemi, Anniina (2007) Lastensuojelun avohuollon perhetyö ammattikäytäntönä - Jäsennyksiä perhetyöstä toimintatutkimuksen valossa. Soccan ja Heikki Waris -instituutin julkaisusarja nro 15.
<http://www.socca.fi/julkaisut/julkaisusarja>>. Viitattu 3.5.2016.

Nummela, Tiina (2007) Huostaanotettujen lasten vanhempien tukeminen. huostaanotettujen lasten vanhempien kokemuksia tukemisesta huostaanottohetkellä ja sijaishuollon aikana. Sosiaalipolitiikan ja sosiaalityön laitos. Tampereen yliopisto. Pro gradu - tutkielma. <https://pub.uta.fi/bitstream/handle/10024/78287> . Viitattu 20.8.2016.

Paajanen, Pirjo (2007) Mikä on minun perheeni? Suomalaisten käsityksiä perheestä vuosilta 2007 ja 1997. Perhebarometri 2007. Helsinki. Väestöliitto. Väestön tutkimuslaitos Katsauksia E 30/2007.

Pitkänen, Miia (2011a) Ammattilaisten ajatuksia vanhempien kuntoutumisen tukemisesta lapsen sijoituksen aikana. Sijoituksen aikainen sosiaalityö vanhempien kuntoutumisen tukena –hanke. Pääkaupunkiseudun sosiaalialan osaamiskeskus Socca. <http://www.socca.fi/kehittaminen/lastensuojelu/aiempi_kehittaminen/sijoituksen_aikainen_sosiaalityo_-hanke . Viitattu 18.2.2015.

Pitkänen, Miia (2011b) Vastuun paikka! – Vanhempien tukeminen lapsen huostaanotossa. Helsinki: Pääkaupunkiseudun sosiaalialan osaamiskeskus Socca. Soccan ja Heikki Waris -instituutin julkaisusarja nro 26, 2011.

Pohjola, Kirsi (2005) Perhe ja lapsen perhe. Teoksessa Reijo Mikkonen (toim.) Voimaa perhetyöhön. Arjen tuki ja ammatilliset verkostot. Jyväskylä: PS -kustannus, 43–60.

Pulma, Panu (2005) Lastensuojelun kehityslinjoja. Teoksessa Annamajja Puonti & Tuula Saarnio & Anne Hujala (toim.) Lastensuojelu tänään. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi, 11–20.

Pulma, Panu & Turpeinen, Oiva (1987) Suomen lastensuojelun historia. Helsinki: Lastensuojelun keskusliitto.

Pösö, Tarja (2005) Kasvatustyö sijaishuollossa. Teoksessa Annamajja Puonti & Tuula Saarnio & Anne Hujala (toim.) Lastensuojelu tänään. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi, 202–213.

Reijonen, Mikko (2005) "Mitä työtä se perhetyö oikein on?" - ammattina perhetyöntekijä. Teoksessa Reijo Mikkonen (toim.) Voimaa perhetyöhön. Arjen tuki ja ammatilliset verkostot. Jyväskylä: PS -kustannus, 7–15.

Räty, Tapio (2012) Lastensuojelulaki. Käytäntö ja soveltaminen. Helsinki: Edita Publishing.

Rönkkö, Leena & Rytkönen, Timo (2010) Monisäikeinen perhetyö. Helsinki: WSOYpro.

Saarnio, Tuula (2005) Perhetyö lastensuojelutyössä. Teoksessa Annamajja Puonti & Tuula Saarnio & Anne Hujala (toim.) Lastensuojelu tänään. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi, 240–255.

Saastamoinen, Kati (2010) Lapsen asema sijaishuollossa. -Käsikirja arjen toimintaan. Helsinki: Edita Publishing.

Sevón, Eija & Huttunen, Jouko (2002) Odottavan äidin vastuu. Teoksessa Anna Rönkä & Ulla Kinnunen (toim.) Perhe ja vanhemmuus. Suomalainen perhe-elämä ja sen tukeminen. Jyväskylä: PS-kustannus, 72–98.

Sosiaalihuoltolaki 30.12.2014/1301.

Sosiaali- ja terveysministeriö (2007) Uusi lastensuojelulaki (417/2007) voimaan 1.1.2008. Tiedote N5-38593.

http://stm.fi/artikkeli/-/asset_publisher/den-nya-barnskyddslagen-417-2007-trader-i-kraft-1-1-2008. Viitattu 19.4.2016.

Suomen virallinen tilasto (SVT) (2015) Perheet. Helsinki: Tilastokeskus.

<http://www.stat.fi/til/perh/index.html>. Viitattu 2.4.2016.

Terveysten ja hyvinvoinnin laitos (2015). Lastensuojelu 2014.

<https://www.thl.fi/tilastot/tilastot-aiheittain/lasten-nuorten-ja-perheiden-sosiaalipalvelut/lastensuojelu>. Viitattu 8.2.2016.

Terveysten ja hyvinvoinnin laitos (2015) Lapsiperheiden kotipalvelu.

<https://www.thl.fi/fi/web/lapset-nuoret-ja-perheet/peruspalvelut/sosiaalipalvelut/kotipalvelu>. Viitattu 27.4.2016.

Tuomi, Jouni & Sarajärvi, Anneli (2009) Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi.

Uusimäki, Mervi (2005) Perhetyö palvelujärjestelmässä. Teoksessa Reijo Mikkonen (toim.) Voimaa perhetyöhön. Arjen tuki ja ammatilliset verkostot. Jyväskylä: PS -kustannus, 17–42.

Valkonen, Leena (1995) Kuka on minun vanhempani? Perhehoitonuorten vanhempi-suhteet. Helsinki: Stakes.

Valli, Raine (2015) Johdatus tilastolliseen tutkimukseen. Jyväskylä: PS-kustannus.

Vehkalahti, Kimmo (2008) Kyselytutkimuksen mittarit ja menetelmät. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi.

Vuori, Jaana & Nätkin, Ritva (2007) Perhetyön tieto ja kritiikki. Teoksessa Jaana Vuori & Ritva Nätkin (toim.) Perhetyön tieto. Tampere: Vastapaino, 7–38.

LIITETAULUKKO 1. Sijoitetun lapsen perheen kanssa työskentelyyn käytettyyn työaikaan vaikuttavat tekijät (N)

	Ohjaajat	Johtajat		Ohjaajat	Johtajat
Lapsen tilanne ja tarpeet	53	23	Perheen tilanne	22	30
lapsen tilanne	13	7	perheen ongelmat	3	8
lapsen tarpeet	3	3	akuutit tapahtumat, kriisit		1
lapsen päihteiden käyttö	1	1	perheen tilanne	9	12
koulunkäynnin sujuminen	5	2	vanhemman tarvitsevuus		1
lapsen karkailu	1	1	perheen tuottamat asiat, joita käsiteltävä	1	
lapsen tuottamat asiat, joita käsiteltävä	1		perheen vastaanottokyky, kyky/resurssit yhteistyöhön	3	
lapsen ongelmat	6	2	kotiolojen muutokset	1	
lapsen oireet	1	1	muutostarpeet	1	
akuutit tapahtumat/asiat, kriisit	10	2	tilanteen selvittely	1	
lapsen psyykkinen vointi	2	1	perheen tarpeet	3	6
arjen sujuminen	5	2	perheen voimavarat		2
lapsen terveys	2	1			
lapsen etu	1				
tilanteen selvittely	1				
lapsen voimavarat		2			
varhaislapsuuden kokemukset	1				
Sijaishuollon tarkoitus ja tavoitteet	9	16	Perheen rakenteelliset tekijät ja vuoro-vaikutus	10	10
sos.tt:n näkemä tarve yhteydenpitoon / työskentelyyn		1	perheen asuinpaikka - välimatka laitokseen	5	2
sijoituksen syyt	2	2	asuvatko vanhemmat yhdessä	1	3
sijoituksen vaihe	2	7	vanhempien riitely	1	
sijoituksen kesto	1	1	perheen jäsenten väliset suhteet	1	1
asussa sovitut tavoitteet/työskentely	1	4	lapsen ja vanhempien etäiset välit	2	
kotiuttamisajatus ja -suunnitelmat		1	perheen toimivuus		2
lapsen jatko/tulevaisuudensuunnitelma	2		perheen väliset ristiriidat		1
sijoituksen muoto	1		perheen kokoonpano		1
Perheen motivaatio	22	17	Laitokset resurssit	9	5
perheen halu ja aktiivisuus yhteydenpitoon	2	3	laitoksen henkilöstöresurssit	2	4
perheen yhteistyöhalukkuus ja -aktiivisuus, sitoutuminen	13	13	laitoksen käytettävissä oleva aika	1	
perheen kokema työskentelytarve, avuntarve, muutostarve	2		laitoksen arki, toiminta, tilanne	3	1
perheen toiveet	3	1	laitoksen aikataulut	1	
vanhempien asenne laitokseen	1		omaohjaajan aktiivisuus	1	
perheen asenne	1		perhetyöntekijän tapaamiset/perhetyö	1	
Yhteistyö muun (ammatillisen) verkoston kanssa	2	2	Lapsen motivaatio	2	
yhteistyö muiden merkityksellisten läheisten kanssa		1	lapsen toiveet	1	
neuvottelut, verkostopalaverit	1		lapsen halu työskentelyyn	1	
sos.tt: ja perheen ristiriidat	1	1			
Lapsen ja vanhempien yhteydenpito ja tapaamiset	35	3			
perheen vierailut/yöpymiset laitoksessa	3	1			
perheessä tapahtuvat vierailut	2	1			
kotilomat; määrä, sujuminen ja niistä sopiminen	16				
kotilomien / tapaamisten peruuntuminen	2				
tapaamisoikeuden rajoitukset, valvotut tapaamiset	3	1			
kuulumisten kertominen tiedon siirto puhelimitse	9				

LIITETAULUKKO 2. Sijoitetun lapsen perheen kanssa tehtävän työn sisältöön vaikuttavat asiat (N)

	Ohjaajat	Johtajat		Ohjaajat	Johtajat
Lapsen tilanne ja tarpeet	56	24	Perheen tilanne	28	22
lapsen tilanne	21	10	perheen tilanne	12	9
lapsen tarve	6	6	vanhemman tarvitsevuus	1	
lapsen tarvitsevuus		2	perheen tuottamat /esille nostamat asiat	4	2
lapsen diagnoosit	1	1	perheen resurssit		1
akuutit tapahtumat/asiat	1	2	perheessä tapahtuvat muutokset	1	
arjen sujuminen	9	1	perheen aiemmat huonot kokemukset	1	
lapsen tuottamat / esille nostamat asiat	4	1	perheen tarve	8	8
koulunkäynnin sujuminen ja eri vaiheet	7		perheen taloudellinen tilanne		1
lapsen taustat		1	perheen toimintatavat		1
lapsen ongelmat	2		perheen toimivat asiat	1	
lapsen psyykinen vointi	1				
lapsen terveydentila	2				
lapsen vointi	2				
Perheen motivaatio	21	13	Vanhempien oma problematiikka	16	7
perheen aktiivisuus	3	2	vanhempien päihteiden käyttö	2	1
perheen yhteistyöhalukkuus	9	7	vanhempien mielenterveysongelmat	3	2
perheen sitoutuminen lapsen kuntoutumiseen		2	perheessä esiintynyt väkivalta		1
perheen toiveet	2		vanhempien / perheen problematiikka	5	2
vanhempien asenne sijoitukseen	1	2	perheen jaksaminen	4	1
perheen aloitteiden tekemättömyys	1		vanhemman valehtelu / salailu	1	
vanhemman kiinnostus	3		vanhemmuuden puute ja ongelmat	1	
vanhempien motivaatio	2				
Lapsen motivaatio	5	2	Lapsen ja vanhempien yhteydenpito ja tapaamiset	11	2
lapsen mielipide	1	1	kotilomien määrä ja sujuminen	9	1
lapsen halu yhteydenpitoon ja kotilomiin	1		valvotut tapaamiset	1	1
lapsen asenne sijoitukseen		1	kuulumisten kertominen	1	
lapsen halu ja toiveet	2				
lapsen motivaatio	1				
Perheen rakenteelliset tekijät ja vuorovaikutus	19	9	Sijaishuollon tarkoitus ja tavoitteet	19	25
perheen rakenne (dynamiikka)	4	2	sijoituksen syyt	2	6
vanhempien keskinäinen parisuhdetilanne		1	sijoituksen vaihe	2	3
vanhempien väliset ristiriidat	2		sijoituksen kesto	1	
perheen ilmapiiri	1		sijoituksen tavoitteet	2	2
vanhempien ja lasten keskinäiset välit ja kommunikointi	4	3	tavoite kotiinpaluusta	1	5
vuorovaikutusongelmat	1		neuvottelussa asetetut suunnitelmat ja tavoitteet	7	6
lapsen suhde perheeseen	1		sosiaalityöntekijän toiveet ja huolenaiheet	2	1
perheen välimatka laitokseen	3		perhetyön tavoite		2
perheen vuorovaikutus	3	2	nuoren itsenäistyminen	2	
Laitokset resurssit	7	4	Laitoksen ohjaajien ja vanhempien suhde	10	3
laitoksen henkilöstöresurssit	2		vanhempien ja ohjaajien välinen suhde	2	1
laitoksen käytettävissä oleva aika	2		vanhempien ja ohjaajien välinen luottamus	4	1
ohjaajien ammattitaito ja erityisosaaminen	1	3	yhteisten kasvatustoimenpiteiden löytäminen	2	
lapsen ja perheen parissa työskentelevien omat huomiot	2	1	omaohjaajan aktiivisuus	1	1
Yhteistyö muun (ammattillisen) verkoston kanssa	3	1	avoimuus	1	
lapsen verkoston laajuus ja aktiivisuus	1	1			
sosiaalityöntekijän aktiivisuus perheen tukemisessa	1				
palaverit ja verkostot	1				

LIITETAULUKKO 3. Sijoitetun lapsen perheen kanssa tehtävän työn tavoitteet (N)

	Ohjaajat	Johtajat		Ohjaajat	Johtajat
Lapsen kotiinpaluun mahdollistamisen/perheen jälleen yhdistäminen	10	8			
Lapsen kasvun ja kehityksen tukeminen	20	8	Vanhemmuuden tukeminen ja jakaminen	30	34
lapsen kasvun ja kehityksen tukeminen	2	1	lapsen arjen jakaminen	1	2
lapsen auttaminen traumojen työstämisessä		1	lapsen ja hänen tarpeidensa näkyväksi tekeminen vanhemmille	1	2
nuoren itsenäistymisen tukeminen	3		kasvatusvastuun jakaminen	1	2
nuoren väkivaltaisen käyttäytymisen loppuminen, aggression hallinta	1		vanhemmuuden jakaminen		3
lapsen tilanteen selvittäminen		1	vanhemman roolin löytäminen ja vahvistaminen	1	2
lapsen identiteetin vahvistaminen		1	vanhemmuuden tukeminen	10	4
lapsen koulunkäynnin kannustaminen ja tukeminen	4		vahvuuksien ja keinojen tarjoaminen (kasvatuksellinen ohjaus) vanhemmille arjen hallintaan, kotilomille ja lapsen kotiutuessa	4	3
lapsen tietoisuuden lisääminen juuristaan	1		lapsen kuntoutuksen tarpeiden ymmärtäminen		1
lapsen auttaminen perheen toiminnan hahmottamisessa		1	yhteisen kasvatuslinjan löytäminen, pelisääntöjen sopiminen	5	4
sijoituksen käsittely ja hyväksyminen; häpeästä ja syyllisyydestä poispääsy	1	1	perheen huomioiminen osana lapsen elämää	1	
lapsen kuulluksi ja ymmärretyksi tuleminen		1	vanhemman / perheen väkivaltaisen käyttäytymisen loppuminen		1
arjen sujuminen		1	perheen kuulluksi tuleminen		1
lapsen hyvinvoinnin tukeminen	4		nuoren itsenäistymisen tukeminen yhdessä vanhempien kanssa	2	
lapsen psyykkisen hyvinvoinnin tukeminen, paraneminen	2		sijoituksen käsittely ja hyväksyminen; häpeästä ja syyllisyydestä poispääsy	1	3
nuoren ymmärryksen lisääminen kodin ja yhteiskunnan säännöistä ja normeista	1		perheen tukeminen, vahvistaminen ja voimaannuttaminen: löytää olemassaoleva hyvä	3	6
nuoren arjen hallinnan tukeminen	1				
Lapsen ja perheen yhteydenpidon ja vuorovaikutuksen tukeminen	35	27	Tiedonkulkua ja kartoitus	3	6
lapsen ja perheen välisen vuorovaikutuksen tukeminen, paraneminen, korjaaminen ja vahvistaminen	3	6	tiedonkulkua vanhemmille	1	1
lapsen ja vanhempien/perheen suhteiden luominen, ylläpitäminen, kehittäminen ja korjaaminen	17	7	tiedon kerääminen perheestä	1	1
perhetilanteen selvittäminen, selkiinnyttäminen ja rauhoittuminen	2	3	perheen kulttuurin ymmärtäminen		1
kotilomien ja tapaamisten tukeminen, toteutuminen ja sujuminen	8	4	perherakenteen selvittäminen, hahmottaminen		1
kuulumisten välittäminen lapsen ja vanhemman välillä		1	lapsen ja perheen tuen tarpeen arviointi	1	
perheen yhdessä olemisen mahdollistaminen		1	kokonaiskuvan saaminen		1
lapsen oman tukiverkoston vahvistaminen, ylläpitäminen ja sitouttaminen	3	2	lapsen tilanteen parempi ymmärtäminen		1
yhteydenpidon tukeminen	1	2			
perhedynamiikan parantaminen	1	1			
Laitoksen ja vanhempien välisen suhteen rakentaminen	12	10			
luottamuksen saaminen ja ylläpito	3	2			
yhteistyön aikaansaaminen, sujuminen ja ylläpito perheen kanssa	6	7			
avoimuus	3				
oikeiden toimintatapojen löytäminen		1			

LIITETAULUKKO 4. Sijoitetun lapsen perheen kanssa tehtävän työn epäselvien tavoitteiden syyt (N)

	Ohjaajat	Johtajat		Ohjaajat	Johtajat
Ammatillisen työn puutteet ja ongelmat	7	8	Vanhemmista johtuvat yhteistyön ongelmat	6	10
vanhempien asiakassuunnitelman puuttuminen		1	vanhempien kieltäytyminen yhteistyöstä		2
resurssien / ajan puute	1	2	perheen sitoutumattomuus	1	5
laitoksen tarjoaman perhetyön epäselvyys		1	vanhempien varauksellisuus	1	
työntekijöiden puutteellinen tietotaito		1	sijoituksen hyväksymättömyys	1	
(kirjallisten) tavoitteiden puuttuminen tai päivittämättömyys	4	1	perheen monisyiset ongelmat ja ristiriidat	3	3
sosiaalityöntekijän kiire	1				
epäselvyydet ohjaajien työnkuvassa ja roolissa suhteessa perheeseen ja sos.työntekijään	1				
suunnitelmallisuuden puuttuminen		2			
Ammattilaisten ja perheen huonot välit	1	6	Työn painotukset	4	0
perheen ja sosiaalityöntekijän eriävä näkemys perheen tuen tarpeista ja tavoitteista		2	työn painopiste nuoren tilanteessa	1	
laitoksen ja kodin välinen huono vuorovaikutus	1	1	sijoituksen pitkä kesto, ei kotiinpaluu ajatusta	1	
puutteellinen luottamussuhde		3	perhetyön päättymisen	1	
			ei tehdä perhetyötä	1	
Muutokset	0	3	Tiedon puute	1	6
perhetilanteen muutokset		2	lapsen ja perheen tuntemattomuus		4
lapsen tilanteen ja oireilun muutokset		1	perheen tilanteen kartoittamattomuus		2
			epäselvyys sijoituksen kestosta	1	

LIITETAULUKKO 5. Sijoitetun lapsen perheen kanssa tehtävän työn tavoitteiden toteutumiseksi käytetyt keinot (N)

	Ohjaajat	Johtajat		Ohjaajat	Johtajat
Tavoitteellisuus ja suunnitelmallisuus	5	12	Yhteydenpito vanhempien kanssa	23	15
asioiden ja tavoitteiden kertaaminen ja tarkistaminen	1	3	tiivis, säännöllinen yhteydenpito	15	8
tavoitteiden mukaan toimiminen		1	perheen tapaaminen	2	4
osapuolten yhteinen suunnittelu, sopiminen, keinojen pohtiminen ja arviointi	4	3	säännölliset vierailut lapsen kotona	4	1
sovittujen asioiden ja käytäntöjen noudattaminen		2	nopea informointi tärkeistä asioista	1	
realistiset ja konkreettiset tavoitteet		1	kuulumisten vaihtaminen	1	
suunnitelmallisuus		2	tavoitettavissa, saatavilla olo		1
			aktiivisuus		1
Toimiva vuorovaikutus (dialogi)	31	17	Lapsen kasvun ja kehityksen tukeminen	12	2
luottamuksen aikaansaaminen ja rakentaminen		1	lapsen itsetunnon tukeminen	1	
suora, avoin, rakentava, positiivinen, kannustava ja/tai rauhalinen keskustelu	21	7	omaohjaajapainotteinen työskentely lapsen kanssa		2
hyvät vuorovaikutustaidot	1		reflektio	1	
avoimuus	2		lapsen hyvä hoito	1	
rehellisyys	1		lapsen kokonaisvaltainen hoito	1	
ymmärtävä ja hyväksyvä vuorovaikutus		1	lapsen tukeminen ikätasolleen	1	
vanhempien kuunteleminen / kuuleminen	4	2	koulunkäynnin ja päivärytmin luominen ja turvaaminen	2	
luonteva kohtaaminen		1	lapsen juuriin tutustuminen	2	
positiivisuus		2	keskustelut lapsen kanssa	3	
vanhempien arvostaminen	1	2			
perhe toimii lapsen asiantuntijana		1			
perhedynamiikan huomioiminen	1				
Vanhempien ja perheen tukeminen	17	6	Ammattillinen työ ja yhteistyö	13	13
kotisääntöjen tekeminen	5		ammattillisuus	1	
sijoituksen jälkeisten tukitoimien kartoittaminen ja järjestäminen	1		tilanteiden mukainen resurssointi		2
vanhempien ja perheen tukeminen	6	1	työntekijöiden pysyvyys		3
reflektio	1	1	reflektio	1	1
perheen motivointi, kannustaminen		2	työyhteisön tuki, tiedonkulku, palaverit, arviot, yhteenvedot, havainnot ja toimintamallit	3	2
perhetyöntekijän tapaamiset, perhetyö	2	1	tiivis ja avoin yhteistyö sosiaalityöntekijän kanssa	3	3
perhearviointi	1		yhteistyö muiden ammattilaisten kanssa	5	2
omaohjaajapainotteinen työskentely perheen kanssa	1	1			
Yhteistyö perheen ja verkoston kanssa	12	7	Lapsen ja vanhempien vuorovaikutuksen tukeminen	7	0
tiivis, hyvä yhteistyö perheen kanssa	6	7	lapsen ja vanhempien yhteydenpidon tukeminen, ylläpitäminen	5	
vanhempien ottaminen mukaan lasta koskeviin asioihin, osallistaminen	4		lapsen ja vanhempien vuorovaikutuksen tukeminen	2	
vanhempien vastuuttaminen	2				
yhteistyö lapsen verkoston kanssa	2				

LIITETAULUKKO 6. Sijoitetun lapsen perheen kanssa tehtävän työn ja sen tavoitteiden toteutumista edesauttavat tekijät (N)

	Ohjaajat	Johtajat		Ohjaajat	Johtajat
Toimiva vuorovaikutus (dialogi) laitoksen ja perheen välillä	34	47	Työn riittävä resurssointi	8	11
luottamus ja sen aikaansaaminen	6	7	pysyvät ihmiset ja työntekijät	2	2
avoimuus	11	12	annettu aika ja läsnäolo	1	3
perheen arvostaminen, kunnioittaminen	1	5	ohjaajien ammattitaito ja kokemus	2	3
rehellisyys	1	3	hyvät ja riittävät työvälineet		1
inhimillisyys		1	tarvittavat resurssit		2
hyvä ilmapiiri, hyvät välit	1	1	työajan joustavuus	1	
asiakkaan osallisuuden korostaminen		1	laitoksen aktiivisuus	1	
sujuva vuorovaikutus	1	2	ammattillisuus	1	
perheen kuuleminen, kuunteleminen	6	5			
tilan antaminen		1	Lapsen ja vanhempien yhteydenpito ja sen tukeminen	3	0
perheen asemaan asettuminen		1	kotilomien sujuminen	1	
välittäminen	2	1	perheen pitäminen mukana lapsen arjessa	1	
ymmärtäminen	1	2	lapsen tukeminen omaan yhteydenpitoon verkostonsa kanssa	1	
positiivinen ja rakentava palaute	3	1			
luonteva, aito kohtaaminen		3			
hyvät vuorovaikutustaidot	1	1			
Suunnitelmallinen ja tavoitteellinen työskentely	12	9	Laitoksen ja perheen toimiva yhteistyö ja yhteydenpito	17	7
ongelmien nimeäminen ja niihin puuttuminen	2		tiivis, säännöllinen yhteydenpito	6	1
(asiakassuunnitelmassa asetetut) yhteiset tavoitteet ja suunnitelmat ja niiden mukainen työskentely	6	5	perheen mukaan ottaminen lapsen arkeen, vastuun antaminen	2	
selkeät, konkreettiset, ja saavutettavat tavoitteet	1	1	tiedonkulku	1	1
yhteistyötahojen kanssa tehtävä suunnitelmallinen työskentely	1		perheen vierailut ja yöpymiset laitoksessa	1	
varhainen ja tehokas puuttuminen	2		hyvä yhteistyö	7	5
jämäkkä, turvallinen, opastava työote		1			
säännöllisyys		2			
Lapsen motivaatio	4	0	Ammattilaisten yhteistyö	10	0
lapsen yhteistyömyönteisyys	1		sosiaalityöntekijän tuki ja yhteistyö	4	
lapsen kyky ja halu tutustua uudelleen perheeseen	1		työyhteisön yhtenäinen toimintatapa	2	
lapsen motivaatio	2		työyhteisön tuki ja yhteistyö	4	
Vanhempien motivaatio	21	9	Sitoutuminen	7	8
vanhempien, perheen aktiivisuus	2		perheen sitoutuminen	3	2
perheen muutoshalu	1	1	lapsen sitoutuminen	2	1
perheen motivaatio	4	2	ohjaajien sitoutuminen	1	2
perheen yhteistyöhalukkuus	12	3	pitkäjänteisyys	1	1
perheen halu auttaa lasta	1	1	aito kiinnostus perheestä		2
perheen ymmärrys siitä, mitä lapsen auttaminen tarkoittaa	1	1			
perheen aito kiinnostus lapsen asioista		1			

LIITETAULUKKO 7. Sijoitetun lapsen perheen kanssa tehtävän työn ja sen tavoitteiden toteutumista vaikeuttavat tekijät (N)

	Ohjaajat	Johtajat		Ohjaajat	Johtajat
Vuorovaikutus ongelmat (toimimaton dialogi) laitoksen/sosiaalityöntekijän ja perheen välillä	11	5	Perheen vuorovaikutuksen ja yhteydenpidon ongelmat	13	9
luottamuksen puute	1	3	ristiriidat perheessä	1	
perheen ja ohjaajien ristiriitaiset mielipiteet		1	lapsen ja perheen huonot välit ja kommunikointi- ja kiintymyssuhde-ongelmat	3	2
eriyvät kasvatusnäkemykset ja arvomaailma	1		lapsen verkoston puuttuminen	1	
perheen ja ohjaajien vuorovaikutusongelmat	3		sisarusten sijoitukset eri paikkoihin	1	
omaohjaajasuhteessa tapahtuneet negatiiviset	1		peruuntuvat tapaamiset	2	
sosiaalityöntekijän ja perheen välinen laaja-alainen ristiriita	1		perhetilanne, perheen kokoonpano ja sen muutokset	1	2
vanhemman varauksellisuus	2		vanhempien huonot välit	2	1
perheen ennakkoluulot/asenteet	2	1	pitkät välimatkat	1	3
			runsaat kotilomat	1	
			vähäinen yhteydenpito		1
Vanhempien oma problematiikka	27	38	Ammatillisen työn ongelmat ja puutteelliset resurssit	14	12
isot / vaikeat ongelmat perheessä/vanhemmilla	4	3	ajan puute, kiire	5	6
vanhempien oma tarvitsevuus		1	aikataulutusongelmat	2	1
vanhempien päihteidenkäyttö	5	7	henkilökunnan puutteellinen koulutus, ammatitaito	1	1
vanhempien mielenterveysongelmat	6	5	puutteelliset resurssit		4
vanhempien voimavarojen puute	3	3	sosiaalityöntekijän kiire	1	
vanhempien terveydentila		1	sosiaalityöntekijän vaihtuvuus	1	
vanhempien heikot kognitiiviset taidot	1		sosiaalityöntekijän vahvistamattomat linjaukset	1	
vanhemman valehtelu ja salaaminen	2	3	työyhteisön ja ammatillisen verkoston vastuunjaon ongelmat	1	
vanhemman splittaaminen eri tahojen välillä	2	1	omaohjaajan passiivisuus yhteydenpidossa	1	
vanhempien aiemmat huonot kokemukset		2	sijoituksen lyhyt kesto	1	
vanhempien elämässä tapahtuvat (negatiiviset) muutokset	2	2	Lapsen problematiikka	4	1
vanhempien menettämisen pelko		1	lapsen vaikeat ongelmat	1	1
vanhempien häpeä ja syyllisyydentunto	1	1	lapsen psyykkiset ongelmat	1	
sijoituksen hyväksymättömyys	1	7	lapsen vaikea menneisyys	2	
perheen taloudellinen tilanne		1			
Vanhempien motivaation puute	9	17	Ongelmat työn tavoitteissa	5	3
vanhempien sitoutumattomuus	4	5	liian suuret tavoitteet	1	
vanhempien motivaation, kiinnostuksen puute	1	4	tavoitteita ei ole määritelty täsmällisesti	2	
vanhempien huono asenne, vastustus		4	tavoitteita ei seurata säännöllisesti	1	
vanhemman tavoittamattomuus		2	perheen ja sosiaalityöntekijän ja / tai ohjaajien ristiriitaiset tavoitteet	1	1
vanhempien passiivisuus	2	1	ei kuunnella perheiden toiveita ja anneta vaikuttaa tavoitteisiin		2
vanhempien yhteistyöhaluttomuus	2	1			
Vanhemmuuden puute	8	1	Lapsen motivaation puute	2	0
toimiminen lapsen kaverina	1		lapsen huono asenne	1	
vastuunoton puute	1		lapsen motivaation puute	1	
vanhemman keinottomuus	1				
kyvyttömyys asettaa rajoja	2				
sinisilmäisyys	1				
puheet eroavat teoista - ei pidetä kiinni sovituista asioista	2	1			

LIITETAULUKKO 8. Sijoitetun lapsen perheen kanssa työskentelyn positiiviset vaikutukset sijoitetun lapsen kannalta (N)

	Ohjaajat	Johtajat		Ohjaajat	Johtajat
POSITIIVET VAIKUTUKSET					
Sijoituksen tukeminen		2	Laitoksen ja vanhempien välisen suhteen rakentuminen	8	7
Kuntoutuksen ja kotiinpaluun mahdollistaminen	6	6	hyvät suhteet vanhempiin luovat keskusteluyhteyden	1	
Lapsen ja perheen yhteydenpidon ja vuorovaikutuksen tukeminen	18	8	yhteisen ymmärryksen saavuttaminen siitä, että lapsi ei voi palata kotiin	1	
lapsen ja perheen välien ja vuorovaikutuksen korjaaminen, paraneminen	2	3	avoimuuden ja luottamuksen lisääntyminen	3	4
lapsen ja perheen/sukulaisten välisen yhteyden säilyminen ja eheytyminen	6	2	hyvät suhteet vanhempiin edesauttaa kasvatusyötä	1	
lapsen ja vanhempien välinen kuulluksi ja ymmärretyksi tuleminen		1	perheen arvostaminen		1
kotilomien ja tapaamisten mahdollistaminen ja sujuvuus	7	1	antaa työrauhaa	1	
lapsen luottamus vanhempaan kasvaa	1		vuorovaikutus paranee	1	
lapsi tuntee kuuluvansa perheeseen		1	jännitteet vähenee		1
lapsen tukiverkon muodostaminen ja vahvistaminen	2		yhteinen ymmärrys		1
Lapsen kasvun ja kehityksen tukeminen	28	28	Jaettu vanhemmuus	20	17
antaa lapselle voimavaroja		1	vanhemmuuden tukeminen	3	2
lapsen helpompi hyväksyä säännöt ja rajat	1		yhteisten pelisääntöjen ja tavoitteiden luominen	4	4
lapsen koulunkäynnin mahdollistuminen ja tukeminen	2	1	yhdenmukainen toiminta, johdonmukainen kasvatus	2	1
lapsen käytösongelmat vähenee/häviää	1		vanhempien tiivis mukanaolo		2
yhteiset säännöt ja linjaukset tukevat lapsen hyvinvointia	1		kasvatusvastuun jakaminen, kasvatuskumppanuus	1	1
laitoksen ja kodin välinen splittaaminen vähenee	2		vanhemmalle kokemus osallisuudesta	2	
lapselle tärkeiden ihmisten auttaminen ja huomioiminen antaa lapselle kokemuksen välittämisestä, on tärkeää, helpottaa lasta	5	3	vanhemmat saavat laitokselta tukea vanhemmuuteen ja kasvatuskeinoja	1	2
yhteiset pelisäännöt / yhdessä toimivat aikuiset luo turvallisuutta, luottamusta	2	7	antaa vanhemmille ymmärrystä lapsen kehityksestä ja toiminnasta	3	
antaa lapselle luvan olla sijoitettuna (lapsi kiinnittyy)	1	8	yhteinen asioista sopiminen ja kiinnipittäminen	2	
tieto vanhempien auttamisesta helpottaa lasta	1		yhteistyö		3
lapsen edun esille nostaminen		1	ajatusten jakaminen	2	
lapsen ahdistus vähenee		1	toiveiden kuuleminen		2
lapsi pääsee tavoitteisiin nopeammin	1	1	Tiedonkulku	11	4
lapsi uskaltaa puhua avoimemmin	4	1	Tiedonkulku	7	1
tukee lapsen kasvua ja kehitystä	2	1	tiedon saaminen lapsen menneisyydestä ja taustoista	2	1
lapsen psyykkisen voiminnan paraneminen	1		asioiden syvempi selvittely		1
tukee lapsen sitoutumista	1		osataan kiinnittää huomiota ja puuttua oikeisiin asioihin	1	
lisää luottamusta aikuisiin	2	1	tieto auttaa ymmärtämään lasta	1	1
tukee / lisää lapsen hyvinvointia	1		Vanhempien tukeminen	4	4
arjenhallinnan tukeminen		1	vanhempien / perheen vahvistuminen		1
vähentää lapsen vastarintaa sijoitusta kohtaan		1	vanhemmat voivat saada helpotusta omaan tilanteeseen		1
			vanhempien / perheen tukeminen	3	1
			sijoituksen hyväksyminen	1	1
NEGATIIVISET VAIKUTUKSET					
saattaa häiritä / haitata	6	7	NEGATIIVISET VAIKUTUKSET		
		2	lapsi suojaa vanhempaa valehtelemalla		1
vanhemmat manipuloi lasta ja käyttää häntä välikätenä		1	lapsi ahdistuu tiivistä yhteydenpidosta perheeseen, oireilee voimakkaasti		1
pahimmillaan valheellista teatteria: valehtelua, kierouluu, petoksellista		1	laitoksen ja kodin erilaiset säännöt aiheuttaa hämmennystä lapsessa		1
tapaamisten ja soittojen peruuntuminen aiheuttaa pettyämyksiä lapselle	2		huonot käytösmallit ja asenteet pysyvät	2	
tapaamisten jännittäminen aiheuttaa kiinnipitoja	1		sekoittaa asioita	1	